

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

TÜRKİYE'DE KADIN OLMAK: EŞİTLİK, ÖZGÜRLÜK, EMEK MÜCADELESİ

TİP MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU VE SONUÇ BİLDİRGESİ

DOSYA

Siyasette Kadın Olmak
SERA KADIGİL

Marksizm ve Toplumsal Cinsiyet
EBRU PEKTAŞ

Kapitalizm ve Ataerki Kısıracında Kadın Emeği
MELİKE ÇINAR

Dijitalleşen İş Süreçlerinde Kadın Emeği
İLKE BEREKETLİ

**Uluslararası Metinlerde Kadına Yönelik Şiddet ve
İstanbul Sözleşmesi**
HATİCE ALTAN

Türkiye'de Göçmen Kadın Emeği ve Siyasal Dinamikler
MERVE TURGAN

Pandemide Kadın Sağlığı: Hayat Neden Eve Sığmadı?
CEREN SOĞUKPINAR

Ekoloji Mücadelesinin Ön Sırasında Kadınlar
DENİZ ÖZTÜRK

Kampüslerden Sokaklara Genç Kadınların Mücadelesi
ILGAZ ÖZER

Afet ve Acil Durumlarda Kadın Olmak
SELMİN BALIBAŞ



17
MART'22

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

SAYI

17

MART'22

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ BİRLEŞİN!

Üç Aylık Teorik Dergi

Yayın türü: Yaygın-sürekli yayın

MART - 2022

Birlik Yayın Gıda San. ve Tic. Ltd. Şirketi Adına İmtiyaz sahibi: Kaan Ünal

Sorumlu Müdür: **Can Soyer**

Adres: **Birlik Yayın Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.** / Eğitim Mah. Adım Sok. Atık Plaza No:4 Daire 23 Kadıköy/İstanbul

Baskı: **Deren Matbaacılık SAN. ve TİC. LTD.ŞTİ.** / Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No: 9/Z Beylikdüzü/ İstanbul

KOMÜNİST Sayı: 17

İÇİNDEKİLER

Sunuş 5

Türkiye İşçi Partisi Müdahale Kongresi Siyasi Raporu ve Sonuç Bildirgesi 7

dosya

Siyasette Kadın Olmak 41

SERA KADIGİL

Marksizm ve Toplumsal Cinsiyet 49

EBRU PEKTAŞ

Kapitalizm ve Ataerki Kiskacında Kadın Emeği 61

MELİKE ÇINAR

Dijitalleşen İş Süreçlerinde Kadın Emeği 71

İLKE BEREKETLİ

Uluslararası Metinlerde Kadına Yönelik Şiddet ve İstanbul Sözleşmesi 79

HATİCE ALTAN

Türkiye’de Göçmen Kadın Emeği ve Siyasal Dinamikler 87

MERVE TURGAN

Pandemide Kadın Sağlığı: Hayat Neden Eve Sığmadı? 95

CEREN SOĞUKPINAR

Ekoloji Mücadelesinin Ön Sırasında Kadınlar 103

DENİZ ÖZTÜRK

Kampüslerden Sokaklara Genç Kadınların Mücadelesi 109

ILGAZ ÖZER

Afet ve Acil Durumlarda Kadın Olmak 115

SELMİN BALIBAŞ

Katkı

Ekim Devrimi'nin Güncelliği Üzerine Bir Deneme 127

DERYA BİLGE

Müfredat

Marksist Sözlük - 1 / Sınıf ve Sınıf Bilinci 135

Kitaplık

Anayasaya Yürürken Devrime Varmak: 1908 147

İPEK YAZMAN

Tarihten Teoriye Siyaset ve Egemenlik 155

SEVİM TANER

Sunuş

Komünist'in 17. sayısından merhaba.

Gerek dünya çapında gerekse Türkiye ölçeğinde neoliberal kapitalizmin halklara yönelik saldırısı tek boyutlu olmanın çok ötesinde. İşçi sınıfının haklarından çalışma yaşamının kurallarına, eğitim ve sağlık modellerinden çevre koruma politikalarına kadar tüm başlıklarda, deyim yerindeyse topyekun imha mantığıyla yürütölen bir saldırıdan söz ediyoruz. Elbette, bu saldırıların dolaysız muhataplarından biri de kadınlar. Kadınlar hem emekçiler olarak hem emek-gücünün yeniden üretimi sürecinin mağdurları olarak hem toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarını en ağır biçimde yaşayanlar olarak hem de temel insan hakları gasp edilen yurttaşlar olarak neoliberal saldırının kesintisiz biçimde yöneldiği hedef oldu.

Tablonun karanlık yüzü böyleyken, bir de aydınlık yüzü var elbette. Kadınlar, aynı zamanda, söz konusu neoliberal saldırıya karşı en güçlü, kitlesel, kararlı ve kesintisiz mücadelelenin de özneleri oldu. Brezilya'dan Rusya'ya, Afganistan'dan Yemen'e neoliberal otoriterliğe, nihayetinde ölkemizdeki Saray Rejimi'ne karşı mücadelede en ön safları hep kadınlar doldurdu. Öyle ki, toplumsal muhalefetin geri çekildiği uğraklarda sergilediği direniş kudreti ile kadınlar herkes için yeniden umut yarattı. Türkiye, kadın mücadelesinin en etkili ve en güçlü olduğu ölkelerden biri oldu ve olmaya da devam ediyor. Her 8 Mart'ta olduğu gibi, bu yıl da 8 Mart'a kadınların yarattığı direnme azmi ve mücadeleyi sırtlanma özverisi ile giriyoruz. Tam da bu nedenle, *Komünist*'in bu sayısındaki **"Türkiye'de Kadın Olmak: Eşitlik, Özgürlük, Emek Mücadelesi"** başlıklı dosyamızı Türkiye İşçi Partili Kadınlar hazırladı.

Dosya kapsamında Sera Kadıgil Türkiye'de ve siyasette kadın olmanın sorunlarını; Ebru Pektaş Marksizm perspektifinden toplumsal cinsiyet kavramını; Melike Çınar ataerkil kapitalist düzen altında kadın emeğinin sömürsünü; İlke Bereketli kadın emeğinin dijitalleşme ile birlikte maruz kaldığı sömürü biçimlerini; Hatice Altan başta İstanbul Sözleşmesi olmak üzere uluslararası sözleşmelerde kadına yönelik şiddetle ilgili düzenlemeleri; Merve Turgan Türkiye'deki göçmen kadın emeğini ve siyasal sonuçlarını; Ceren Soğukpınar pandemi dönemi ile birlikte bakım emeğinin ve ev içi sorumlulukların kadınlara yıkılmasını; Deniz Öztürk kentlerden köylere kadar ekoloji mücadelesinde yerini alan kadınların rolünü; Ilgaz Özer üniversitelerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve genç kadınların mücadelesini; Selmin Balıbaş ise afet durumlarında kadınların maruz kaldığı şiddet ve ayrımcılığı ele alıyor.

Komünist'in bu sayısında, Türkiye İşçi Partisi Müdahale Kongresi'nin Siyasi Raporu'nu ve Sonuç Bildirgesi'ni de okurlarımızla paylaşıyoruz.

Katkı bölümümüzde ise Derya Bilge'nin tarih ve strateji çerçevesinde Ekim Devrimi'nin güncelliğini incelediği değerlendirmesine yer veriyoruz.

Müfredat bölümümüz bu sayıdan itibaren yeni bir diziyle devam ediyor. Marksist Sözlük birinci bölümüyle ilerleyen sayfalarda okurlarımızı bekliyor.

Kitaplık bölümümüzde ise İpek Yazman ve Sevim Taner'in değerlendirmeleri yer alıyor.

Önümüzdeki sayılarda görüşmek üzere.

İyi okumalar.

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SONUÇ BİLDİRGESİ

Haydi Başlıyoruz!

Türkiye İşçi Partisi “Müdahale Kongresi”, bugün ülkemizde yaşanan kapsamlı yönetim krizine müdahale etme, emekçilerin yüz yüze olduğu ağır saldırıya karşı koyma iradesini ortaya koymuştur.

Şimdi harekete geçme zamanı!

1. Saray Rejimi’nin bile isteye yoksullaştırdığı, her geçen gün özgürlüklerini elinden aldığı tüm yurttaşların siyasi temsilcisi olarak Türkiye İşçi Partisi’ni Türkiye’nin tüm kentlerinde ve köylerinde, tüm kasabalarında ve mahallelerinde örgütlüyoruz. Bu kokuşmuş, yobaz ve barbar sermaye düzeninin halkımızı ittiği çıkmaz sokak dışında bir yolun daha olduğunu anlatmak için seferber oluyoruz.

2. Hangi siyasi gelenekten gelirse gelsin, daha önce hangi partiye oy vermiş olursa olsun, sesini sesimize katmak isteyen, Saray Rejimi ve onu var eden sermaye düzeniyle hesaplaşmak isteyen tüm yurttaşlarımıza partimizin kapıları açıktır. Sizinle öğreneceğiz, sizinle büyüyeceğiz, sizinle iktidara yürüyeceğiz. Türkiye İşçi Partisi’nde yeriniz hazır. Yerinizi almaya davet ediyoruz.

3. Patronlar, tarikatlar ve çeteler, bu ülkeye bir tek adam rejimini reva gördü. Bu rejimi hem sokaklarda ve meydanlarda, hem de seçimlerde alt etmek için üzerimize düşen sorumluluğun farkındayız. Bu Saray Rejimi’ni, bu tek adam rejimini ve onun Cumhurbaşkanlığı Hükümet

• TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ

Sistemi adı verilen kılıfını tarihin çöplüğüne atacağız.

4. Saray Rejimi yıkılacak ama işimiz bitmeyecek. Biz başka alem, başka düzen, eşitlik, özgürlük, kardeşlik ve sosyalizm isteriz. Sosyalizmi milyonların talebi, seçeneği haline getireceğiz. Hızla yaklaşan seçimleri bunun için bir araç olarak kullanacağız. Türkiye İşçi Partisi, milyonların tercihi olacak.

5. Tüm dost partilere, emeğin hakkını savunan demokratik kitle örgütlerine, sendikalara ve derneklere, platformlara ve dayanışma ağlarına açık çağrıda bulunuyoruz. Milletvekili seçimlerinde emeği, özgürlükleri, adaleti, barışı, laikliği, demokrasiyi, eşit yurttaşlığı, toplumsal cinsiyet eşitliğini, doğayı savunan güçler olarak halkın ittifakını kurmaya biz varız. Ülkenin dört bir yanında Saray Rejimi'ne direnen tüm yurttaşlarımıza açık çağrıda bulunuyoruz. Halkın ittifakında sizlerin temsil edilmesi için, bu ittifakın sizlerin de eseri olması için biz varız, biz hazırız.

Gelin, ellerimiz buluşsun.

Gelin, ülkemizin kaderini ellerimize alalım.

Türkiye İşçi Partisi Müdahale Kongresi - Türkiye Delegasyonu

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU



KRİZE DEVRİMCİ MÜDAHALE

1- TOPLUMSAL ALANDA KRİZİN BÜTÜN YÜZLERİ

Tüm yerküreye egemen olan kapitalizm ve onun güncel sermaye birikim biçimi olan neoliberal otoriterlik dünya işçi ve emekçilerine, halklarına olduğu kadar her türlü insani ilişkiye, doğaya, tarihsel ve güncel değere de aynı vahşilikle saldırmayı sürdürüyor. Sömürü ve kâr oranlarını artırma, tüm toplumsal ilişkileri metalaştırma, halklar üzerinde mutlak denetim ve disiplin sağlama hedefiyle sürdürülen bu saldırı, hem yerküreyi hem de insalığı bir yok oluşun eşğine kadar getirmiş durumda. Dünya ölçeğinde askeri harcamalar, on yılların zirvesine ulaşarak yıllık 2 trilyon doları aştı. Yerkürenin hemen her bölgesi çatışmalar, vekalet savaşları ve iç savaşlara sahne oluyor. Dünya Sağlık Örgütü son 11 yılda 6 kez küresel acil durum ilan etti. İklim krizi ve onunla kol kola giden su ve gıda krizi, doğal yaşamı tehdit ediyor. Çatışmalar, kuraklık ve ekonomik adaletsizlik nedeniyle yalnızca son 5 yılda çoğunluğu Ortadoğu, Afrika, Latin Amerika ve Uzak Asya'da en az 15 milyon insan, yurtlarını terk etmek zorunda kaldı; göç yollarında yüzbinlerce kişi yaşamını yitirdi. Açıkça görülüyor ki kapitalizm, sadece işçi ve emekçileri değil, bir bütün olarak dünyayı tehdit ediyor ve

dünyayı içine itildiği bu uçurumdan kurtarmanın sosyalizmden başka bir yolu bulunmuyor.

Kapitalizmin topyekûn saldırısı, onun uzun zamandır kurtulamadığı bir krizin içinde olduğu gerçeğiyle çelişmez. Özellikle neoliberal birikim biçiminin toplumsal sonuçlarının belirginleşmesiyle birlikte, kapitalizmin halklar nezdindeki meşruiyeti gittikçe aşınmıştır. Meşruiyet yitimi, pandemi dönemiyle birlikte katmerlenen bunalımla bir kez daha belirgin hale gelmiştir. Piyasanın gereklerini ve sermayenin kısa vadeli çıkarlarını her türlü kamusal çıkarın önüne koyan, mal ve özellikle sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini öngören neoliberal birikim biçiminde, merkez bankalarının bağımsızlığı, enflasyon hedeflemesi gibi yeni söylem ve politikalarla finans kapital, yerkürenin neredeyse tamamını sermayenin yağmasına açtı. Neoliberal sistem, bütün dünya ülkelerini gelir dağılımında artan eşitsizlikte birbirine benzetti. Sermaye sınıfının finansallaşmaya dayalı birikim stratejileri, önce dotcom; arkasından 2007 sonunda ortaya çıkan ipotekli konut piyasası (mortgage) ile başlayan krizler ile sallanmaya başladı. Arkasından gelen COVID-19 pandemisiyle sermayenin dolaysız güdümüne girmiş olan kapitalist devletin, insanlığın ortak ihtiyaçları karşısında ne kadar aciz ve basiretsiz kaldığı apaçık ortaya çıktı. Bütün dünya, doğanın yağmaya açılmasının ve sağlık hizmetlerinin sermayenin kârlı bir yatırım alanına dönüştürülmesinin bedelini ödedi. Pandemi nedeniyle aksayan tedarik zincirleri, temel mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımında bile ciddi kesintilere yol açtı. Pandemi, sermaye güdümündeki devletin halkı nasıl çaresiz bıraktığını, başta sağlık ve eğitim gibi hizmetlerin kamu tarafından sunulmasının ne kadar elzem olduğunu bir kez daha gösterdi.

Gelinen aşamada sermaye sınıfı, emekçi sınıflar üzerindeki hakimiyetini ancak devletin baskı aygıtlarını harekete geçirerek sürdürebilmektedir. Bir yandan çeşitli yollarla kâr oranlarını yükseltmeyi bir yandan da toplumsal egemenliğini korumak için baskı ve şiddetin dozunu artırmayı deneyen sermaye sınıfı, kısa süreli soluk alma uğrakları dışında, kendi yapısal kriziyle yeniden ve yeniden karşı karşıya kalıyor. Kapitalizm, iktisadi, siyasal ve ideolojik boyutları bir arada bulunan bu yapısal

krizden çıkış yolu olarak işçi ve emekçilere, yoksul halklara, toplumsal ve doğal varlıklara yönelik saldırganlığı şiddetlendirmekten başka bir yol bulamıyor.

Neoliberalizm; birikim ve kârlılığın önündeki tüm engelleri bertaraf etmek için sermayenin, işçi sınıfının mücadelelerle elde edilmiş kazanımlarına dizginsiz saldırısını ifade eden bir anlayışı ifade eder. Neoliberal birikim rejimi altında kapitalizm bugün yapısal sınırlarına ulaşmış durumdadır. Bugün sermaye sınıfı, çoğunluğunu işçi sınıfının oluşturduğu halk kesimlerinin siyasal/toplumsal etkinliğini yok etmek ve böylelikle dizginsiz sömürü, metalaştırma ve mülksüzleştirme süreçlerini ilerletmek; bunun için de işçi sınıfını sosyal haklarından mahrum bırakmak, örgütsüz kılmak ve işsizliği, yoksulluğu, güvencesizliği dayatmak zorundadır. Bu anlamda, emekçilerin siyasal süreçlere katılımını birçok yolla engelleyen ve siyasal ifadesini dünya üzerindeki otoriter rejimlerde bulan neoliberal birikim biçimi, özünde sermaye sınıfının açık şiddetine dayanan bir burjuva diktatörlüğünden başka bir biçimde tanımlanamaz. Sermayenin bu saldırısı, işçi sınıfının geçen iki yüzyılda çetin mücadelelerle elde ettiği ve insanlığa armağan ettiği kazanımları birer birer yok ediyor. Yurttaşlığı onu tarif eden haklardan arındırıyor; emekçileri hakkını arayan bir kolektif siyasal özne olmaktan çıkararak onu ya kendi yolunu bulmaya yönelen piyasa oyuncularına ya da yardıma muhtaç bireylere dönüştürüyor. Hukuk-devleti anlayışını yok ederek emekçinin hak arama kanallarını kapatıyor. İşçi sınıfı örgütlerini tüm demokratik süreçlerin dışında bırakarak siyaset alanını her biri kendi gerici projesini yarıştıran burjuva siyasal aktörlere bırakmak istiyor.

Sürekli yeni krizler üreten, bunları aşmanın yolunu emekçiler üzerindeki baskıyı artırmakta, ayrımcılıkta, halkın siyasete katılım yollarını kapatmakta ve doğal varlıkları yağmalamakta bulan sermaye egemenliğinin Türkiye'de izlediği yol da farklı değildir. Bugün Türkiye'de AKP iktidarı, sermaye iktidarının bütün bu gerici, köhnemiş özelliklerini en uç biçimleriyle bünyesinde barındırmaktadır. Toplumun tümüne hukuk-devletini, demokratik hak ve özgürlükleri, laikliği askıya alarak tek bir merkezden, Saray'dan hükmetmekte, buna direnen toplumsal

• TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ

dinamikleri ezmek için eldeki bütün araçlarını hoyratça kullanmakta ve ancak bu yolla ülkedeki sermaye iktidarını ihya edebilmektedir.

Saray Rejimi'nin inşası olarak adlandırdığımız bu sürecin yarattığı çok yönlü krizin farklı boyutları kapsamlı bir şekilde irdelenmelidir.

Emekçinin krizi

Neoliberal modelin laboratuvar ülkelerinden biri Türkiye'dir. 12 Eylül 1980 darbesi ile sağlama alınan bu politikaların en olumsuz etkisi, Türkiye'nin erken sanayisizleşmesi oldu. Türkiye, 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle birlikte bir de dışarıya refah transfer etmek zorunda bırakılan ve sürekli krizlerle yüz yüze kalan bir ülke konumuna indirgendi. İstihdamsız ve spekülatif yönlü sürdürülemez ve kapsayıcı olmayan büyüme, bu dönemin en önemli özelliği oldu. Kronik enflasyon, artan cari açıklar, sanayinin dışa bağımlılığı, artan yoksulluk ve sefalet de cabasıydı. Bu sorunlar hemen hemen tüm iktidarlar döneminde başat olarak kaldı. 2001 krizi sonrasında iktidara gelen AKP, 24 Ocak kararlarıyla başlayan, 2000'lerin başlarında Kemal Derviş başkanlığında derinleştirilen neoliberal politikaların sürdürücüsü oldu. Ülke, inşaat sektörünün yarattığı canlılık ve kısa yoldan kâr elde etme anlayışı ile yönetilmeye çalışıldı. Kapitalist sistemin 2008 küresel krizi, bu politikaların sürdürülemez olduğunu gösterse de mevcut iktidar yine en iyi bildiği şeyde, yani dışarıdan gelen parayı inşaata yatırıarak günü kurtarma anlayışında ısrar etti. Ancak bu bozuk düzen, 2018 yılına geldiğinde artık borcunu çeviremeyen, kuru kontrol edemeyen, bütün kurumları işlevsizleştirilmiş, anayasası askıya alınmış, muhalefeti sürekli baskı altında tutulan, emekçilerin giderek daha da fakirleştiği bir Türkiye yarattı. Artan kur, kuru kontrol etmek üzere uygulanan Merkez Bankası döviz rezervlerinin eritilmesi gibi arka kapı politikaları, artan dış kırılganlıklar, yoksulluğun daha da yaygınlaşmasını beraberinde getirdi.

Tüm dünya halklarına neoliberal modelin ve kapitalizmin insanlık dışı karakterini bir kez daha gösteren pandemi sürecinin, sağlık ve eğitim gibi alanlardaki yıkım boyutu açısından Türkiye'deki yansıması fark-

lı olmasa da bu dönemde temel ekonomik göstergelerdeki kırılğanlığın görünürlüğü biraz ötelenmiş oldu. Dahası, pandemi bahanesiyle sermaye dostu ve emek karşıtı politikalar daha kolay hayata geçirildi. Ancak geldiğimiz aşamada, cari açığı azaltarak fiyat istikrarı sağlama bahanesiyle girişilmeye çalışılan yeni politikalar, şimdi nasıl büyük bir yıkımla karşı karşıya olduğumuzu gözler önüne seriyor. İşçilerin köleleştirilmesine, zaten nitelsiz ve ithalata dayalı mallarımızın haraç mezat ihracına dayalı bu model; üretimsizlik, kaynakların ve zenginliklerin yağmalanması gibi olgularla birleşmesi sonucunda halkın derin bir yoksullukta eşitlenmesine neden oldu.

Halktan alıp, doğayı yağmalayıp zengine servet aktarmak şeklinde özetlenebilecek bu politikaları, “ekonomiyi yönetememek” biçiminde tanımlamak, icra edilmekte olan bu sınıf saldırısını gizlemek anlamına gelir. Saray Rejimi’ni var eden güçler, emekçilere karşı savaş açmıştır ve bunun sonuçları tüm çıplaklığıyla ortadadır. Yaşanan, emekçinin krizidir:

Uygulanan politikalar sonucunda asgari ücret, yoksulluk sınırının oldukça altına geriletildi ve çalışanların yaklaşık yarısı asgari ücrete mahkum edildi. Emeklilerin çoğu asgari ücretin altında maaş alıyor. Geniş tanımlı işsizlerin sayısı 8 milyonun üzerinde, gençlerde işsizlik yüzde 20’ler, genç kadınlarda yüzde 30’lar seviyesinde. Yaklaşık 35 milyon yurttaşımızın bankalara 900 milyar lira borcu bulunuyor. Emekçiler insanca yaşayabilecekleri konutlara erişemiyor, kent merkezlerinden çeperlere doğru fiili olarak sürülüyorlar. Sendikalaşma oranı yüzde 13,7’ye düştü ve sendikalı emekçilerin yalnızca yüzde 7’si toplu sözleşme hakkına sahip!

Özgürlük ve laiklik krizi

Saray Rejimi’nin yarattığı en büyük toplumsal tahribatlardan birini genel olarak özgürlükler alanı oluşturuyor. Yurttaşların özgürlüklerinin güvencesi olan temel sütuna darbe vuruldu, pek çok özgürlüğün kullanımı fiilen engellendi.

Özgürlüklerin en önemli koruyucularından laiklik sistematik bir sal-

• TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ

dırı altında. Cumhuriyet döneminin ilerici kazanımlarından biri olarak değerlendirilebilecek laikliğin uygulanması daha önce de sorunlu ve eksikliydi ancak AKP dönemiyle birlikte “laik devlet” ilkesinin neredeyse fiilen rafa kaldırıldığına tanık olduk. Mahkeme kararlarına, iktidarın politikalarına giren dini referanslar, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hayatın her alanına yaptığı müdahaleler, milyonlarca öğrencinin zorunlu dini eğitime maruz bırakılması, önleri açılan tarikat ve cemaatlere özellikle eğitim bakanlığı bünyesinde verilen kurumsal destek, kadınların dini, ahlaki referanslarla kamusal alandan uzaklaştırılmaya çalışılması gibi örnekler dinsel baskının en açık örnekleri haline geldi. Siyasal İslam emekçilerin hak arama mücadelesini baltalamak, yoksullaşma ve adaletsizlik karşısındaki tepkileri bastırmak için dinsel referanslara başvurdu. Patronlar emekçileri daha çok sömürebilmek için dini kullandı. Laikliğin fiilen rafa kaldırılması başta kadınlar, gençler ve çocuklar olmak üzere toplumun tamamını kuşatan bir bağnazlığın yolunu açtı.

Özgür toplum, örgütlü toplumdur. Özgür toplum, başka birçok hakkın yanında fikirlerini özgürce ifade edebilen toplumdur. AKP iktidarı, bu iki temel alanda da özgürlüğe darbe vurdu. Emekçilerin örgütlü mücadelesi, sendikalaşma faaliyetleri, sendikaların toplu sözleşme hakları tırpanlandı. LGBTİ+’lar, öğrenciler, emekliler başta olmak üzere pek çok toplumsal kesimin örgütlenme, dernekleşme, sendikalaşma taleplerine kayıtsız kalındı. Olağanüstü Hal uygulamaları sürekli hale getirilerek Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu askıya alınarak yurttaşların herhangi bir izne tabi olmayan gösteri yapabilme, salon etkinlikleri ve toplantıları düzenleme hakları gasp edildi.

Basının özgürce çalışabilmesi, kültür-sanat emekçilerinin sanatlarını icra edebilmeleri engellendi. Türkiye’de medya kuruluşlarının yüzde 90’dan fazlasının iktidarın kontrolünde olduğu, bağımsız medya kuruluşlarının ise ya yargı ya da mali kaynak sopsası kullanılarak zapturapt altına alınmaya çalışıldığı biliniyor. Aynı kısıkaç, bilim insanlarına karşı da kullanıldı, kullanılıyor. Yüzlerce Barış Akademisyeni çatışma ve savaş politikalarına “hayır” dedikleri için KHK’larla akademiden uzaklaştırıldı. Yüzlerce gazeteci, aydın, bilim insanı, sanatçı haklarında açıl-

miş davalarla uğraşmak, bir kısmı da cezaevlerinde yıllarını tüketmek zorunda bırakıldı.

Ekolojik yıkım

20 yıllık AKP iktidarının en karakteristik özelliklerinden biri de rant ve talana dayalı politikalarla ile doğanın yağmalanması oldu. Yasalar ve kanun hükmünde kararnameler eliyle toprağımız, suyumuz, ormanlarımız, tarım alanlarımız; madencilik çalışmalarıyla, taş ocaklarıyla, termik, HES, JES, RES gibi enerji santralleriyle gasp edildi. Doğal varlıklarımız turizm, sanayi, enerji ihtiyacı bahanesiyle kuşatılmış durumda. Coğrafya, rant projeleri uğruna arsalaştırıldı. Marmara Denizi, iklim değişikliğine bağlı artan sıcaklık, oksijen miktarının azalması, aşırı miktarda sınai ve çevresel atık bırakılması gibi etkenlerle biyoçeşitliliğini yitirdi. Müsilaj, Marmara Denizi'ni etkisi altına aldı. Trakya'nın nehirleri, su havzaları, tarım alanları; sanayi atıkları ve madencilik faaliyetleri nedeniyle tehlike altına girdi. Dersim'den Cudi'ye, Rize'den Muğla'ya ormanlarımız ya yakıldı ya kesilerek katledildi. Hayvan hakları yok sayıldı; öldürülen, sürgün edilen, eziyet gören hayvanların lehine olabilecek gerekli düzenleme ve denetimler ihmal edildi.

AKP iktidarı döneminde Maden Kanunu'nda 21 kez, Orman Kanunu'nda 29 kez değişiklik yapıldı. Her değişiklikte doğa ve tarım alanı, su varlıkları, kültür varlıkları daha fazla madencilik faaliyetine açık hale getirildi. Yasalar, doğanın yağmasında tüm engelleri kaldırmak için araç olarak kullanıldı. Yalnızca Temmuz 2019'dan bu yana 2 bin 685 noktada, Kayseri ilinden daha büyük bir alanda maden ihalesi açıldı. Ordu ilinin yüzde 74'ü 435 maden ruhsatı ile tehdit altında.

Küresel ölçekte ekolojik yıkıma neden olan en önemli etmenlerden biri fosil yakıtlar. Bu gerçeğe rağmen AKP, karbon salınımına ve dolayısıyla küresel ısınmaya neden olan fosil yakıtlardan çıkışı planlamak yerine, kömüre dayalı enerji politikalarını teşvik ediyor. Böylesi bir ortamda Paris İklim Anlaşması'nın onaylanması da göz boyamaktan başka bir işe yaramıyor.

Birçok alanda gözlemlediğimiz tahribattan, nefes alınamaz hale gelen

• TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ

kentlerden ve yok edilen doğal varlıklardan en fazla, yaşam ve geçim alanlarını yitiren emekçiler ve doğal yaşam etkilendi. Bunların yanında son yıllarda gittikçe artan sel, fırtına, kuraklık, orman yangınları ve bunlara bağlı olarak yitirdiğimiz canlar, ekolojik yıkımın en sarsıcı sonuçları oldu. Ancak

bunlar artık basitçe “doğal afet” biçiminde tanımlayabileceğimiz olaylar değildir. Tüm bu yaşadıklarımız hem iklim krizinin hem de neoliberal politikalara yaslanarak, yangın uçağı bulundurmak gibi kamusal hizmetleri dahi tümüyle tasfiye eden, canlıları ve doğayı iklim krizine karşı savunmasız bırakan AKP’nin yönetim krizinin sonuçlarıdır.

Gıda krizi kapıda

Ülke ekonomisinin temel ayaklarından biri olan tarımda yaşananlar, dışa bağımlılık, kuraklık ve çevre katliamı olası bir gıda krizine işaret etmesi bakımından tehlike arz ediyor. Yalnız Türkiye’de değil, tüm yerkürede kendini gösteren yaşam krizinin bir yansıması olarak, son yirmi yılda ekim alanlarımızın yaklaşık yüzde 15’ini kaybettik, son 10 yılda çiftçilikle uğraşan yurttaşlarımızın sayısı ise yarı yarıya azaldı. Her 5 çiftçiden en az birinin haciz tehdidi altında bulunduğu, çiftçilerin yalnızca bankalara 120 milyar TL’den fazla borcu olduğu biliniyor. Zincir marketlerin varlığı, depolama sorunları, üreticinin aracılara mahkum edilmesi, aile tarımının hızla yok olması, uluslararası tekelleri gözetken iktidar politikaları gibi etkenlerin yanı sıra yüksek girdi maliyetleri, küçük çiftçi ve köylüyü üretimden vazgeçme eşiğine getirdi. Pandemi, iklim krizi ve kuraklığın da eklenmesiyle tamamlanan bu tablo, halkın en temel gıdalara bile ulaşmasını zorlaştıracak bir gıda krizinin kapımızda olduğunu gösteriyor.

Adalet yitimi

Siyasi iktidarın özellikle 2007 sonrasında tüm siyasi operasyonlarının en etkin ve etkili aracı yargı oldu. Ergenekon, Balyoz gibi soruşturma ve davalarla Kemalistler, KCK davalarıyla Kürt siyasi hareketi, ÇHD ve Devrimci Karargah gibi torba soruşturma ve davalarla sosyalistler

sindirilmek istendi. 2010 Referandumu sonrasında ise adalet kurumlarının tamamen AKP-Cemaat ittifakına teslim edilmesiyle birlikte yargı mekanizması, siyasi operasyonlarının bir aparatı haline dönüştü. 2013 Gezi Direnişi'nde kendini gösteren toplumsal muhalefete karşı yargı silahı devreye sokuldu. Bu süreçte yüzlerce kişi gözaltına alındı ve yargılandı.

17-25 Aralık'la yükselen iktidar kavgasının ardından AKP-Cemaat ayrışmasıyla birlikte yargı içinde taraflaşma ve karşılıklı hamleler baş gösterdi. 15 Temmuz 2016 darbe girişimiyle cemaatin geri çekilmesi, süreci yeni bir aşamaya taşıdı. Görevdeki hakim ve savcıların 3'te biri terör örgütü üyeliği, irtibatı ve iltisakı olduğu ileri sürülerek ihraç edildi. Yargıda Fethullahçılardan boşalan koltuklara Menzil ve Hakyol gibi tarikatlara mensup kadrolar dolduruldu.

Bugüne gelindiğinde yargı, adalet faaliyetinin bir mekanizması olma misyonunu çoktan terk etmiş ve toplumsal muhalefeti baskılamanın en işlevli aparatına dönüşmüş durumda. Siyasi iktidarın politikalarını eleştiren eylemlere, basın açıklamalarına katılan, bu yönde sosyal medya paylaşımları yapan her yurttaş hakkında soruşturmalar ve davalar açılıyor. Kadına şiddetin failleri, çete üyeleri kolaylıkla salıverilirken, muhalif politik kimliğe sahip kişilerin iddianameleri dahi hazırlanmadan yıllarca cezaevlerinde tutsak edilmeleri, kültür-sanat emekçilerinin, gazetecilerin, akademisyenlerin sonu gelmez davalarla yüz yüze kalmaları, yargı mekanizmasının Saray'ın basit bir aracına dönüştürüldüğünü ortaya koyuyor. Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi en üst yargı organlarının kararlarının dahi uygulanmaması, rejimin faşizan karakterinin ve adalet yitiminin en açık kanıtları.

Savaşın olağanlaşması

Otoriter rejimlerin can suyu, yarattıkları düşmanlardır. Savaş ve çatışma ortamının sürekli hale gelmesi, rejime, kendisini destekleyen kesimleri harekete geçirebilme, dış politikadaki gerilimi iç politika malzemesi olarak kullanabilme, sözde tehditleri gerekçe göstererek

toplumsal muhalefeti baskılama ve devletin kurumsal yapısını dönüş-türebilme olanağı sağlar. Dahası, gerçek çatışma ve savaşlar, işgal veya ilhak türü girişimler, savunma sanayisi ve inşaat gibi sektörlerle dev-nim kazandırır.

AKP iktidarının özellikle son on yılı bu kapsamda değerlendirilebilir. Yeni Osmanlıcı ihtiraslarla yayılmacılık fitilini ateşleyen iktidar açısın-dan Suriye macerası önem taşıyor. İsrail'in güvenlik çemberine alın-ması, Rusya'nın kuşatılması ve enerji-ticaret yolları üzerinde egemenlik kurulması gibi amaçlarla emperyalistler tarafından uygulamaya konan Ortadoğu planında rol almak isteyen AKP iktidarı, Suriyeye dönük emperyalist müdahale ve bu ülkedeki çatışmalarda taraf oldu. Geline-n noktada, Suriye'nin kuzeyinde pek çok bölge TSK tarafından fiilen il-hak edildi, bu bölgelerdeki kamusal kurumsal işleyiş Ankara tarafından yönetilir hale geldi. Suriye politikası, Irak'a düzenlenen askeri operas-yonlar AKP'nin MHP ile kurduğu ittifakla birlikte devlet politikasında iyice belirginleşen Kürt düşmanlığının da gerekçelerinden biri haline getirildi.

Suriye savaşı ve Türkiye'nin Afrika-Avrupa göç yolundaki konumu üzerinden sığınmacıları emperyal güçlerle pazarlıkta bir koz olarak kullanma politikası uygulayan Saray Rejimi, bu uğurda sınır güvenliğini gözden çıkaracak uygulamalar içine girdi.

Geline-n noktada, 2022 yılı merkezi bütçesinde 350 milyar TL'nin üs-tünde bir kaynak iç-dış güvenlik harcamaları için ayrılmış durumda. Yani savaşın olağanlaşması emekçi halklara yalnız fiziki şiddet değil ekonomik şiddet olarak da dönüyor. Otoriterlik dozu arttıkça yüksel-tilen düşmanlaştırma politikaları sonucunda, Türkiye, çevresindeki neredeyse tüm ülkelerle ilişkisini ateş hattına taşıdı. Böylece ülkemiz Ortadoğu'dan Kafkaslara, Akdeniz'e, komşularıyla sorunlarını barış içinde çözme anlayışından hızla uzaklaştı, uluslararası güçlerin saha-ya daha rahat girdikleri bir pozisyona itildi. Sırtını NATO'ya yaslayıp yüzünü Rusya'ya dönerek yürütölmeye çalışılan sözde denge politikası, tüm cephelerde yaşanan sıkışma nedeniyle an itibariyle daha fazla sür-dürülemez hale geldi.

Göç krizi

Türkiye, BM verilerine göre dünyada en çok sığınmacının yaşadığı ülke konumunda. Sığınmacı ve yabancı düşmanlığı ise her geçen gün büyüyor. 10 yıldır devam eden göç sonucunda ülkemizde yaşayan 3,7 milyon Suriyeliyi “geçicilik” üzerinden tanımlayan, entegrasyona, halklar arası uyum ve dayanışmaya katkı sağlamayan geçici koruma rejimi ve 2016 yılında Avrupa Birliği ile imzalanan geri gönderme anlaşması bu düşmanlığı besliyor.

Saray Rejimi’nin göç krizini ve sığınmacıları araçsallaştıran, Avrupa Birliği’nin ise göç dalgasını kendi sınırlarının dışına püskürtme yaklaşımı dolayısıyla ülkemiz; Avrupa için bir sınır karakolu ile devasa bir sığınmacı kampına, yerli ve yabancı sermaye için sığınmacıların her türlü güvenceden ve güvenlikten yoksun çalıştığı bir ucuz emek cennetine dönüştürüldü. Saray Rejimi’nin göçü araçsallaştırma mantığı çift yönlü işliyor. Göç krizi ve mülteciler, AKP tarafından dışarıda, tükenmiş uluslararası meşruiyetini yeniden tesis etmek ve sınırları açmak tehditleriyle maddi kaynak yaratmak için; içeride işçi sınıfının örgütlülüğünü ve eylemliliğini disipline etmek, ücretleri düşürmek, çalışma ilişkilerini güvencesizleştirmek ve milliyetçiliği büyütmek için kullanılıyor. Türkiye işçi sınıfının işlerini elinden alan, ücretlerini düşüren, iş güvencesini ortadan kaldıran, ekonomik ve sosyal haklarından yoksunlaştıran, bu düzenin mimarı sermaye sınıfı ve Saray Rejimi’dir. Ancak bu düzeni yaratanlar, düzenin açığa çıkardığı öfke ve nefreti, düzenin en büyük mağdurlarından sığınmacılara yönlendirmek için dezenformasyona ve manipülasyona dayanan sistematik bir çalışma yürütüyor; bu yolla sorumluluklarını görünmez kılmaya çalışıyorlar.

Kadınların krizi

Neoliberalizmin siyasal iktisadı, kâr maksimizasyonunun önündeki her türlü engeli kaldırma hedefi ve sosyal refah devletlerinin tasfiye edilmesi, ataerkinin türlü araçlarını da kullanarak tüm dünyada kadınlara dönük hak kayıpları ve saldırılarla birlikte hayat buldu. Emek süreçleri esnek istihdamdan güvencesizliğe, örgütsüzleştirmeden yay-

gın düşük ücretlere kuralsız hale gelirken sermayenin gözdesi “kadın emeği” oldu. Devletler, çocuk bakımı, hasta ve yaşlı bakımı, özel eğitim gerektiren bakım hizmetleri gibi çeşitli alanlarda sorumluluklarını kadınların omzuna yıktı. Pandemi sürecinde dev cüssesiyle açığa çıktığı gibi “bakım krizinin” altında ezilenler kadınlardır.

Saray Rejimi, dünyadaki bu genel eğilimi kendi siyasal yapısıyla bütünleştirmekte son derece başarılı oldu. 2001 krizinden bugüne kadınlar, hızlı biçimde, kırsal alandaki istihdamdan kentli işgücüne kaydırıldı. Yüzde otuzlarda seyreden istihdam oranlarına bire bir yansımasa da kadınlar daha fazla mülksüzleşme, yoksullaşma ve proleterleşme ile karşı karşıya kalmıştır.

Kadınların yüzde 70’i kayıtlı istihdamdan dışlanırken, çalışan kadınların yüzde 60’ı asgari ücret civarında ücrete mahkum bırakılıyor, dörtte biri ise asgari ücretin altında ücret alıyor. Kadınlar, eşit değerde iş yapmalarına rağmen erkeklerden daha düşük ücretlere çalıştırılıyor, işten çıkarma söz konusu olduğunda önce kadınlar gözden çıkarılıyor, en çok kadınlar yoksullaşıyor. AKP iktidarı kadınları bir yandan daha fazla mülksüzleşmeye, yoksullaşmaya, güvencesiz çalışmaya, düşük ücrete iterken, diğer yandan kadınların kamusal yaşamlarını daha tekinsiz, tehlikeli hale getirdi. Kadınlar toplumsal yaşamın en zorlu koşullarına sürülüyor ve yine toplumsal yaşamın her alanında şiddetle ve baskıyla “terbiye edilmek” isteniyor.

Saray Rejimi’nin “zor aygıtları” günbegün iş başında. Gündelik yaşamın dinselleştirilmesinden, laikliğin tasfiyesine, kadınların yurttaşlık hak ve hukukunun ağır biçimde deforme edilmesine, can güvenliğinin ortadan kalkmasına, İstanbul Sözleşmesi’nin feshine, 6284, nafaka ve medeni hukukun hedef alınmasına uzanan uygulamalar Saray Rejimi’nin kadınlar üstündeki “zor aygıtlarıdır.” Cinsel kimliklerinden ötürü kadınların hayatı tehlikede. Her geçen gün daha da artan erkek şiddeti, kadınları cinsel kimlikleri nedeniyle yani sadece kadın oldukları için hedef alıyor. Ev içi şiddet ya da tanımadıkları erkeklerin saldırıları nedeniyle kadınlar hayatlarını kaybediyor. Erkek şiddetini üreten ve körükleyen AKP politikaları, “kutsal aile” söylemi ve özgürlüklerin kısıtlanması ile at başı ilerliyor.

Saray Rejimi özellikle kentli yoksul kadınları “zor aygıtları” ile “sosyal yardım politikaları” arasında hizalamaya çalışsa da kriz derinleşiyor. Her türlü zor aygıtına karşı kadınlar bugün, on ya da yirmi yıl öncesine göre çok daha fazla kamusal yaşamın bir parçası. Bu nedenle kadın mücadelesinde yalnızca şiddet döngüsü ve can güvenliği değil, özgürlük sorunları da önemli başlıklar arasında yerini alıyor.

Gençliğin krizi

Türkiye'nin en büyük gücü olarak görülebilecek gençlik, AKP iktidarı döneminde umutsuzluk, eğitimsizlik, geleceksizlik ve güvencesizlik girdabına itildi. Yüzde 20 civarındaki genç işsizlik oranı, ne eğitimde ne istihdamda kendine yer bulamayan milyonlarca gencin varlığı, 4 milyona yakın öğrencinin pandemi döneminde eğitimden uzak kalması gibi veriler, nasıl bir karanlıkla karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor.

Devletin etkin bir burs mekanizması sunmadığı öğrenci gençler Kredi Yurtlar Kurumu (KYK) kredilerine mahkum ediliyor. Halen, çoğu genç yaklaşık 5,5 milyon kişinin KYK borcu bulunduğu hesaplanıyor. Dahası, iktidar, gençlerin barınma sorununun çözümü için neredeyse hiçbir adım atmayan, bu alanı büyük oranda tarikat-cemaat yurtlarına devreden politikalar uyguluyor. Ev sahiplerinin “yolunacak kaz” olarak gördüğü gençler, insanca yaşayacakları konut veya yurtlarda barınamıyor.

Başta eğitim, piyasanın sınırsız egemenliğine sunuldu. Faşist 12 Eylül darbesinin ürettiği YÖK, üniversitelerde neoliberal politikaların uygulanmasının yürütücüsü oldu. Eğitim kurumlarının, özellikle de üniversitelerin beslenme-barınma ve sosyalleşme alanları rant merkezlerine dönüştürüldü. Yeni yapılarıyla üniversiteler, toplum yararına bilimsel bilginin üretim merkezlerinden ziyade, gerici-piyasacı düzenin ihtiyaç duyduğu elemanların yetiştirilme merkezleri haline getirildi. Rektörlük makamına kayyum atamaları, Barış Akademisyenleri'nin hukuksuz şekilde KHK'larla görevlerine son verilmesi gibi uygulamalarla akademinin tasfiye sürecinde bir eşik daha aşılmış oldu. Gelineen noktada dünyanın ilk 500 üniversitesi arasında Türkiye'den hiçbir üniversitenin yer almaması bir utanç vesikasıdır.

• TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ

Bugün pek çok genç, öğrencilik yıllarından başlayarak güvencesiz, sigortasız, gündelik işlerde çalışarak geçinmek zorunda. Emek alanının sorunlarıyla çok daha erken yaşta yüz yüze bırakılan gençliğin kültürel, bilimsel, bedensel gelişimine, yeni fikirlerle özgürce erişimine, eleştirel düşünceyle buluşmasına sekte vuruldu.

Üniversite ve liseler, yalnızca eğitim-öğretim niteliği anlamında değil, sosyal ve siyasal anlamda da derin bir dönüşüme uğradı. Kampüs yaşamı sona erdirilirken, üniversite ve liselerde kulüp-topluluk faaliyetleri neredeyse tamamen yasaklandı. Kadın ve LGBTİ+ düşmanlığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yaşamın kendisinde olduğu gibi akademide de AKP zihniyeti eliyle yer edinmiş durumdadır.

Ayrımcılık ve eşit yurttaşlık krizi

AKP iktidarı ırk, mezhep ve cinsiyet bakımından ayrımcı bir kimliğe sahiptir. Dünyada pek çok rejim veya iktidarı benzer şekilde tanımlayabilecek olsak da Türkiye örneğinde, kendisi dışında niteliklere sahip herkese saldırarak, çoğu zaman onların yaşamını hiçe sayarak varlığını sürdüren bir kimlik inşasına tanık olduk. Açık ayrımcı uygulamalar gündelik yaşamda sıradan hale getirilmeye çalışılıyor.

i- Kürtlerin krizi

Özellikle Saray Rejimi ile birlikte Kürt halkı, Kürtlerin talepleri, dili ya düşmanlaştırıldı veya yok sayıldı. Kürtlerin siyasi iradesine savaş açıldı. HDP'nin binlerce üye ve yöneticisi tutuklandı, seçtikleri yerel yöneticiler görevden alındı, onların yerine kayyumlar atandı. Meşru bir siyasi parti olarak HDP, terörle özdeşleştirilmeye çalışıldı ve düzen muhalefeti de çoğu durumda bu yönelime ayak uydurdu. HDP hakkında halen Anayasa Mahkemesi'nde sürmekte olan kapatma davası, yalnız Kürtlerin değil demokrasi ve barış isteyen herkesin üzerinde bir iktidar sopası olarak kullanılmaya devam ediyor. Sınır dışı operasyonlar yine Kürt halkı hedef tahtasına konarak meşrulaştırılmaya çalışıldı. Kamusal hizmetlerde pek çok dil kullanılırken Kürtçe gözardı edildi. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı birçok kentin tarihsel-kültürel kimliği

yıkıma uğratıldı. Kürt yurttaşlarımıza dönük ırkçı motifli saldırı, cina-yet ve katliamlar hakkında kapsamlı soruşturmalar başlatılmadı, bun-ların arkasında yatan şiddet dili ve ayrımcı politikalar sorgulanmadı. Eşit yurttaşlık, kültürel ve siyasi haklarını talep eden Kürtlere karşı uy-gulanan politika, halkların kardeşliğine yönelik en ciddi tehdit olmaya devam ediyor.

ii- Alevilerin krizi

Yine yüzyıllardır Alevilere yönelik asimilasyon ve yok sayma politi-kaları devam etmektedir. Cemevlerinin ibadethane olarak kabul edil-memesi, din derslerinin zorunlu olması, Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılmayıp aynı zamanda Aleviliği tanımlamaya çalışan bir kurum olarak baskı aracına dönüşmesi kabul edilemez. Alevilerin eşit yurttaş-lık hakları verilmediği gibi, Alevi köylerine cami yapımı devam ediyor, tarihsel Alevi dergahları Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından işletili-yor. Yaşadıkları evlerin kapıları işaretlenen, iş yerlerinde fiziksel şiddet dahil baskıya maruz kalan, tehdit ve hakaretlere muhatap olan Alevile-re karşı nefret suçları da artıyor. Aleviler hiçbir önemli kamu görevine kabul edilmiyor, kamu personeli mülakatlarında ayrımcılığa uğruyor. Alevi katliamlarının sorumluları yargılanıp hesap vereceklerine ödül-lendiriliyorlar. Devlet, Madımak Katliamı dahil hiçbir katliamla yüz-leşmiyor, AKP iktidarının ayrımcı, aşağılayıcı ve tehditkâr söylemleri devam ediyor.

iii- LGBTİ+'ların krizi

Tüm dünyada hayata geçen neoliberal politikalar, bunun sonucu olarak ortaya çıkan yoksullaşma ve işsizlik LGBTİ+'ları da doğrudan etkili-yor. LGBTİ+'lar bir yandan iş, beslenme, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel haklara ulaşamazken bir yandan da otoriterleşme ve muhafaza-karlaşma nedeniyle daha fazla ayrımcılığa maruz kalıyor. Türkiye'de de güçlenen baskıcı otoriter siyaset ve onun temsilcisi AKP/Saray Rejimi LGBTİ+'ları kriminalize ederek ayrımcılığı ve nefreti besliyor. Toplum-sal cinsiyet eşitsizliğini kavramsal olarak dahi reddeden bu iktidar, İs-

• TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ

tanbul Sözleşmesi'nden çıkma yönünde aldığı hukuksuz kararı da yine esas olarak bu gerekçeye dayandırdı. Türkiye İş Kurumu, devlet hastaneleri gibi kamusal kuruluşlar cinsel yönelimleri “uygun görülmeyen” kişilere hizmet vermeyebiliyor. LGBTİ+’ları temsil eden semboller “suç aleti” sayılıyor, Onur Yürüyüşleri keyfi şekilde engelleniyor. Toplumsal yaşamın pek çok noktasında yurttaşlarımız cinsel yönelimleri nedeniyle baskıya maruz kalıyor, katlediliyor. Nefret cinayetlerinin düzgün kaydının tutulmaması, kovuşturulmaması ve cezasızlık failleri cesaretlendiriyor, LGBTİ+ların güvenli ve insanca yaşam hakkını elinden alıyor.

iv- Engellilerin krizi

Saray Rejimi'nin neoliberal popülizmi, yoksulluğu üreten ve eşzamanlı olarak sosyal yardımlar yoluyla yoksulları kendine bağımlı kılan bir sosyal politika mantığı üzerine kurulu. Bu bağımlılaştırma siyasetinin en insan onuruna aykırı ve en somut biçimine engelli yurttaşlarımız maruz kalıyor. Engelli yurttaşlarımız, eğitim, çalışma hayatı ve gündelik yaşam pratiklerinde yok sayılıyor. Sosyal yardımları zorunluluk esasına dayalı bir hak olarak değil, gönüllülük esasına dayalı bir sadaka olarak sunan Saray Rejimi, engelli yurttaşlarımızı birey olarak kabul etmiyor, nakit transferleri başta olmak üzere sosyal yardımlarda ailenin gelir durumu dikkate alınıyor.

Sağlıkta kriz

Patron sınıfının Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi küresel finans kuruluşları aracılığıyla sağlık alanında eş zamanlı olarak ülkelere dayattığı neoliberal dönüşümün özellikle COVID-19 pandemisi sırasında nasıl çöktüğünü, merkez kapitalist ülkelerde bile sağlık sistemlerin nasıl tıklandığını acı bir deneyim olarak hep birlikte yaşadık. Türkiye özelinde de tablo farklı değil. AKP'nin iktidara gelir gelmez uygulamaya başladığı ve kamuoyuna “Sağlıkta Dönüşüm Programı” adıyla duyurulan, özü itibarıyla sağlık hizmetleri alanını mümkün olan en yüksek düzeyde piyasalaştırmayı ve sağlığı metalaştırmayı hedefleyen

neoliberal model bugün iflasın eşiğinde. Önleyici sağlık hizmetleri ihmal ediliyor, yurttaşlar artık en temel sağlık hizmetlerine bile erişmekte zorlanıyor, sağlıkta eşitsizlik gün geçtikçe derinleşiyor. Sağlık emekçileri ise derin bir tükenmişlik ve sömürü içerisinde, kurtuluşu istifa etmekte veya yurtdışına çıkmakta arıyor. Sayıları bir milyona yaklaşan atanamayan sağlıkçılar mevcut sistemin sürdürülemez olduğunun bir başka göstergesi.

AKP iktidarının başarı hikayesi çıkarma çabasının aksine gerçekte temel sağlık göstergeleri açısından da genel durum olumsuz. Örneğin, Türkiye'de bebek ölüm hızı OECD ortalamasından yaklaşık iki buçuk kat ve AB ortalamasından yaklaşık üç kat daha fazla. Bin kişi başına düşen hekim sayısında Türkiye OECD ülkeleri arasında sondan dördüncü, hemşire sayısında sonuncu. AKP'nin en çok övündüğü başlıklardan birisi olan, kişi başına düşen yoğun bakım yatağı sayısında da eşitsizlik sürüyor. Örneğin, Isparta'da on bin kişi başına 9,7 yoğun bakım yatağı düşerken Şırnak'ta on bin kişi başına yalnızca 1,3 yoğun bakım yatağı düşüyor. Yurttaşın sağlık hakkı için ayrılması gereken kaynaklar, şehir hastaneleri gibi sağlıkta piyasalaşma ve sermaye birikim uygulamalarının timsali bir modelle patronlara aktarılıyor. Kent merkezlerindeki onlarca devlet hastanesi kapatılırken yalnızca geçen yıl Sağlık Bakanlığı bütçesinin beşte biri şehir hastanelerinin kira ve hizmet bedeli olarak ayrıldı, yani bir avuç müteahhit ihya edildi.

Eğitimin ve eğitimcinin krizi

AKP iktidarlarının yirmi yılda en fazla zarar verdiği alanlardan biri de eğitim oldu. Eğitime erişimdeki eşitsizlik ve piyasalaşma derinleşirken, özellikle devlet okullarında verilen eğitim niteliksizleşti. İktidarlari süresince yedi milli eğitim bakanı değiştiren AKP hükümeti, eğitimi bir yapboz tahtasına çevirdi. Bu koşullarda, YKS 2021'de sınava giren 2,6 milyon öğrenciden yaklaşık 1 milyonu ilk sınavdaki 150 taban puanını geçemedi, binlerce öğrenci ise hiçbir soruya doğru yanıt veremedi. 12 yıl temel ve zorunlu eğitim alan bir öğrencinin tek bir soruyu bile cevaplayamaması kabul edilemez bir gerçektir.

AKP iktidara geldiği günden beri müfredattan evrim teorisini çıkarmak gibi açık, 4+4+4 sistemi gibi örtük yöntemlerle eğitimi bilimsel, laik ve ücretsiz olarak ulaşılabilir olmaktan çıkarmak için özellikle devlet okullarına müdahalede bulundu. Eğitimi bilimsellikten, laiklikten uzaklaştırma, bir taraftan çocuğunun düzgün eğitim almasını isteyen velilerin özel okullara kaçışının önünü açarken diğer taraftan da bunu yapamayacak yoksul ailelerin çocukları gerici eğitim müfredatına mahkum edildi. AKP ayrıca imam hatip liselerinin sayılarını talebin çok üstüne çıkararak dinsel eğitim vermeyen diğer türdeki okullarda yığılmalara sebep oldu.

AKP iktidarı, bilginin, eğitimin, öğrenmenin ve öğretmenin de prestijine çok ciddi zararlar verdi. Özellikle küresel salgın süreci, AKP hükümetinin eğitime ver(me)diği önemi daha da görünür kıldı. Bu süreçte AVM'leri açık olan bir ülkenin okulları tam bir buçuk yıl neredeyse aralıksız olarak kapalı kaldı. Eğitimin uzaktan verildiği bu süreçte Bakanlık kararlarının çoğu özel okulların korunmasıyla ilgili oldu. Devlet ve özel okullar arasındaki uçurum derinleşirken, her dört öğrenciden biri uzaktan ya da yüz yüze hiçbir eğitim alamadı. Tüm bunların sonucunda bir gelecek vaat etmeyen eğitim politikalarının bir sonucu olarak, yüz binlerce çocuk eğitim kurumları yerine çalışmaya gönderiliyor. 2019 TÜİK verilerine göre 5-17 yaş arası 720 bin çocuk bir ekonomik faaliyette yer alıyor.

15 Temmuz'u fırsat bilen AKP iktidarı, KHK'lar ile eğitimdeki gerici ve piyasacı uygulamalara karşı direnen eğitim emekçilerinin işlerine son verdi. İşten atılma korkusu ve sözleşmeli çalışma gerici sendikaların üye sayısında rekor artışlara yol açarken, Eğitim-Sen başta olmak üzere ilerici sendikaların üye sayısında ciddi gerileme yaşandı. Geldiğimiz noktada kamuda çalışan öğretmen ücretleri reel olarak yüzde 50 geriledi. Özel okullarda çalışan, ücretli ve sözleşmeli öğretmenlere ise ağır çalışma koşulları ve çoğu durumda asgari ücretin altında ücretler dayatılıyor.

2- SİYASİ VE İDEOLOJİK BOYUTLARIYLA YÖNETİM KRİZİ

Çeşitli boyutlarıyla ele alınan krizin düğümlendiği nokta yönetim krizidir. Misyonu; uluslararası ve ulusal sermaye desteğiyle yönetimi elinde toplamış dar bir grubun, çıkarlarını, Türk-İslam sentezine dayanan faşizan bir ideoloji ve zor aygıtlarını kullanarak savunmak şeklinde tanımlanabilecek bu rejim bir yol ayrımına gelmiştir. Türkiye'yi ucuz işgücü cennetine çevirme politikaları ile emekçiler açısından katmerlenen ekonomik yıkım, yargının araçsallaştırılması, özgürlükleri hedef alan saldırılar, laikliği ortadan kaldırmaya yönelik söylem ve uygulamalar sonucunda artan toplumsal rahatsızlığa, düzen içindeki aktörlerin çıkar çatışmaları ve dış politikada yaşanan tıkanma eklendiğinde ortaya bir kördüğüm çıkmaktadır. Devlet yönetimindeki bunalım; iktidar sahipleri ve onları destekleyen güçlerle geniş halk yığınlarının beklenti ve talepleri arasında oluşan büyük uçurumda, erkler arası ve içi uyumun dağılmasında, toplumun önüne uzun vadeli projeksiyonlar konamamasında, erozyona uğratan geleneksel “resmi ideoloji” yerine bir yenisinin yerleştirilememesinde kendini göstermektedir.

Yönetim krizi, esas olarak beceriksizlikten, iktidarın hangi yönde ilerleyeceğini bilmemesinden kaynaklanmamaktadır. Yaşanmakta olan, ülkenin tüm beşeri ve doğal zenginliklerinin Saray'ı var eden güçlere fütursuzca aktarılması sürecinin kendi sınırlarına gelinmesidir. Bu doğrultuda atılmak istenen her yeni adım; yeni kurumsal yıkımlara, ülke maliyesinin tamamen çökertilmesine, suç ortakları arasındaki çıkar çatışmasının alevlenmesine, yeni milyonlarca emekçinin yoksulluk cenderesine itilmesine neden olmaktadır. İçinden çıkılması mümkün olmayan bu karanlık dehlizde yapılan her hamle, çeşitli çıkar odaklarının, yaşanması muhtemel büyük çarpışma öncesinde kendi cephaneliğini doldurma gayreti olarak anlaşılmalıdır.

Hazırlık, yalnız ekonomik cepheye indirgenmemelidir. Emeği ve özgürlüğü baskılamak üzere zor aygıtını güçlendirmek, olağanüstü hal ve sıkıyönetim uygulamalarına başvurmak, alanı çok daralmış olsa da demokratik mekanizmaları askıya almak gibi yöntemler de iktidarın hazırlıklarının bir parçası olabilir. Böylesi bir hazırlıkta Kürt meselesi, mezhep ayrımcılığı, sığınmacı sorunu, iç-dış tehdit algısı gibi başlık-

• TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ

lar provokasyon malzemesi olarak kullanılmak istenebilir. Dahası, dini vurguları öne çıkararak oluşturulmak istenen taban konsolidasyonu, tarikat ve cemaat ilişkileri ile SADAT benzeri yeni tip kontrgerilla örgütlenmeleri, bir provokasyon denemesinde Saray'ın takviye kuvvetleri olarak işlevlendirilebilir. Öte yandan, yalnız AKP'nin değil, Türkiye siyasi tarihinde pek çok aktörün kullandığı bu yöntemlerin başarıya ulaşması için iktidar ve onu destekleyen güçler arasında yüksek oranlı bir uyum gerekir. Saray Rejimi'ni kuran ve onu destekleyen güçlerden herhangi birinin uyumlu, eşgüdümlü hareketi sağlayacak bir kudrete sahip olması imkansız değilse de verili koşullarda kolay bir iş de değildir.

Devlet bürokrasisinde oldukça hacimli bir yer kaplayan tarikat ve cemaatler; hem Kürt hareketine karşı hem de uyuşturucu ticareti, zorla el koyma, şantaj gibi faaliyetlerde kullanmak üzere korunup kollanan kontrgerilla-çetevari oluşumlar; iktidarın açtığı alanda pastanın büyük kısmına sahip olma rekabetindeki geleneksel ve yandaş sermaye grupları; ordu içinde eski-yeni klikler ile SADAT organizasyonu; AKP ile MHP ve bunların içlerinde farklı eğilimleri temsil eden “özgöl ağırlıklar” gibi örneklerini sayabileceğimiz pek çok farklı suç ortağının uyumunu sağlamak gün geçtikçe daha da zor hale gelmektedir.

Saray Rejimi'nin yaşadığı ideolojik kriz de yönetim krizini derinleştiren bir diğer unsurdur. Bu olgu kendi bütünlüğü içinde toplumun başka sınıflarını ve kesimlerini de kapsasa bile özellikle üzerinde durulması gereken konu, egemen sınıfların, onların siyasal iktidarının ve bir kurum olarak devletin içinde bulunduğu ideolojik krizdir. İdeoloji alanında kriz olmaması demek; resmi ideoloji, burjuva ideolojisi ve geniş halk kesimlerinin sahiplendikleri ideolojik motifler arasında az çok bir uyum ve dengenin varlığı demektir. Ancak, AKP iktidarının ve Saray Rejimi'nin bugün geldiği noktada geleneksel “resmi ideoloji” pek çok yönüyle erozyona uğratıldığı halde bunun yerine başka bir resmi ideolojinin yerleştirelememiş olması, krizin birinci boyutunu oluşturmaktadır.

İdeolojik krizin ikinci boyutu ise geleneksel denebilecek ideolojilerin kendi saf halleriyle varlığını sürdüremeyip başka ideolojilerle son de-

rece eklektik ve kırılğan “sentezler” oluşturmaya çalışmasıdır. Örneğin Türkiye’de geleneksel muhafazakâr ideoloji bugün aynı zamanda dünyanın gidişatına uyum sağlama anlamında ne kadar “modern” ve “çağdaş” olduğunu gösterme çabasıdır. Geleneksel milliyetçilik, eskisinden farklı olarak İslami ideolojinin ötesinde bu kez siyasal İslam’la sentez oluşturmaya çalışmaktadır. Siyasal İslam ise, başka ülkelerden farklı olarak Türkiye’de milliyetçi tonlara ihtiyaç duymaktadır. Burjuva ideolojisi, kendi serbest piyasacı, modernleşmeci, seküler vb. özelliklerini askıya alarak milliyetçilik, muhafazakarlık ve İslamcılık gibi farklı ideolojiler içinde kendini gizleme zorunluluğu hissetmektedir. Varılan noktada: Muhafazakârlar, bir şekilde ne kadar çağdaş ve modernist; kozmopolit düşünce, yine bir şekilde ne kadar “milli ve manevi” değerleri gözetici; sosyal demokrasi, aslında ne kadar “gerçek milliyetçi”; siyasal İslam ne kadar piyasacı ve küreselleşmeci olduğunu gösterme çabası içindedir. İdeolojik motiflerin taşıyıcısı halk ise bir ve aynı ekonomik krizden etkilenmesine rağmen, tercih ve yönelimleri itibarıyla sınıfsal temellerden görece bağımsız biçimde birbirinden farklı ve giderek birbiriyle çelişkili ideolojilere angaje olabilmektedir. İdeolojiler alanında belirli bir düzeyde dağınıklık, geçişmeler ve örtüşmeler doğal sayılabilir. Ancak, bugün Türkiye’de bu alanda yaşanan dağınıklık, dağınıklığın ötesinde bir kriz, ideoloji krizi, anlamını taşımaktadır.

Saray Rejimi’nin kurucu unsuru olan AKP’nin, mevcut zorluklara rağmen, MHP dışında yeni bir ittifak sistemi arayışında olduğunu söylemek bugün itibarıyla gerçekçi değildir. AKP en fazla, sağ siyasi geleneğin temsilcilerini MHP ile kurduğu Cumhuriyet İttifakı şemsiyesine kazanmaya, bütün olarak kapsayamadıklarını bölmeye gayret edecek bir görüntü içindedir. Bu açıdan, 2018 seçimlerinde gerek İYİP’in ve Demokrat Parti’nin gerekse Milli Görüş hareketinin mührünü taşımaya devam eden Saadet Partisi’nin Millet İttifakı safında yer alması, AKP-MHP ortaklığının talip olduğu sağda tek el pozisyonuna ciddi bir zarar vermiştir. AKP’nin bu zararı mümkün olduğunca telafi etmeye çalışacağı görülmektedir.

Düzen siyasetinde Saray Rejimi’nin yarattığı kördüğümü aşma çabalarına tanıklık ediyoruz. Bu noktada en ciddiye alınması gereken se-

• TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ

çenek Millet İttifakı'nın gerçek bir iktidar alternatifi haline gelmesidir. Mevcut rejimin, sermaye düzeninine, Gezi Direnişi döneminde yaşanan sarsıntıyı aşmak, toplumsal dinamikleri bastırmak, özgürlükleri ve emeğin haklarını törpülemek, yağma ve talan politikalarıyla sermaye hareketini hızlandırmak, ilerici ideolojinin alanını kapatmak gibi muazzam olanaklar sağlamış olduğu doğrudur. Düzen, yukarıda Saray Rejimi'nin kendisine sağladığı avantajlar olarak sıraladığımız noktaları mümkün olduğunca koruyarak bir siyasi dönüşümü zorlayabilir. Zaten düzen siyasetinde belirgin bir taraf olarak Millet İttifakı çevresinde dillendirilen “helalleşme” çizgisi tam da bu arayışın karşılığıdır. Ticaret-mafya-devlet ilişkilerinde özel harp çerçevesindeki faaliyetlerin sorgulanmadığı, Kürt meselesinde çözüme mesafeyi koruyacak, yağma politikalarının daha sevimli hale getirilerek sürdürülmesini sağlayacak, patronların emeğe karşı kazanımlarını koruyacak, yasama-yürütme-yargı ilişkilerinde yeni makyajlar ile görece daha dengeli bir işleyişi sağlayacak bir “helalleşme” geçişi aranmaktadır. Bunun için, iktidarın en tepesinde olup olmamasından bağımsız şekilde İYİP'in özel bir misyon üstlenmesi beklenebilir. Ayrıca, eski AKP'li kadroların öncülüğünde kurulan yeni siyasi hareketler de tamamlayıcı unsur haline gelebilir. CHP yönetiminde de ana eğilimin helalleşmek olduğu bilinmektedir.

Millet İttifakı'nı oluşturan partilerin yanı sıra AKP'den kopuşlarla kurulan Deva Partisi ve Gelecek Partisi'nden oluşan düzen muhalefeti cephesi, egemen güçler açısından hâlâ yeterince kararlı bir yapı sergilememektedir. Belirgin bir liderliği olmayan, cumhurbaşkanı adayı konusunda netleşememiş, AKP ve MHP'den rahatsız kesimleri henüz kapsayamamış olan bu blok aynı zamanda ekonomi yönetimi, dış politika, Kürt meselesi, eğitim, laiklik gibi temel konularda da bir bütünlük arz etmemektedir. Üzerinde uzlaşılan tek başlık olduğu düşünülen “güçlendirilmiş parlamenter rejime geçiş” söz konusu olduğunda dahi, bunun nasıl bir irade ve takvimle hayata geçirileceği konusunda bir berraklık bulunmamaktadır.

Saray Rejimi'nin ideolojik söyleminde düşmanlaştırılan, 7 Haziran sonrası devletin ağır saldırısına maruz kalmış, siyasi temsilcileri tutuklanmış, kazandığı hemen tüm belediyeler kayyumlarla elinden alınmış

HDP ve Kürt siyasi hareketi, muhalefetin büyük ve politize kulvarlarından birini oluşturmaya devam etmektedir. HDP bugün, AKP sonrası dönemin kurucu öznelere biri olma arayışıyla, kendisine dönük dışlayıcı ve daha çok saldırgan hamlelere yanıt verme çabası arasında bir denge politikası yürütme çabasıdır. Muhalefet cephesindeki “hesaplaşma” çizgisinin aktörlerinden biri olarak değerlendirilmesi gereken Kürt siyasi hareketi, ulusal bir hareket olarak bünyesinde farklı sınıfları barındırmakla birlikte yüzü emek mücadelesine dönük, sol söylemlerden etkilenmeye ve birlikte hareket etmeye açık bir toplumsal kesimi de içermektedir. Ayrıca, Türkiye işçi sınıfının niceliksel ve niteliksel açılardan dikkat çekici bir kısmı da Kürt emekçilerden oluşmaktadır. Bu haliyle, düzen açısından başlı başına bir kriz dinamiği olarak değerlendirilmelidir.

Saray Rejimi’nin istediği şekilde rahat hareket edememesini sağlayan, yaşadığı bunalımı derinleştiren en önemli unsurlardan biri de Gezi Direnişi’nde bütün görkemiyle kendini ortaya koyan dinamiğin varlığıdır. Türkiye’de mevcut siyasi ve toplumsal yapının bir bakımıyla halen “Gezi-sonrası” olarak tanımlanması mümkündür. Kentli emekçi sınıfların henüz emek eksenli taleplerini ve siyasi örgütlerini yaratamadıkları bir dönemde, ellerindeki “özgürlük” bayrağıyla sokakları zaptetmesini anlatan bu direniş Saray Rejimi’nin de varlık nedenlerinden biridir. Giderek emekçi bir karakterle bütünleşme emareleri gösteren “Gezici” dinamik, paradoksal şekilde Saray Rejimi’nin çöküş gerekçelerinden de biri olmaya adaydır. Özgürlüğün emekle, örgütlü ve mücadeleciler çizgide buluşma ihtimali, Saray’ın kabusu olmaya devam etmektedir.

3- STRATEJİK YAKLAŞIM VE GÜNCEL SİYASİ GÖREVLER

Partimiz, program ve tüzük gibi temel belgelerine yoğunlaştığı Kuruluş Kongresi'nin ardından düzenlediği Utkan Adıyaman Konferansı'nda işçi sınıfı iktidarı hedefiyle stratejik yaklaşımını tartışmaya açtı.

TİP'in stratejisini oluşturan ana unsurlar şu şekilde özetlenebilir:

- Sosyalizmin toplumsal bir güç haline gelmek üzere eşik atlaması;
- Bu sıçramanın, Kitlese Sosyalist Parti perspektifine sahip parti öncülüğünde hayata geçirilmesi;
- Partinin siyasi kulvarının, emeğin hakları ve özgürlük talepleri çerçevesinde oluşturulması;
- Söz konusu kulvarın sol bir ekseninde, ana hattın çeşitli (laiklik, barış, adalet, toplumsal cinsiyet eşitliği, demokrasi, yurttaşlık, ekoloji gibi başlıklarda) uzanımlarını kapsayacak şekilde ve halkçı bir üslupla doldurulması;
- Saray Rejimi'nin yıkılış sürecine, partinin tespit ettiği siyasi doğrultuda sürdürülecek mücadelenin damga vurması;
- Halkın örgütlenmesi ve harekete geçebilmesi için, partinin yanı sıra, farklı türde dayanışma ağları, işçi ve halk meclisleri, sendika ve dernek gibi aygıtların seferber edilmesi;
- İşçi sınıfı örgütlenme ve mücadelesinde geleneksel olarak mavi yakalı emekçiler, sanayi işçileri ve kamu emekçileri amiral gemisi konumunda yer alırken, gri yakalı¹ olarak tanımladığımız kesime, "buzkıran" işlevi-

1 Gri yakalı emekçiler kavramı Utkan Adıyaman Konferansı'nda şu şekilde açıklanmıştır: "(...) Türkiye'de belirli bir eğitim düzeyine, meslek kimliğine, kentse yaşam, sosyal etkileşim tecrübesine sahip ve sömürü ilişkileri açısından işçi sınıfının parçası olan kentli emekçiler vardır. Genellikle "beyaz yakalı" olarak adlandırılan bu emekçiler, sıklıkla yüksek bir refah düzeyinde olan ve burjuvaziyle uzlaşmış kesimler olarak resmedilse de neoliberal birikim biçiminin egemenliği bu kesimlerin hem emek süreçlerindeki hem de toplumsal ilişkiler içerisindeki konumunu devasa ölçüde değiştirmiştir. Deyim yerindeyse, artık beyazın maviye yaklaştığı bir "gri yakalı" kentli emekçiler topluluğundan söz edilmesi gerekmektedir. Süregelen ve şiddetlenmesi beklenen ekonomik bunalımdan en fazla etkilenecek kesimlerden biri de bu kentli emekçilerdir. Ayrıca, kentli emekçiler arasında emek sorunları kadar, toplumsal ve siyasal sorunlar da ilgi görmektedir. Deyim yerindeyse, bu kesimlerde özgürlük, laiklik, adalet, kardeşlik gibi beklentiler yükselmektedir. Türkiye İşçi Partisi, emek perspektifinden yola çıkan ancak onunla sınırlı kalmayan bir tarzla, giderek genişleyen bu toplumsal kesimle ilişki kurma, bu kesimlerde oluşan toplumsal ve siyasal tepkiyi örgütlenme, farklı demografik özellikler sergi-

nin tarif edilmesi, bu kesimin devrimci eylem biçimlerini geliştirme-
sinde öncülük yapılması.

Stratejik yaklaşım hayata geçirilirken yararlandığımız araçlar; parti örgütümüz, yukarıda andığımız farklı türde örgütlenme biçimleri, TBMM olanakları, politik üretkenliğimizi artıran kurul ve komisyonlar, klasik yöntemlerden sosyal medyaya uzanan iletişim ve ajitasyon enstrümanları olmuştur. Öte yandan, partinin, sosyalist hareketin gelişimini tıkayan güncelliğini yitirmiş tartışmaları politik örgütlenmesinde bir kriter haline getirmemek, demokratik merkezîyetçiliğin mekanizmalarını işletmek, gerek iç yaşantısında gerekse farklı tipte örgütlenmelerde katılımcı bir anlayışı egemen kılmak yönündeki tavır, sosyalizmi toplumsal bir güç haline getirmenin yolunu açmıştır.

Partimiz bu stratejik yaklaşımını taktik hamlelerle de beslemiştir. 2018 genel seçimlerinde izlenen yol ve seçimlere ilişkin vurgularımız bu açıdan öne çıkmaktadır. TİP, yurttaşların politizasyon düzeyinin en yüksek seviyeye ulaştığı ve sonuçlarıyla emekçilerin yaşamına doğrudan etkide bulunan seçim süreçlerini önemsemektedir. Doğru kullanıldığında partinin programatik çizgisinin ve geliştirdiği politikaların milyonlarca emekçiye ulaştırılmasına, sosyalizmin toplumsal bir güç hale gelmesine olanak sağlayan seçim taktikleri her yeni durumda yeniden ele alınmalı, en etkili sonuçlar alacağımız şekilde geliştirilmeli ve yerel seçimler de gözetilerek zenginleştirilmelidir. Bu işlemler sırasında, parti eylem ve siyaseti ile maliyesinin bağımsızlığını güvence altına almak esastır.

Siyasi doğrultuda esaslı bir sorun yaşamayan partimizin, merkezden yerel örgütlere uzanan ve birbirleriyle bağlantılı dört önemli eksiği olduğunu saptamamız gerekir:

- TİP'in ana siyasi doğrultusunun üye ve dostlarımız tarafından içselleştirilmesini sağlayacak yöntemler geliştirilmelidir. Partinin doğrudan veya dolaylı şekilde yürüttüğü yayıncılık faaliyetleri, siyasetimizin özünü sadeleştirmek, yaymak ve analitik zeminini ortaya koymak üzere

leyen kentli emekçileri bütünleştirerek temsil etme ve işçi sınıfının tüm kesimlerinin birliğini sağlama görevini üstlenmelidir."

• **TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ**

etkin şekilde kullanılmalıdır. Yalnız (sosyal) medya alanı değil, eğitim faaliyetleri, seminerler ve halk toplantıları da bu amaca hizmet etmek üzere planlanmalıdır. Yazınsal, işitsel ve görsel materyal üretiminin artırılması parti merkezinin üstlenmesi gereken başlıca görevlerdir.

- TİP'in siyasi üretiminin kapsamı hayatın her alanına dokunacak şekilde genişlemelidir. Ülke yönetimine talip olan partimiz, ekonomiden enerjiye, dış politikadan eğitim-sağlığa, kültür-sanattan göç sorununa kadar uzanan yelpazede düzenli siyasi üretim sergilemelidir. Gerek iktidarın halk düşmanı icraatlerinin teşhiri gerekse alternatif politika ve devrimci taleplerin öne sürülmesi işlerini içermesi gereken bu üretkenlik, Türkiye'nin entelektüel birikiminin katkısına açık bir yöntemle hayata geçirilmelidir. Bu bakımdan, var olan ve yeni kurulacak büro, komisyon ve Bilim Kurulu çalışma gruplarına daha fazla iş düşmektedir.

- Partinin yerel örgütlerinin, kendi alanlarını derinlemesine tanıması, sorun ve taleplerine hakim olması, başta il/ilçe yönetimlerinde görev alan arkadaşlarımız olmak üzere tüm üyelerimizin siyasi kimlik ve üretimleriyle öne çıkması gerekmektedir. Yerel çalışmalar, partinin merkezi siyasetinin alana taşınmasıyla sınırlı kalmamalıdır. Her yerelliğin kendine özgü dinamikleri, demografisi, kültürel zenginliği bulunmaktadır. Halkın her kademedede örgütlenmesini stratejisinin merkezine koyan bir parti olarak TİP, pek çok bölgede kalıcı mevziler elde edebilir/etmelidir. Sosyalist hareketin önemli tarihsel zaaflarından biri olan yerelleşme eksikliğinin aşılması yönünde gösterilecek irade, geleceği kazanmamızın da güvencesi olacaktır.

- TİP üyeleri hareketimizin büyümesinden korkmamalıdır. Tüm üyelerimize düşen birinci görev yeni üye ve gönüllüler kazanmak, partinin gövdesini büyütmektir. Sosyalist hareket, özellikle 1980 askeri darbesinin ardından yaşadığı sıkışmayı bugün ancak büyüyerek aşabilir. Yeni üye ve gönüllü kazanmak çok boyutlu bir süreçtir. Partinin çok daha fazla yurttaşımıza ulaşabilmesini sağlamak, temas ettiğimiz kişilere parti siyasetini doğru şekilde aktarabilmek, onları mücadelenin parçası kılabilecek yolları değerlendirmek, partiye en verimli şekilde katkı verebilecekleri alanları tanımlamak ve bu katkının sürekliliğini sağlamak olarak özetlenebilecek bu süreçte her bir organımızın yeri değerlidir.

Bütün bunlarla birlikte örgütlenme kararı ve uygulaması sonuçta insanı irade gerektirir. Bu bakımdan, üye ve gönüllü kazanma işi, bir başka merciye havale edilecek bir olgu değildir. Partimizin hızlı bir şekilde büyümesinin somut koşulları oluşmuştur. Her parti üyemiz, yaşadığı semtte, çalıştığı iş yerinde, okulda ve sosyal çevresinde ilk olarak nasıl bir çalışma yürütebileceği ve kimleri partimize kazandırabileceği düşüncesiyle hareket etmelidir. Yeni üye ve gönüllüler, parti siyasetinin yaygınlaşmasını sağlar. Yeni üye ve gönüllüler, parti aklının gelişmesini sağlar. Yeni üye ve gönüllüler, kadrolarımızın ve mali olanaklarımızın artmasını sağlar. Partimiz, bir süredir yakaladığı büyüme ivmesini asla yeterli görmemelidir. Yurttaşlarımızın TİP'e yüzünü çevirmesi değerlidir ancak daha önemlisi, parti üyelerimizin de yüzlerini Türkiye halkına çevirmesi, onlarla birlikte kurtuluşu aradığımızı göstermesidir.

Halkın yaşadığı çok yönlü ağır bunalım ve Saray Rejimi'nin Türkiye'yi sürüklediği yönetim krizi, TİP'e tarihsel bir sorumluluk yüklemektedir. Ülkemiz daha önce böylesi süreçlere nadiren tanıklık etmiştir. Özellikle Cumhuriyet'in kuruluşuna giden dönem ile 1960 Askeri Darbesi ve ardından gelen yirmi yıl dikkatle irdelenmelidir.

Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle derinleşen bunalım, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte tarihin çarklarını hızlandırmış ve krizden yeni bir yönetim biçimiyle çıkmıştır. 1910'ların sonlarından itibaren ulusal ve uluslararası ölçekte prestiji hayli yüksek olan sosyalist hareket, yeniden kuruluşa müdahale girişiminde bulunmuştur. Bu girişimi ciddi bir tehdit olarak görülen düzen güçleri, erken ancak şiddetli bir hamle yaparak önlem almıştır. Mustafa Suphi ve yoldaşlarının katledilmesi, sosyalist kadroların uğradığı tevkifat ve baskılar bu hamlenin unsurlarıdır. İşçi sınıfı hareketinin örgütlülüğü ve teorik-politik birikimi bu şiddetli hamleyi boşa çıkartmaya yetmemiş, 1920'lerden itibaren yaklaşık 40 yıl boyunca sosyalizm Türkiye siyasetinde toplumsal bir güç olarak yerini alamamıştır.

1950'lerin sonları, Türkiye kapitalizminin gelişimi, proleterleşme ve kentleşme açısından özel bir dönemeç olmasının yanı sıra bir yönetim kriziyle çakışması bakımından da dikkat çekicidir. Darbenin ardından yapılan yeni Anayasa'da örgütlenme önündeki kimi engellerin kaldırıl-

• TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ MÜDAHALE KONGRESİ SİYASİ RAPORU ve SONUÇ BİLDİRGESİ

ması, işçi sınıfı hareketi ve sosyalizmin siyasi bir güç haline gelmesine alan açmıştır. Kısa sürede toplumsal bir kuvvet kazanan hareket, hem düzen güçlerinin saldırıları hem de kendi stratejik sorunları nedeniyle, 1980'lerin ardından bu kez en az 30 yıl sürecek bir bunalıma sürüklenmiştir.

Bugün, sol-sosyalist hareketin, emekçi sınıfların, gençlerin ve kadınların kaybedecek bir 30-40 yılı daha yoktur. Aksine, doğru bir strateji ve siyaset-örgüt bütünlüğü sayesinde bugün ve geleceği kazanabiliriz. Türkiye İşçi Partisi, Saray Rejimi'nin ülkeye yaşattığı ağır krize müdahale etmeyi tarihsel bir görev olarak kabul eder. TİP'in kısa-orta vadeli hedefi, Saray Rejimi'nin yıkılış süreci ve ardından açılacak yeni dönemde ülkenin yönünü tayin edecek ana güçlerden biri haline gelmektir.

Siyaset sahnesinde AKP ve MHP tarafından temsil edilen, arkasına yerli-yabancı sermaye gruplarını, suç örgütlerini, asker ve sivil bürokrasiye yuvalanmış gericiliği, kontrgerilla örgütlenmelerini ve tarikatları alan Saray Rejimi, siyasi tarihimizdeki iktidarlardan herhangi biri olarak nitelendirilemez. Sermaye sınıfının halk düşmanı niteliklerinin hemen hepsini bünyesinde barındıran ve Türkiye'nin ilerici bütün birikimini tasfiyeye yeltenen bu rejimle sağlıklı bir siyasi çizgide verilecek mücadele aynı zamanda düzenin topyekûn sorgulanması olanaklarını da açmaktadır.

Partimiz, Saray Rejimi'nin Türkiye'yi getirdiği yol ayrımında, kendi siyasi rotasını "Kurtuluş-Yeniden Kuruluş" bütünlüğü çerçevesinde belirlemiştir. Halk arasında giderek artan hoşnutsuzluk ve Saray Rejimi'nden kurtulma ümidi, sol-sosyalist siyasetin şüpheyile bakıp mesafeleneceği değil dönüştürerek önderlik edeceği bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Rejimden kurtuluşun, düzenin kendi kamburundan kurtulmasına dönüşmemesi, kurtuluştan yeniden kuruluşa bir kapı aralamakla mümkündür. Kapının anahtarı, rejimi doğuran koşullarla, destekleyen tüm güçlerle hakiki bir "hesaplaşma" içine girmektir. "Hesaplaşma", sosyalist hareketinin düzen muhalefetiyle ayrım noktalarını belirginleştirmek; halkın yüz yüze olduğu sorunları bir kişi veya partiye indirgemeyip düzeni sorgulatmak; halkın siyasete katılımının esas olacağı yeni bir yurttaşlık bilincini geliştirmek ve nihayet yeniden

kuruluşa sağlıklı bir zemin hazırlamak için elzemdir. Partimiz, Saray Rejimi için karar anının yaklaştığı dönemde stratejik yaklaşımından yola çıkarak, taktiksel hamlelerini ve siyasi eylemliliğini “hesaplaşma” çizgisi çerçevesinde yeniden üretmiştir. AKP’li yılları ve öncesini kapsayacak bu bütünlüklü hesaplaşma çerçevesi, emekçilerin birbirleriyle yan yana gelmeyeceği düşünülen kesimlerini, Kürtleri ve Alevileri, gençleri ve kadınları ortak bir hedef etrafında birleştiren bir tutkal işlevi de görecektir. Dahası, Saray Rejimi’nin yıkılış süreci ve sonrasını kapsaması muhtemel kaotik dönemde partinin düzen karşıtı pozisyonunu belirginleştirecektir.

Düzen güçlerinin olası yönelimleri hesaba katıldığında, TİP’in, belirlediği siyasi doğrultuda ısrar ederek ülke sathında örgütlenmesi, üye ve gönüllü sayısını radikal şekilde artırması ve seçimleri bir sıçrama taktisi olarak değerlendirmesi mümkündür ve gereklidir. Olağan şekilde yapılıp yapılmamasından bağımsız olarak, sosyalist siyaseti seçimlerde bir alternatif haline getirebilmek önemlidir çünkü:

- Partinin merkezi politik üretimi seçimler aracılığıyla kapsam bakımından genişlemekte ve derinleşmekte, söylem bakımından sadeleşmekte, bütününde ise yetkinleşmektedir;
- Seçim yeterliliği kazanma amacıyla yapılan çalışmalar ve il-ilçe düzeyinde örgütlenmenin tamamlanması partimizin örgütsel-siyasal yeteneklerini geliştirmektedir;
- Seçimlerde adayların belirlenmesi çabası, yüzü sola dönük yurttaşlarımızın gerçek bir siyasi özne hale gelmesini kolaylaştırmaktadır;
- Saray Rejimi’nin veya herhangi bir düzen aktörünün burjuva sınırlar dahilinde olsa da demokratik mekanizmaları işletmeyerek seçimleri baypas etme yönünde atabileceği herhangi bir adım ancak seçimlere de hazır, halkı bu yönde de örgütlemiş güçler tarafından boşa çıkarılabilir;

Seçimler öncesinde yürütülecek etkili bir kampanya ve bir seçim başarısı, partinin halka seslenme ve örgütlenme kanallarını muazzam şekilde artıracak, yurttaşların siyasetle buluşma kanallarının genişletecek, halkın yasama organına müdahalesi gibi ülke tarihinde örneğine pek az rastladığımız bir düzeye ulaşmamamızı sağlayacaktır.

dosya

**Türkiye'de Kadın
Olmak:
Eşitlik, Özgürlük,
Emek Mücadelesi**

Siyasette Kadın Olmak



SERA KADIGİL

8, 9 yaşlarındayım.

Sanırım İstanbul'da doğmasına rağmen mahallede oynayarak büyüyeabilen son şanslı nesildenim. Sokağımız arabalara kapalı nadir sokaklardan. Sabahdan gece yarısına kadar top peşindeyiz. Ekseriyetimiz erkek. Mahallede yaşayan başka kız çocukları da var ama pek sokak canlısı değiller. Bir topun peşinde genelde 10 oğlan çocuğu ve ben koşturuyoruz. “Erkek Fatma” diyorlar bana. Ne olduğunu tam bilmiyorum ama içten içe hoşuma gidiyor. Neticede benim gibi olmayan bir grubun içerisindeyim ve bu sıfat ortamda kabul gördüğümün en net göstergesi. Diğer kızlar evde oturdursun, ben oturmam, “onlar gibi” değilim, ben daha “iyiyim”, çünkü mahallelinin de kabul ettiği üzere “erkek” gibiyim ve kabul görmeye devam etmek niyetindeysem bu sığa iyice yapışmam, üstüme sıkıca giymem, erilleştikçe erilleşmem gerek.

Mahalledeki diğer kızların istemedikleri için değil, babaları bırakmadığı için sokakta “oğlanlarla” oynayamadıklarını, benim “bana kıyamayan” bir ailem olduğu için başka bazı kız arkadaşlarıma nazaran ne kadar şanslı olduğumu, olduğu gibi davranabilecek, isteklerini sesli dile getirip onların peşinden koşabilecek ve bunu yaparken sistem tarafından tabi kıldığı erkeklerce engellenme-

yen ya da engelleri aşabilen kadınların da utanmadan “erkek gibi” diyerek övüldüğü rezil bir düzene doğmuş olduğumuz gerçeğini fark etmeme henüz yıllar var.

Siyasette kadın olmak başlığı sokakta, okulda, işte, evde kadın olmak başlığından ayrı düşünülüp değerlendirilebilecek bir başlık değil. Çünkü diğer her yerde nasılsa siyasette de kadın olmak aynı anlama geliyor. “Haddini”, sınırını bilip “büyüklerine” saygı duyduğun, yani evin cici kızı yahut ağırbaşlı hanımı rollerini giyindiğin ölçüde muteber, kendi görüş ve düşüncelerini dile getirip kurulu düzene meydan okumaya başladıkça fevri, sinirli ve hatta deli ilan edilmek, günün sonunda da ataerki tarafından itinayla sistemin dışına itilmek, yahut tüm bunlara maruz kalmamak adına erilleşmek demek.

Ülkenin diğer her yeri olduğu gibi siyaseti de silme erkek.

Önce rakamlara, sonra yaygın uygulamalara, sonra da sebeplerine gelin bakalım.

TBMM’deki 581 milletvekilinden sadece 101’i kadın.² Yani nüfusunun neredeyse %50’si kadın olan bir ülkenin meclisinin sadece %17’si kadınlardan oluşuyor, ki HDP’nin eşitlikçi politikaları olmasa bu oran çok daha utanç verici bir seviyede olacak.

31 Mart yerel seçimlerindeki toplam 8 bin 257 belediye başkan adayının sadece 652’si kadındı. 389 belediye başkanının belirlendiği seçimin sonucuna göre seçilen kadın başkan sayısı 45’te (1389/45, *BİNÜÇYÜZSEKSENDOKUZDA KIRKBEŞ*) kaldı. YSK’nin KHK’lilere mazbata verilmemesi kararıyla HDP’nin seçilen iki kadın başkanı da koltuğuna oturamadı ve toplam kadın belediye başkanı sayısı 43 (*BİNÜÇYÜZSEKSENDOKUZDA KIRKÜÇ*) oldu.³

Bu adaylara ve kısacası ülkenin yönetimini elinde tutan siyasi partilerin üye sayılarına baktığımızda en demokratının bile oran-

² <https://www.tbmm.gov.tr/SandalyeDagilimi>

³ <https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2019/04/15/urperten-sonuc-bin-389-belediye-ye-45-kadin-baskan>

sal olarak %25-30'u geçemediğini görüyoruz. Hatta bazılarında %10'un altına iniyor. Üstelik erkekler, zaten az sayıda bulunan kadının bu partilerin asli yönetim kademelerinde yer almaması için de çoğu zaman bin dereden su getiriyor. Misal, şu anda iktidar blokunda ya da ana muhalefet blokunda yer alan partilerin en üst düzey karar organları olan MYK'ları ele alındığında toplam sandalye sayıları 140'ı buluyor. Ancak bu sandalyelerin yalnızca 30'unda bir kadın oturuyor. Yani sadece Meclis'te değil, iktidar ve ana muhalefet partilerinin üst düzey yönetimlerinde de kadınların esamesi okunmuyor.⁴

Kaldı ki siyaset yalnızca sosyal medyada görünür olabilen figürlerden, genel merkezlerden ya da büyükşehirlerin merkez ilçelerinden ibaret değil. Hiç olmadı. Lakin buraların ve genel merkezlerde sergilenmeye çalışılan aksine, siyasi ziyaretler yapmak üzere dış ilçelere ya da Anadolu'ya çıktığınızda çoğu siyasi partiden birçok ilçede, hatta ilde tek bir kadın yöneticiyle bile karşılaşmamanız çok olası. Bazı yerlerde ise değil yönetici pozisyonunda kadın bulmak, geleneksel partilerde yaygın olan "kadın kolları"nın dahi kurulamadığını göreceksiniz. Kurulanlarda ise "kocaları erkeklerle aynı binaya gitmelerine izin vermediği" için toplantılarını evlerde yapmak zorunda kalan, akşam toplantılarına katılamayan, çocuğunu, hastasını, yaşlısını bırakacak yeri olmadığı için siyasi faaliyetlerini evinden yürüten, hatta kimi zaman ailesinden tamamen gizli şekilde memleket için bir şeyler yapmaya çabalayan kadın siyasetçilerle tanışacaksınız

Burada bir parantez açmak gerekirse, örgütlü siyasete kadın kollarında başlayan biri olarak neden kadın kolları diye bir yan organ ihtiyacı var diye çok düşündüm. Zira partilerin ana kademeleri ve esas karar organları ekseriyetle erkeklerden oluşuyor, siyasete girecek "lüksü" olan az sayıda kadın ise kadın kollarında çalışmaya sevk ediliyorsa, bunun bir sebebi var.

Görünürde iyi niyetli, ancak baskılara boyun eğmiş bir sebep bu.

4 Cumhuriyet İttifakı: AKP MYK 27 üye/5 kadın MHP: 15/2. Millet İttifakı: CHP MYK 16/5, İyi Parti Başkanlık Divanı 21/6, Saadet 20/1, Deva 22/8, Gelecek 19/3.

Kadınlar genelde evlere hapis yaşamaya mahkum bırakıldığı için “seçim zamanı” onlara ulaşmanın yegane yolu da yine kadınlardan geçiyor. Çünkü kadının evde çocukla yalnız olduğu gündüz saatlerinde kapıya bir erkek dayanması “kabul edilebilir” değil. Ayrıca siyaset yapmak isteyen, ancak ailesinin baskısından çeken kadınları “kızlı-erkekli” görev alacağı asli kurullarda değil de sadece kadınlardan oluşan, yani “tehlikesiz” bulunan organlarda örgütlemek çok daha kolay.

Pek çok siyasi partinin bu ayrımcılığı kabullenip örgütlenmesini bunu göre şekillendirerek özünde haremlik-selamlık uygulamaları meşrulaştırması bir yana, aynı zamanda ataerkinin yılmaz savunucuları olan bazıları için çok da elverişli hale gelebilen bir yöntem bu. Siyasetin her mühim işte olduğu gibi “erkek işi” görülmesinin ve “elinin hamuruyla” bu arenaya çıkmak isteyen “kadınlarımızı” kalbini kırmadan ayıklamanın da efektif bir yöntemi.

Elbette bunları söylerken parti içerisindeki kadınları bir araya getiren ve öznesi olduğumuz meselelerde erkeklerin akıl vermelerine maruz kalmamamızı sağlayan mekanizmalardan bahsetmiyorum. Bilakis 8 Mart yürüyüşüne bile katılmakta ısrar eden kimi erkek “yoldaş”ların varlığı, sosyalist kadınların mücadeleleriyle edindiği mevzilerin ne denli gerekli olduğunu apaçık ortaya koyuyor. Bu bakımdan itirazın kadınları yalnızca kol siyasetine sıkıştırmaya çalışan eril anlayışa ilişkin olduğunun altını bir kez daha çizmem gerekiyor.

Özetle kadınlar için değil siyasette var olmak, “siyasete girmek” bile başlı başına bir lüks.

Bunun bir lüks olması aslında tam da isminden başlıyor. “Siyasete girmek”, sadece kadınlar için değil tüm sıradan ölümlüler için başlı başına bir mesele. Türkiye’de siyasete girmek, zamanından ve cüzdanından kallavi bir payı buraya yatırma lüksüne sahip olmak anlamına geliyor. Geleneksel siyaset yapma biçimleri bunu emrediyor. Tam bu nedenle hiçbir mevkide misal bir kuryeye ya da bir kasiyere ya da mevsimlik bir tarım işçisine ya da orta kademedede bir beyaz yakalıya rastlamak kat’a mümkün olmuyor.

Benzer şekilde nüfusunun gençliğiyle övünen bir ülkede 30 yaş altı vekillerin toplamı bir elin parmaklarını geçmiyor, ki evin uslu çocuğu olabilme becerisi burada da liderler tarafından listelere seçilebilmek için asli geçer akçe olarak karşımızda duruyor.

Gençler “apolitiklik”ten falan değil ya işsizliğin pençesinde oldukları ya da sevmedikleri işlerde günde 12 saat karın tokluğuna çalışıp KYK borcu ödemekle uğraştıkları için siyasete girmeye haliyle mecalleri kalmıyor. Sorsan “yeni nesil apolitik” diye yakınan mühim makamlardaki amcalarımız ise gençler için parti bayrağı asmaktan ibaret olsun istedikleri “siyasetle” uğraşmaya gençlerin halinin kalmadığı, kalsa bile kendilerine hiçbir umut vaat etmeyen yapılar için kısıtlı vakitlerini ayırmak istemedikleri gerçeğiyle asla yüzleşmiyorlar, zira işlerine gelmiyor.

“Kadınlarda da durum farksız” diyemeyeceğim, zira ister genç ister işçi olun, eğer üstüne bir de kadınsanız tüm bu şartlar daha da ağırlaşıyor, işiniz daha da zorlaşıyor.

O ya da bu şekilde siyaset yapan kadınların hedefe oturtulması da bir tesadüf değil. Yukarıda saydığım tüm engelleri tek tek aşyp kendinize siyaset sahnesinde bir yer bulduğunuzda da orada kalmak ve işinizi yapmak bir erkek mevkidaşınıza nazaran hep daha zor oluyor.

Misal bir saçmalığa zıvanadan çıkıp bağırın bir erkek vekil “adam gibi adam” olurken aynı şeyi bir kadın vekil yaptığında bir anda “cazgır” ya da duygularını kontrol edemeyen zavallı kimse olarak karşılık buluyor. Aynı anda hem “hanımefendi” olmanız hem de bu erkek dünyaya ait olabileceğinizi ispatlamanız bekleniyor. Bu işte bir saçmalık var, bu sistemi tümünden değiştirmemiz gerek dediğinizde ise “siyaset bilmeyen” birey olarak çoktan listelerden düşmüş bulabiliyorsunuz kendinizi.

Ya da misal her kriz anında sistem kendini en ilkel ayarlarına dönerek koruma altına alıyor. İktidar tüm muhaliflere açtığı savaşta hedefinin tam ortasına elbette kadınları oturtuyor. Kadın siyasetçi, kadın gazeteci, kadın avukat, kadın şarkıcı, erkek düzen için

fark etmiyor. Kurulu düzene bir ucundan kafa tutanlardansanız, kadın olmak illa ki ağırlaştırıcı sebep kabul ediliyor.

Peki, neden?

Neden böyle oluyor?

Sebebi basit aslında; Grevio raporlarında, İstanbul Sözleşmesi'nde, BM kararlarında, uluslararası toplumca kabul görmüş hemen tüm yazılı metinlerde duruyor; kadınların başına ister siyasette, ister sokakta, ister evde, ister işte her ne geliyorsa toplumsal cinsiyet eşitsizliği yüzünden geliyor.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin olmadığı bir toplumda kadınla erkek arasında eşitlik olmuyor. Cinsel yöneliminiz ve cinsiyet kimliğiniz size dikte edilenden farklıysa işler elbet daha da çığırından çıkıyor! Hetero erkekler ve geri kalan sıradan ölümlüler arasında şartlar ve fırsatlar hiçbir zaman eşit olmuyor. Tıpkı ataerkiyi koltuk değneği olarak kullandıkları sermaye düzeninde sınıflar arasında eşitlik olmadığı gibi. Kız çocukları erkek çocukları kadar okutulmuyor. Kız çocukları doğduğu dakikadan itibaren baskı altına alınıyor. Kız çocukları ancak itaatkar ve uslu olunca takdir görürken, erkekler cesaretleri ve “delikanlılık”ları oranında alkışlanıyor. Sistem tarafından kızlara aslen evinin hanımı ve anne olmak “kutsal” görevleri bahşedilirken, geri kalan tüm kayda değer işlerin erkek işi olduğu sözleşmesi de alttan alta topluma imzalatılmış bulunuyor. Kadınların payına ülkeyi yönetmek ya da topluma yön verecek sandalyelerde oturmak değil, evvela “iyi bir evlat” akabinde iyi bir “eş” ve “anne” olmak ve bu yönetici koltuklarında oturan kocalarının veya oğullarının hayatını kolaylaştırmak düşünülüyor.

İşte bin bir zorluğa rağmen başarıp da “siyasette kadın olmak” demek tam da bu anlayışın köküyle mücadele edebilersen şayet, bir anlam ifade ediyor. Yoksa siyasetteki kadın mevcudiyeti Tayyip Erdoğan'ın bir açılışında bahsettiği şekliyle “yollayın iki kadın vekil, önde dursunlar”dan öteye geçemiyor.

Siyasette yeterince kadın olmadığı için, olanlar da genellikle be-

nim 8-9 yaşında sokakta hissettiğim ruh haliyle iş görmeye zorlandığı için bir arpa boyu yol alınamıyor. Bu yüzden kadınlar lehine olan hiçbir düzenleme yapılmıyor. Bu yüzden toplumsal cinsiyet eşitliği dersleri müfredatlardan çıkartılıyor. Bu yüzden kadınlar sokak ortasında erkekler, ama ille de en yakınlarındaki erkekler tarafından sokak ortasında katlediliyor. Bu yüzden kravat takan bir katile erkek yargı mavi boncuk dağıtır gibi ceza indirimleri dağıtabiliyor. Bu yüzden kadın katilleri cezasız kalıyor. Bu yüzden İstanbul Sözleşmesi'nden bir gecede bir erkeğin imzasıyla çıkılabilir. Bu yüzden erkek iktidar aylık ortalaması 300-350 TL civarı olan ve yarısından fazlası ödenmeyen yoksulluk nafakasına ve hatta Medeni Kanun'a göz dikebiliyor. Bu yüzden kadınlar her ay kullanmak zorunda oldukları hijyenik pedlere hala %18 vergi ödüyorlar. Bu yüzden HPV aşısı ücretsiz değil. Bu yüzden analık ödeneğine çöküyor, kanunen zorunlu oldukları kreşleri açmıyorlar. Bu yüzden kadınların ancak dörtte biri kayıtlı istihdam hayatında kendine yer bulabiliyor. Bu yüzden kadınlar hem evde hem işte çok daha fazla çalışırken erkeklere nazaran hep daha az kazanıyor.

İşte Türkiye İşçi Partisi tam da bu yüzden “kadınları temsil etmeyi” değil, hem kadınlara yönelik ayrımcılıkla örgütlü biçimde savaşmayı hem de bu ayrımcılığı doğuran sistemi ortadan kaldırmak için mücadelenin gerçek öznelarını siyasetin merkezine taşıyacak politikalar üretmeyi kendine bir borç ve görev olarak biçiyor. Çünkü sömürünün, ırkçılığın ve cinsiyetçiliğın her türüyle aynı anda, topyekûn mücadele etmemiz gerektiği artık bir “fikir” değil, gerçeklik olarak karşımızda duruyor.

Son olarak ifade etmek gerekir ki, düzen içindeki “cam tavan kırma” vaatleriyle de yetinecek değiliz. Milyonlarca kız kardeşimiz yalnızca kırık camları temizlemeye layık görülürken bizim amacımız, o cam tavanları kırıp oralara numunelik temsilcilerimizi yükseltmek değil, o cam tavanlı ofislerden, bu dünyanın kadın-erkek demeden yüzde 99'unu sömüren sermaye düzeninden tümüyle kurtulmaktır.

Ebru Pektaş

Kadın Kurtuluş Hareketi

Ütopyalar ve Devrimler



Yordam Kitap

Marksizm ve Toplumsal Cinsiyet



EBRU PEKTAŞ

Bu makalenin amacı Marksizmden bir toplumsal cinsiyet perspektifi oluşturmanın imkanlarını tartışmaktır. Bu bakımdan önce tarihselci bir perspektifle “Marksizmin içine doğduğu koşullar” değerlendirilecektir. Devamında toplumsal cinsiyet kavramı ile “Marksist yöntem” arasındaki ilişkiye odaklanılacaktır. Ve son olarak belli bir tarihsel perspektiften ve yöntemden hareketle, Marksist klasiklerde “toplumsal cinsiyetin” izleri sürülecektir.

Marksizmin İçine Doğduğu Dünyada Erkek Egemenliği

Marksizmin doğuşunu Marx ve Engels’in ilk eserleri ile başlatırsak, yaklaşık 170-175 yıl öncesinin Batı Avrupa’sından bahsetmiş oluruz. Peki nasıl bir dünyaya doğdu Marksizm? Burada kadınların konumu neydi?

Kilit önemde üç tarihsel sahneden bahsedilebilirse, bunlar Aydınlanma, kapitalizmin doğuşu ve burjuva devrimleridir.

Aydınlanma, hurafe ve dine karşı akıl ve bilimin yüceltilmesiydi. Ne var ki, erkek egemenliğinin “zihin örüntüleri” işbaşındaydı.

Öyle ki Aydınlanma ile insanlık prangalarından kurtulurken, zihinlerdeki “erkek egemenliği” inatçı bir hastalık gibi varlığını sürdürüyordu. Ansiklopedi’nin yayıncılarından Denis Diderot için kadını zihin değil duyular yönetmekteydi. Voltaire (*François Marie Arouet*) için kadın, hastalıklı cinselliği, kontrolsüz bedensel özellikleri nedeniyle kültür ve uygarlığa değil, “doğaya” aitti. Rousseau’ya göre kadınlar, bilimsel düşünme yetisine ulaşamayan “çocuksu varlıklardı”. Honoré de Balzac için “kadın kontratla elde edilen bir maldı; taşınır bir maldı, (...) o, erkeğin eklentisinden başka bir şey değildi.”⁵

Sanayi devrimi ve kapitalizmin oluşumu, kitleleri yığınlar halinde kentlere ve fabrikalara taşıyordu. Bunlar içinde kadınlar da vardı. Genel plandan bakıldığında kadın emeği konusunda ikiyüzlü bir tutum egemendi. Kadınların bir bölümüne salon süsü muamelesi yapılmakta, ailenin namusu onlarla tanımlanmaktaydı. Namus, kadının kamusal alana dahil olmasıyla bozulacaktı; okumaktan çalışmaya, pantolon giymekten bisiklet kullanmaya pek çok şey “yasaklar” alanında kalmalıydı. Diğer yandan kadınların başka bir bölümü madenlere, fabrikalara, atölyelere, ama en kötü ve acımasız koşullardaki işlere sürüldüler aynı dönem.

Bu ikiyüzlülüğün bir başka boyutu ise şudur: Özel mülkiyetin kutsallığı üzerine kurulmuş kapitalizm, konu kadınlara geldiğinde yeminlerini unuttur. Kadınların mülkiyet hakları yoktur, hiçbir sözleşme yapamazlar, mahkemede tanıklıkları kabul edilmez, miras edinemezler, çoğu durumda cezai ehliyetlerinin olmadığı düşünülür.

Burjuva devrimleri evet, Avrupa’da, Fransa’da kan gövde götürten, kralları tahtından eden, “eşitlik, özgürlük, kardeşlik” şiarını temel edinen devrimler, konu kadınlara geldiğinde sus pus olmuştur. 19. yüzyılın dünyasında kadınlar aslında düpedüz “ölü yurttadır”. Nitekim 19. yüzyılın radikal sloganlarından biri, Olympe de Gouges’ün “kadın da insandır” sloganı olmuştur. Bu slogan bugün medeniyetin beşiği kabul edilen Avrupa’da yankılanmıştır.

5 Sibel Özbudun, Marksizm ve Kadın, Tekin Yayınevi, 2015.

Bu bağlamda kadının yurttaşlığı her şeyden önce hukuksal olarak varlığının tanınması mücadelesidir. Bu koşullarda Fransız Devriminin büyük devrimcileri için bile kadının yurttaşlık hakkı, oy kullanması fantastik şeylerdir. Hatta öyle ki 1. Enternasyonele (1864) katılan komünist delegasyonun büyük kısmı kadınların katılmasına, oy kullanmasına karşı çıkmıştır. Marx ve Engels'in karşı oylarını da elbette hatırlatmak gerekir.

Bu koşullarda kadınların en iyisi Latince duaları okuyabilenlerdi. Kadınların sınıfsal olarak ayrıcalıklı olanları bile eğitim hakkından mahrumdu. Kütüphane kullanma yasakları vardı, üniversitede okumaları neredeyse imkansızdı. Felsefe yapan, siyaset yapan, “devrim yapan” erkeklerin dünyası için bunlar oldukça gariydi.

Oy hakkı hareketi kadar “boşanma hakkı” da ilk kez dünya sahnesinde yankılanıyordu. Genel Avrupa manzarasına bakıldığında, kadınların yasal olarak hiçbir hakkı yoktur, babalarının ve evlenince kocalarının “malıdır” kadınlar. Ne çocukları üzerinde ne de kendi bedenleri üzerinde hakları vardı

Bu tarihsel zeminin Marksizmin doğuşunu çok çeşitli yönleriyle etkilediğini söylemek mümkün. Bu geri koşullar, modern kadın kurtuluşu hareketinin de oluştuğu zemindir elbette ve Marksizmi ileri çeken doğuş koşulları da buradadır.

Bu ortamda modern kadın kurtuluş hareketinin doğuşunu muştulayan öncü unsurlar Mary Wollstonecraft (*kadınların erkeklerden yaradılış icabı daha değersiz olmadığını ancak eğitimsiz oldukları için daha değersiz göründüklerini savunduğu, Kadın Haklarının Gereçe-lendirilmesi* (1792) kitabının yazarı), Olympe de Gouges (*Fransa'da Meclisin çıkardığı Erkek ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne cevaben 1791 yılında Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin yazarı*) ve Flora Tristan (*ilk kez boşanma hakkını dillendiren sosyalist feminist*) olmuştur.

Ayrıca ütöpik sosyalizmin (özellikle Robert Owen) kadınlarla ilgili eşitlikçi tasarımları Marksizmin doğuş zeminini belirlemesi anlamında önemlidir

İkinci olarak, özellikle emek mücadelesi alanında ve hatta dev-

rimlerin ön saflarında kendini gösteren kadınlar olmuştur. Fransız Devrimi örneğine bakıldığında 14 Temmuz 1789 günü Bastille Kalesi'nin zaptına katılanların en az üçte birinin kadın olduğu tahmin edilmektedir. Versailles'a yürüyüş kolunu örgütleyenler içinde öncü kadınlar bulunmaktaydı. Ama daha ötesi, ayaklanmaya aristokrasi ve soylular dışında tüm sınıflardan kadınlar katılmıştı: Çamaşırcı kadınlar, ev işçileri, balıkçı eşleri, pazarcı kadınlar, işçi kadınlar, iplikçiler, örgücüler, şık giyimli "bourgeoises" (*burjuvalar*) ve "des femmes a chapeau" (*şapkalı kadınlar*). Fiyat spekülasyonları karşısında geniş kitleler açlıkla yüz yüze geliyordu. Özellikle kadın göstericiler yürüyüşlerde "ya ekmek ya ölüm!" yazan rozetler taşıyordu.

Paris Komünü'nün komünar kadınları yine oldukça önemli bir belirleyen olmuştur Marksizm için.

Marksist Yöntem

Yukarıda Marksizmin hangi koşullara doğduğunu genel hatlarıyla betimledik. Buradan teoriye bir adım daha yaklaşalım. Başlangıç adımı Clara Zetkin'in şu sözlerinde saklıdır:

Kuşkusuz Marx, kadın sorununu hiçbir zaman "kendi başına" bir sorun olarak ele almadı. Ancak o, kadınların tüm haklarını kazanma mücadelelerinde eşsiz değerdeki araçları yarattı. Materyalist tarih anlayışı bize kadın sorunu üzerine hazır reçeteler sunmaz ama bundan daha önemli bir katkısı var; bu sorunu doğru ve isabetli bir şekilde incelememiz ve kavramamız için gereken yöntemi sağlar.⁶

Bu tespitin bize anlattığı şey açık. Demek ki "kadın sorunu" denilen alana biz Marksist yöntemle yaklaşabiliriz. En başta sadece bu temel doğrultu bile kimi yanlış tutumların önüne geçecektir.

Bu yanlış tutumlardan biri; Marx ve Engels ile başlayan Marksist birikimin (*bu klasiklere C. Zetkin, A. Kolantai, A. Bebel, R. Luxemb-*

6 Clara Zetkin, Seçme Yazılar, İnter Yayınları, 2003.

burg ve V. İlyiş Lenin de ilk çeperde dahil edilebilir) motamot, bire bir benimsenmesi ya da “kimi tespitlerin” güne, duruma, ihtiyaçlara göre istismar edilmesidir. Örneğin bugün 8 Mart’ın biçim ve içeriği tartışılırken sadece Zetkin ya da Kollantai’n “burjuva feministleri” ile polemiklerinin ya da Kollantai’n “kadın sorunu bir parça ekmek sorunudur” sözünün hatırlatılması bu türden bir istismardır.

Klasik birikimin “içeriğinin” motamot benimsenmesi, onun tarihselliğinden, bağlamından sökülmesi aslında tabiri caiz ise Marksizmin Marksist olmayan biçimde benimsenmesidir. Yapılması gereken Marksizmin lafzı ile ruhu arasındaki bütünlüğü kurabilmektir. Yani hem müktesebatı bilmek hem de bu bilginin hangi yöntemsel kategorilerle nasıl değerlendirilebileceğini keşfetmek gerekir.

O halde Marksist yönteme dair kısa bir giriş yapabiliriz.

Marksist yöntem, Marx’ın sözleriyle söylersek, duyularla algılanan bulanık bütünlükten, bilgi yoluyla kavranmış zengin bütünlüğe doğru ilerlemeyi sağlayan kavramsal araçlardır. Bu yöntemin adı, diyalektik materyalizmdir. Diyalektik materyalist yöntem bir dizi kavramdan ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerin tanımlanmasından oluşur.

Marksist yöntemin başlangıç noktası somuttur; yani insan bilincinin dışındaki sonsuz sayıda unsurdan oluşan gerçeklik. Bilinç ve somut toplumsallık arasında bir ikilik oluşturmadan, maddi gerçeğin belirleyiciliğini kabul etmek temel materyalist felsefedir. Bu temel, Marksist bir perspektifin toplumsal cinsiyet sorunlarının bilinç, kültür, ideoloji, dil gibi alanlara da yoğunlaşabilen fay hatlarına bir perspektif kazandırması gerekir. Zira toplumsal koşullar ve tarihsellikten bağımsız “üstyapı” analizleri bütüne ulaşmada yetersizdir.

Somut’un bilgisine soyutlama ve indirgemelerle ulaşılabilir. Bunun için soyutlama, bütünsellik, dolayım, ilişki ve süreç fikri, determinizm, bütün ve parça ilişkisi, özne ve yapı gibi pek çok ana-

litik araç kullanılır. İnsanın özneliği bütünün hareketinin, onun çelişki ve çatışmalarının bir unsurudur.

Bahsettiklerimiz toplumsal cinsiyet alanındaki tartışmalarda kullanılmalı, güncellik de bu kavramlarla özgülleştirilmelidir. Kimi örnekler vermek mümkündür:

“Kadınlar her zaman şefkatli ve anaçtır, oysaki erkekler yıkıcı ve şiddet yanlısıdır” diyen biri özcü ve anti-tarihselcidir. Burada “kadınlık” soyut ve özü değişmeden kalan bir şeydir.

“Kız ve oğlan çocuklarını toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak yetiştirmeyi reddedersek sorunlarımız çözülecektir” ya da “her şey cinsiyetçi dilde başlıyor” dediğimizde tüm sorunu bütünün bir parçası olan “üstyapıya” ve orada da kültüre havale etmiş oluruz. Bütünsellik kaybolmuştur.

“Kadın sorunu sınıfsal bir sorundur” denildiğinde bu belirgin biçimde indirgemeciliktir. Zira bu durumda ayrıca “kadın sorunu” diye bir şeyden bahsetmek gereksiz olmalıdır.

“Kadınlar her zaman ezilmişlerdir ve tarih boyunca geri rollerini onaylamışlardır” türünden bir yaklaşım, kadının özneliğini yok saymaktadır. Oysaki tarih öznesiz değildir.

“Kadın ya da erkek kavramları tümüyle sosyal inşadır” denildiğinde, beden maddeselliği ve evrim keyfi biçimde yok edilmiş olur.

Kısacası bir konuda Marksizm hiçbir şey demese bile, yöntemsel bir bakış geliştirmek ve kimi ezberleri sorgulamak mümkündür.

Parantez: Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Marksizm

Marksizm ile “toplumsal cinsiyet” sıklıkla yan yana anılsa da “toplumsal cinsiyet” kavramı Marksizm kökenli değildir. Malum, Marksist klasiklerde “kadın sorunu” ya da “kadının ezilmişliği” gibi ifadeler sıklıkla kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı çok daha yenidir, 1960’lı yıllarda ortaya çıkmıştır. “Sex/gender”

şeklinde İngilizce ifadeleriyle bugün de anılan ikiliğe daha yakından bakalım.

Öncelikle “gender” teriminin dilbilim alanına taşınması, seksolog John Money aracılığıyla gerçekleşmiştir. Money, “gender” terimini ilk kez 1955 yılında biyolojik cinsiyet (*sex*) ile bir rol olarak cinsiyet arasındaki farkı vurgulamak üzere kullanmıştır. Daha öncesinde Fransız varoluşçu yazar Simone de Beauvoir’ın 1949’da yayınlanan *La Deuxieme Sex (İkinci Cins/iyet)* başlıklı kitabındaki “kadın doğulmaz, kadın olunur” olarak özetlenebilecek teziyle bu iddianın nüve olarak belirginleştiğini söyleyebiliriz.⁷

Cinsiyet (*sex*), erkek(ler)le dişi(ler) arasındaki biyolojik olarak tanımlanmış, genetik ve evrimsel olarak edinilmiş farklılıklara gönderme yaparken, toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkek olmakla ilintilendirilen iktisadi, toplumsal, kültürel niteliklerle ilişkilidir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyeti tanımlamak, onun belirleyenlerini bir sorunsal olarak inşa etmek, aslında “toplum” denilen şeyin nasıl analiz edildiğiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet kavramını Marksist bütünsellikle ele olmak oldukça faydalı olacaktır.

Toplumsal cinsiyetin tanımlanacağı bu bütünü, toplumsal, tarihsel ve sınıfsal ilişkiler içinde anlamlandırabiliriz.

Nihayetinde toplumsal cinsiyet toplumsal bir ilişki içinde anlam kazanır. Bu toplum, sınıflı ve erkek egemen bir toplumdur. Böyle de olsa “toplumsal ilişki” denildiğinde somut bir bütünü, belli bir toplumu işaret etmiş oluyoruz. Dolayısıyla sınıflı ve erkek egemen İsviçre ile yine sınıflı ve erkek egemen Fas arasında yalnızca soyutlamanın henüz ilk adımlarında kimi ortaklıklar olacaktır. Zira bütün, üretim ilişkilerinden ideolojik-kültürel süreçlere, geleneklere, değer yargılarına uzanan dinamiklerin özgül bir toplum olarak somutlaşmasıdır; tarihseldir.

Bu tarihsel ve toplumsal ilişki içinde özgül bağlam, bir toplumsal

7 <https://sibelozbudun.blogspot.com/2022/01/toplumsal-cinsiyet-ve-kadin-emeginin.html#axzz7KuFJ6mbn>

formasyonda, geri üretim ilişkileri de dahil olmak üzere kapitalist gelişme düzeyi, ulus-devlet oluşumundaki özgüllükler, modernleşme-kentleşme süreçleri, egemen ideolojik-kültürel yapı gibi unsurlarla çok katmanlı bir çözümlemeyi davet edecektir.

Toplumsal cinsiyeti, toplumsal, tarihsel ve sınıfsal ilişkiler içinde ele almalıyız dedik. Bu üçlü içinde “sınıfsal ilişkiler” ise kadınların sınıf konum ve yerlerinden öte bir kavrayışı davet etmelidir. Bu noktada toplumsal proletarya kavramı bize daha bütünsel bir yaklaşım sunmaktadır:

Toplumsal proletarya kavramının üstün yanı, üretimi toplumsal alanın tümüne genellemesi, böylelikle de kadınların toplumsal yeniden üreticiler olarak, dışlanmış grupların ise yedek işçi ordusunun bir bölümü olarak oynadıkları yaşamsal önemdeki rolü göz önüne alınmasına olanak tanınmasıdır.⁸

Kadınların “toplumsal yeniden üreticiler olarak” politik önemleri, üretim alanının çelişki ve çatışmaları pek çok tarihsel momentte kanlı canlı mücadele konusu haline gelmiştir. Kapitalizmin tarihi boyunca “yeniden üretim” alanı, patronlarla işçiler, burjuvaziyle proletarya arasındaki şiddetli çatışmalara konu olmuştur. Bu nedenle örneğin ev işinin-bakım emeğinin toplumsallaştırılması buram buram sınıfsal talepler olarak görülmelidir.

Toplumsal cinsiyet kavramı yerine kadının ezilmişliği ya da kadın sorunu gibi ifadeler de kullanılabilir. Sorunun adını nasıl koyarsak koyalım, önemli olan tarihsel, toplumsal ve sınıfsal olarak belirttiğimiz belli bir bütünlüğü işaret etmemizdir.

Marksist Klasiklerde “Kadın Sorunu”

Yukarıda anlatılanlardan hareketle Marksizmin kadın sorununa sadece yöntem önerdiği sonucu çıkarılmamalıdır. Marksizmin klasik eserlerinde, Marx’ın ve Engels’in pek çok yapıtında “kadın

8 Metin Çulhaoğlu, “Varoşlar ve Kent yoksulluğu: Sınıf Mücadelesinde Mekan ve bütünlük sorunları”, Sosyalist Politika Sayı:10, s. 100.

sorununa” dair çeşitli atıflar vardır, dolayısıyla Marksizm sadece yöntem değildir. Hatta bu bağlamda kimi yetersizliklerden ve kör noktalardan bahsetmek mümkün olsa da bütünde Marksizmin “cinsiyet körü” olduğu önermesi son derece tartışmalıdır.

Klasik Marksist eserlerdeki kimi temaları şu şekilde sıralayabiliriz.⁹

1844 Elyazmaları

Yabancılaşma kavramı (*insanın türsel bir varlık oluşundan doğa ve toplum ikiliğine, içerip aşma fıkırinden, insanın insanileştirilmesine uzanır*), kadının ezilmişi ve medeniyet ilişkisi ana temalar içindedir.

Kutsal Aile

Kutsal Aile’nin bir bölümünde Fransız Sosyalist Eugene Sue’nun *Paris Esrarı* romanındaki farklı sınıflardan karakterler üzerinden, kapitalizmde kadınların uğradığı baskının çeşitli yüzleri anlatılır. Ayrıca *Kutsal Aile*’de, tarihte ilk kez boşanma hakkını savunan sosyalist feminist Flora Tristan’dan ve onun İşçi Birliği’nden övgüyle bahsedilir.

Alman İdeolojisi

İşbölümü ve aile kavramı, üretici güçler ve tarihsel gelişim, bilinç ve toplumsal koşullar temel kavramlardır. İşbölümünün ikili niteliği “kadın sorunu” için önemlidir.

İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu

Engels, kadının toplum içindeki konumunu ilk kez *İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu* kitabında incelemiştir. İşçi sınıfından kadınların deneyimleri sergilenir ve burjuvazinin ikiyüzlü ahlakı gündeme gelir.

Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri

Komünizmin İlkeleri’nde, ailenin tarihsel gelişimi, ailedeki baskı,

9 Bu alt başlık için şu iki kaynaktan yararlandım:

<https://teoriveylem.net/tr/2018/05/marksist-kaynaklardan-cinsiyete-bakmak-bir-okuma-de-nemesi/>

Brown, Heather A. (2015), *Marx’ta Toplumsal Cinsiyet ve Aile*, Dipnot Yayınları, İstanbul

mülkiyet ve kapitalizm arasındaki ilişkiler ortaya konur. Dahası, kapitalist sistemin yıkılmasının da ötesi işaret edilmektedir. Tüm toplum değişmelidir, tüm ezilme biçimlerine karşı duruş vardır.

Kapital

Emek sürecinde kadın ve çocuklar, üretim ve yeniden üretim arasındaki bütünlük, yedek işçi ordusu gibi kavram ve temalar vardır. Marx'a dönük önemli eleştirilerden biri de *Kapital*'de yeniden üretimin özellikle ev içi emeğin yeterince ele alınmadığı yönündedir.

Fransa'da İç Savaş

Marx, Komün savunmasına katılan kadınlara yönelik cinsiyetçi ithamlara yanıt verir ve Komün içindeki kadınları “daha eşitlikçi bir toplumun koşulları için çalışan tarihsel özneler” olarak niteler. Kadının tarihsel özneliği kilit noktadır.

Fransız İşçi Partisi Programına Giriş

Marx, *Fransız İşçi Partisi'nin Programına Giriş*'i yazarken Komün deneyiminden beslenir. Programın girişinde “üretici sınıfların kurtuluşunun cins ya da ırk ayrımı olmaksızın tüm insanların kurtuluşu anlamına geldiği...” ifadesi önemlidir. Erkeklerin ev içinde kadınların ezmesine izin veren yasaların kaldırılması talep edilir. “Her iki cinsiyetten işçiler için eşit işe eşit ücret” vurgusu vardır.

İntihar Üzerine Notlar

Marx bu makalesinde yabancılaşmanın toplumsal tezahürlerinden biri olarak intihar konusunu ele alırken kadınları baskılayan, ezen kurumsal, ailevi koşullara, erkek otoritesine bakar, “devrimlerin bile yıkamadığı aile tiranlığından” bahseder.

Gotha ve Erfurt Programları Üzerine

Bu metin Almanya İşçi Partisi için önerilen programa yanıt niteliği taşır. Marx, burada kapitalizmden sosyalizme geçen bir toplumla ilgilenir. Ev içi emeğe ve onun kullanım değerine vurgular vardır. Geleceğin toplumunun cinsiyetçi olmayan yeni bir top-

lumsal işbölümüne denk düşeceğini ifade eder.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

“Materyalist anlayışa göre, tarihte son tahlilde belirleyici etken, dolaysız yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Bu ise yine ikili bir karaktere sahiptir. Bir yandan yaşam araçlarının, gıda, giyim, barınak ve bunlar için gerekli aletlerin üretimi; diğer yandan, biz-zat insanların üretimi, türün üremesi. Belli bir tarihsel dönem ve belli bir ülkedeki insanların içinde yaşadıkları toplumsal kurum-lar, bu iki türlü üretim tarafından, bir yandan çalışmanın, öbür yandan da ailenin erişmiş bulunduğu gelişme aşaması tarafından belirlenir...”

Bu temel tespitin tarihsel izleri takip edilir. İlkel dönemde eşitlikçi olabilen toplumsal yapılar, özel mülkiyet ve devletin oluşmasıyla “kadının ezilmişliğine” cinsiyet çatışmalarına dönüşür.

Etnoloji Defterleri

İlkel dönemde nüve halindeki cinsiyet çatışmaları eserdeki önemli noktalardan biridir.

Kadın ve Sosyalizm

A. Bebel, “köleden önceki köledir kadın” diye yazar. “Analık hukukundan” babalık hukukuna geçişle birlikte kadının değişen konumunu ele alır. Kadının kurtuluş sorunu ve özellikle ev içi emeğin kolektivize edilmesine ilişkin oldukça ayrıntılı çözümle-meler vardır.

Marksizm ve Cinsel Devrim

A. Kollantai, aile, kadın-erkek ilişkileri, evlilik, cinsellik ve “yeni kadın” gibi önemli temaları burada tartışmaktadır.

Toplumsal Gelişmede Kadının Konumu

A. Kollantai, 14 derste proleter kadınlara ilkel komünizmden, kö-leciliğe, feodalizmden kapitalizme “kadın sorunun” çeşitli veçhe-lerini tarihsel bir serimlemeyle anlatır.

CAN SOYER - MARKSIZM VE SIYASET

Can Soyer

Marksizm ve Siyaset

Yöntem, Kuram, Eylem



Yordam Kitap

Kapitalizm ve Ataerki Kıskacında Kadın Emeği



MELİKE ÇINAR

Dünya, küresel çapta birçok alanda krizler yaşıyor. Ekonomik krizden sağlık sorunlarına, ekolojik yıkımdan gıda krizine, adaletsiz politikalardan göç ve göçmen sorunlarına, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ev içinde, çalışma hayatında ve sosyal yaşamda derinleşmesinden gençliğin geleceksizleşme sorunlarına, kazanılmış haklarının gasp edilmesinden, adalet mekanizmalarının çökmesine, özgürlüklerimizin kısıtlanmasına, işsizliğin artmasından yoksullaşmaya pek çok alanda krizlerle mücadele ediyoruz.

Saray Rejimi fırsat bulduğu her an ekonomimizin büyüdüğü açıklamalarını yapıyor. Ancak biliyoruz ki bu büyüme halka değil, saraya ve onun hizmetkarlarına yaramaktadır. Aksine halkın payına refah değil, hayat pahalılığı ve eriyen ücretlerle geçinmenin imkansız hale geldiği yoksulluk düşüyor.

Yoksulluğa karşı mücadele eden İngiliz yardım kuruluşu Oxfam International'ın Ocak 2021'de yayınladığı raporunda, dünya çapında milyarlarların 18 Mart ve 31 Aralık 2020 tarihleri arasında servetlerini 3,94 trilyon dolarlık akıllara ziyan bir ölçekte artırdığını ve toplam servetlerinin 11,95 trilyon dolara ulaşmış durumda

olduğunu belirtiyor ve ekliyor: “Bu tutar, G20 ülkelerinin pandemiye yönelik olarak harcadıkları tutara eşit. Dünyanın en zengin 10 milyarderi bu süre içerisinde toplam servetlerinde 540 milyar dolarlık artış gördü.”

Kar oranlarının düşmesini istemeyen Türkiye’deki patronlar ise, çalışan maaşlarına “TÜİK” verilerindeki enflasyonun bile altında zamlar yaptığından neredeyse asgari ücretliler ülkesine dönüşme tehlikesiyle karşı karşıyayız. Üstelik milyonlarca işçi asgari ücrette bile erişemiyor. 3,4 milyon işçi (*bütün ücretli çalışanların yüzde 18’i*) asgari ücretin altında bir ücretle çalışıyor. 1.500 TL’den daha az ücretle çalışan işçi sayısı 1,7 milyon. Asgari ücret ve altında bir ücretle yaşamını sürdürmek zorunda olan işçilerin sayısı 6,3 milyon (*bütün ücretli çalışanların yüzde 33,8’i*) civarındadır. Asgari ücrette erişemeyenlerin oranı genelde yüzde 18 iken, kadınlarda bu oran yüzde 25’i aşıyor. Asgari ücret düzeyinde ve daha düşük ücret alanların oranı genelde yüzde 34 iken, kadınlarda yüzde 43’e yükseliyor. Asgari ücret civarında bir ücret ile çalışan kadınların oranı yüzde 60!¹⁰

Türkiye, AB ve OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında kadın istihdam oranlarının en düşük olduğu ülke. Kadınların istihdama katılım oranlarında zaman zaman artışlar yaşansa da erkeklere göre hep daha düşük durumda. Kadın işsizliği de elbette daha yüksek. Kadınlar arasında işsizliğin en yüksek olduğu yaş grubu ise 15-24 ile genç kadınlarda. Yani istihdam olanağı bulamayanların da ağırlıklı bölümü maalesef kadın.

Cinsiyete göre işsizlik oranlarında kadın işsizliği tüm işsizlik türlerinde en yüksek kategori olarak görülmeye devam ediyor. Mevsim etkisinden arındırılmış dar tanımlı işsizlik oranı erkeklerde yüzde 9,9 iken kadınlarda yüzde 13,8’e yükseldi. Son 1 yılda kadın işsizliği 164 bin artarken, erkek işsizliği 159 bin azaldı. Geniş tanımlı işsizlik (*atıl işgücü*) ise erkeklerde yüzde 18, kadınlarda ise yaklaşık yüzde 30.¹¹

10 DİSK-AR Asgari Ücret Gerçeği Araştırması, 2022

11 DİSK-AR İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporu, Şubat 2022

Kadınların istihdama katılmalarının önünde birden fazla engel bulunmakta. Eğitim düzeylerinin yetersiz olması, herhangi bir meslek edinememiş olmalarından kaynaklı vasıfsız olmaları, baba ya da eşin çalışmaya izni vermemesi ya da çocuklarını verebilecekleri bir kreş hizmeti bulamamaları. Bilinçli yürütülen kadınları işsizleştirme hareketi şunu hedeflemektedir: Kendisi için çalışan erkek işçinin kişisel ve öz bakımının tamamlanması ve ertesi güne hazırlanması. Kadınların rutin olarak gerçekleştirdiği ev işleri ve bakım emeği, emek gücünün yeniden üretimine yöneliktir. Şu bilinmektedir ki, evin içindeki üretim de kesintisiz ve olabildiğince eksiksiz devam etmelidir, aksi takdirde kapitalist için önemli bir vagon kaybedilecektir. Bu anlamıyla, kapitalizm için önemli olan ne kadar kar ettiğidir. Dolayısıyla “dişi kuş”, “kutsal ana” hikayeleri hiç bitmez ve hatta artarak devam eder. Hayatın her alanında kadından bahsederler ama onu görünmez, hiçleştirilmiş, kişisizleştirilmiş, tutsak bir hayata layık görürler.

Kapitalizm, sermaye birikiminin önünde engel olan krizleri aşmak için kendine yeni yollar arar hep. Türkiye’de çalışma ve istihdam politikaları 80’li yıllardan bu yana neoliberal politikaların etkisiyle şekillenmektedir. Güvencesizliğin arttığı, kayıt dışı çalışmanın norm haline geldiği, düşük ücret ve uzun çalışma saatleri, taşeron sözleşmelerin aracılık ettiği, çalışma koşullarının giderek kötüleştiği, esnekleşmeyi öne çıkaran, işçi sınıfının örgütlenmesinin, sendikal haklarını kullanmasının da önüne geçmeye çalıştığı neoliberal politikaların ve otoriterleşmenin sonucu sistematik saldırılarla somutlaşmasıdır.

Kadınların, kendilerine biçilen toplumsal cinsiyet rollerine göre konumlandırılmaya çalışılmasının en iyi araçlarından biri her zaman kriz ortamları olmuştur. Cinsiyete dayalı iş bölümüyle esnek, güvencesiz, düşük ücretli, ikincil işlerin ilk arananlarının kadınlar, göçmenler ve mülteciler olduğu bir gerçek. Yapılan araştırmalara göre kentlerde istihdama katılan kadın sayısı artış gösterse de çoğunluk hala kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor. Kentlerde ise özellikle finans, eğitim ve sağlık hizmetleri eğitilmiş kadınların yoğunlaştığı mesleklerin başında geliyor. Yani, kadın-

lar ücretli emeğe katılabilirler dahi toplumsal cinsiyetlerine bağlı olacak şekilde istihdam edilmektedirler. 60'lı ve 70'li yıllar kadınların ezilmesinin nedenlerinin çokça tartışıldığı, feminist hareketin ivme kazandığı yıllar olmuştur. Beden, cinsellik konuları çokça ele alınırken kadınların ev içinde (*özel alan*) ve dışında (*kamusal alanda*) harcadıkları emek konusu tüm detayları ile irdelenmeye, kadınların emeklerini görünür kılma konusunda önemli mücadeleler verilmiştir.

Toplumsal Cinsiyetin Emeğe Yansıması

Kadın emek gücünün erkeklerinkine göre daha ucuz olmasının sebebi ataerki cinsiyete dayalı işbölümü ile bağlantılıdır. Toplumsal cinsiyet hem aile hem de aile dışındaki sosyal ilişkilerin neler olduğunu ve nasıl şekillendiğini belirleyen bir etmendir. Erkek egemen sisteme göre ise evi geçindiren, “ailenin reisi” olarak görülen erkeklerdir. Kadınlar ise ihtiyaç halinde emek piyasasına alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerine göre kadınların esas işi evin içindedir, dışında değildir! Dolayısıyla kadınlar çocuk doğurmalı, yemek yapmalı, evi temizlemeli, hasta ve yaşlılara bakmalı ve kapitalizmin ihtiyaç duyduğu iş gücünün yeniden üretimini sağlamalıdır. Kadınların ev içinde harcadıkları tüm bu emeklerin ise onun “görevi” olduğu görüşü hakim olduğu için kadınların ev içinde harcadığı emeğin bir karşılığı yoktur, yani ücretsizdir, “görünmez”dir. Kadınlar, ev içerisinde yaptığı işlerin karşılığını almamakta, aile üyelerine “sevgi karşılığı” ya da zorunlu bir fedakarlık olarak harcadığı emek şeklinde görülmektedir.

Tam zamanlı ev kadınlarının bütün zamanlarını karşılıksız emek için harcarken, ücretli olarak istihdama katılan kadınlar ev ve iş arasında paylaştırmak durumunda kalmaktadır. Bu durum kadınlar açısından ikinci vardiya veya “ikili iş yükü” olarak adlandırılır. Kadınların ev işleri ve bakım emeği ile uyumlu işlerde çalışma eğiliminde olmaları da ev ve iş arasında bir denge kurma zorunluluğundan kaynaklanır. Nitekim veriler erkeklerin zamanlarının büyük bir kısmını ücretli işe ayırdığını, çalışan kadınların ise zamanlarını ücretli işler ile ücretsiz işler arasında paylaştırdığını

göstermektedir.¹²

Aile, toplumsal cinsiyetin yeniden üretildiği ve geliştirildiği bir alandır. Kadınlar kadın oldukları için ücretli emeğin yedek iş gücü ordusu olarak görülürler. İstihdama erişimdeki engeller, kısıtlar, ev ve bakım işlerinin kadınların omuzlarına yüklenmesi kadın yoksulluğunun en önemli göstergelerindendir. Kadınların çalışma hayatında yaşadığı bu krizin kendisi erkek egemen ve kapitalist sistemin bir ürünü olarak karşımızda duruyor.

Pandeminin Kadın Emeğine Etkisi

2020'den bu yana etkilerini ve sonuçlarını gördüğümüz ve görmeye devam ettiğimiz COVID-19 pandemisinin ortaya çıkardığı en net konu hayatlarımızdaki eşitsizlik oldu. Pandemi süreci, sadece sağlık alanındaki krizi değil; ekonomik, siyasal ve sınıfsal olarak yaşadığımız krizi de net bir şekilde ortaya çıkardı. Kaynakların nerelere harcandığını, nasıl kullanıldığını, ekonomiye hangi temellerle yeniden şekil verildiğini, merkezine neyin konduğunu da tüm çıplaklığıyla gördük.

Yoğunluklu olarak hizmet sektöründe çalışan kadınlar için pandemi iş ve gelir kaybı olarak yansıdı. Kapanma döneminde uzaktan çalışma, uzaktan eğitim, hijyen, sağlıklı beslenme, hasta bakımı gibi konular ev içerisindeki kadının iş yükünü daha da artırdı. Dışarıdan alınamayan her hizmet, zaten kadınların sırtında olan ev işleri ve bakım yükünü pandemi döneminde daha da artırmış; toplumsal cinsiyet eşitsizliği tüm verilere yansımıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) (2021)'nin raporuna göre pandemide küresel olarak ve tüm bölgelerde ve ülke gelir grupları arasında erkeklerin %3,9 istihdam kaybına karşı kadınların istihdam kaybı %5 olarak gerçekleşmiştir.

Normal zamanlarda dahi kadınlar üretim alanının dışında bırakılırken, salgının etkisini de hesap ettiğimizde hizmet sektörünün çoğunluğunu oluşturan kadınlar bundan payını en çok alanlar oluyor. Kadınların iş gücü ve istihdama katılımı erkeklerin ne-

12 Feryal Saygılıgil, (2016) Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, s. 123.

redeyse yarısı kadar. Üstelik en kötü koşullarda, düşük ücretle, güvencesiz ve hatta çoğunlukla kayıt dışı çalışıyor; mobbinge ve tacize maruz kalıyorlar. Tüm bunlara ek olarak özel alandaki ev işleri ile bakım işlerini de yüklenmek zorunda bırakılınca istihdam ve yaşam koşulları kadınları en kötü şekilde etkiliyor. İstihdamdaki kötü koşullar, ev ve bakım emelinin de üzerine eklenmesiyle kadınlar için hep krizli alanlar oluyor.

Görünmeyen, Doğallaştırılmış Emek

Kadınların emelinin neden görünmez olduğunu cinsiyete dayalı işbölümünde görmemiz gerektiğini belirtmiştik. Bu emek aynı zamanda patriyarkal yapının en temel dayanaklarından birisini oluşturuyor. Ev içinde yapılan işlerin kadının doğasının bir parçası olduğu görüşü hakimdir. Doğallaştırılmış işler olarak görüldüğü için emek harcama olarak görülmez. Belirli bir mesaisi de sigortası da yoktur. Hasta olduğunuzda rapor alamazsınız. Ücretli emelin bir parçası iseniz dahi, bu işleri sizin yapmanızı bekleyen ataerki düzenin temsilcileri hala mevcuttur.

Küresel gelir eşitsizliğinin tavan yaptığı günümüzde, kadınların dünyanın en büyük ekonomisini yönettiği kanıtlandı. Kadınlar, üstlendikleri ev işleri, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı gibi işler için her gün 12,5 milyar saat çalışıyor, bugüne kadar ücretlendirilmeyen bu emelin ekonomik karşılığı ise yılda asgari 10,8 trilyon dolar ediyor. Üstelik bu rakam, teknoloji endüstrisinin yarattığı değerin 3 katına, ilaç endüstrisinin ise 9 katına denk geliyor.¹³

Eşitlikte, Özgürlükte, Yaşamda İnat Kazanacak

Ekonomik krizle birlikte ağır vergilerin, her gün gelen zamların ve katlanan faturaların altında ezilerek yaşamaya mecbur bıraktığı işçilere/emekçilere neredeyse nefes alacak hiçbir alan bırakmak istemeyen sermayenin ve Saray Rejimi'nin saldırılarının karşısında işçilerin yanıtı her bir koldan gelen direnişler oldu. Bu dire-

13 Kadınların yarattığı bu büyük ekonomik ve toplumsal değerin daha görünür olabilmesi için carecalculator.org/tr adresini ziyaret ederek yaratılan katkıyı görebilir, kendi emelinizin değerini hesaplayabilirsiniz.

nişlerin en önünde yine kadınları gördük, bu kadınlar ki en az erkek işçi arkadaşları kadar çalıştıklarını, onların taşıdığı yükleri taşıdıklarını, haklarını alana kadar alanlarını terk etmeyeceklerini belirttiler.

Hakkı yenen, sömürülen, susturulmaya çalışılan, özgürlükleri elinden alınan, yaşam tarzına müdahale edilen, şiddete uğrayan, geleceksizleştirilen, güvencesizleştirilen, işsiz bırakılan, daha da yoksullaşan milyonlar bu cendereden bir çıkış yolu arıyor. Türkiye’de hem Saray Rejimi’ne karşı mücadelede hem de sosyalist iktidar için mücadelede halkın geniş kesimlerinin temsil edileceği, aynı zamanda halkın bizzat siyaset sahnesine taşınacağı, yanı sıra halk içindeki örgütlülüklere sırtını dayamış bir sosyalist partinin inşası, artık, kaçınılmaz bir sorumluluk halini almıştır. Böylesi bir partinin hem hedef olarak hem de nitelik olarak kitlesel sıfatını taşıması da benzer gerekliliktir.¹⁴

Türkiye İşçi Partisi olarak “Bir Yol Var” diyerek, o yolu birlikte açmak üzere yola çıktık. Bu noktada kadınlar olarak da çözümümüz var. Kitlesel bir sosyalist hareketi inşa ederken biz kadınlara da çok iş düşüyor. Bu düzende kadınların kurtulması mümkün değildir. Kadının kurtuluşu için toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak zayıftır. Kapitalizm için eşsiz bir ortam hazırlanmıştır, dolayısıyla bu düzenin sürekliliği bu sistem için hayattır. Kadınların öncelikli hedefi de bu sistemin devrilmesini sağlayacak mücadele yollarını bulmak ve yürütmektir.

Bu yol ise sınıf mücadelesinden geçmektedir. Dolayısıyla sosyalist devrim, kurtuluş için kaçınılmaz ve gereklidir; ancak yeterli değildir. Yeterli olmadığını Sovyetler deneyimi ortaya koymuştur. Dünyanın en eski ezilme ve sömürülme ilişkisine maruz kalan kadınların, en gelişmiş ekonomik devrimde ve halk düzeninde bile toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine çalışmaya ve mücadele etmeye devam etmesi gerekecektir ve bunu da kazanacaktır.

Sosyalizmin “kadınların kurtuluşu” perspektifinin, kapitalizmin

14 Can Soyer, (2019) Sosyalizm İçin Çıkış Yolu: Eşiği Atlamak, Kitlelerle Buluşmak, Komünist Sayı: 8, s. 93.

meydana getirebildiğinden radikal bir biçimde farklı bir yaşam tarzı ve uygarlık anlayışı ve cinsiyetler arasındaki işbölümüne yönelik köklü bir itiraz geliştirmedeği ve bunu içselleştirmedeği takdirde tamamlanamayacağını en iyi Sovyetler deneyimi ortaya koymaktadır. Bu ise ancak bağımsız ve kitlesel bir kadın hareketi aracılığıyla sağlanabilir.¹⁵

Kadın sınıflı ve ataerki toplumlar boyunca ezilmiş, sömürülmüştür. Bugün de “kapitalizm” açık ya da örtük yöntemlerle kadının cinsiyet temelli sömürsünü sürdürmekte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir. Dolayısıyla sınıfların ortadan kalkmasına dönük olarak atılacak gerçek ilk adım olan sosyalist devrim kadının kurtuluşunda da önemli bir eşik, bir ön koşul olacaktır.

Ne Yapmalı?

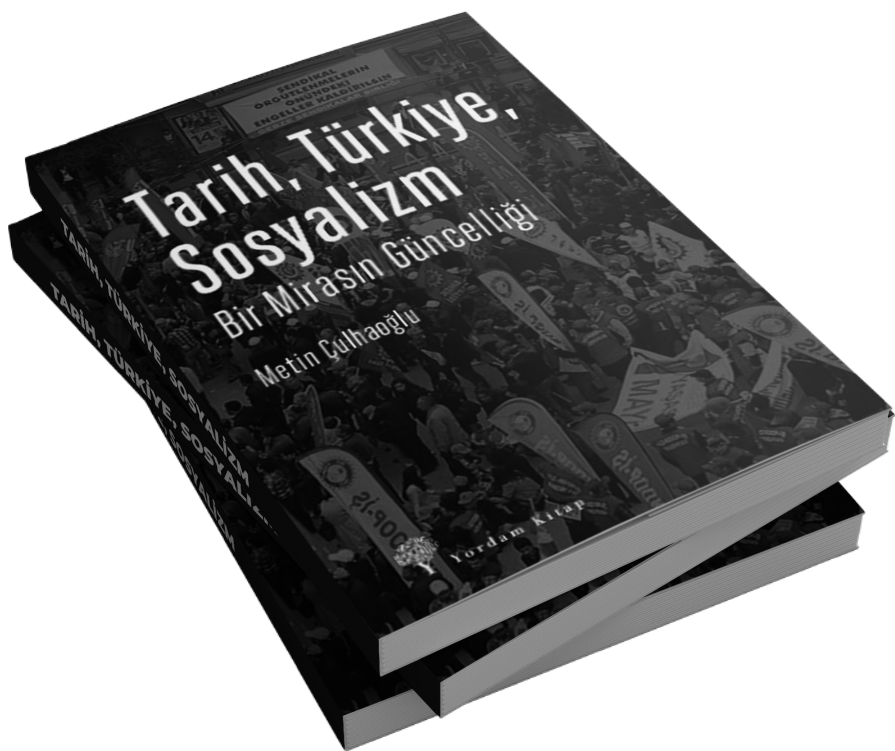
Kadınların istihdamdan dışlanmasını engelleyici politikaları hayata geçirmeli; her kadının eğitim olanaklarından faydalanmasını sağlamalıyız. Kadınların ücretli emeğe katılmalarının önündeki en büyük engel olan ev işleri ve bakım hizmetlerini (*çocuk, hasta, yaşlı bakımı*) toplumsallaştırmalı, gündüz bakım evleri, kreşler ve anaokullarının ücretsiz bir hizmete dönüştürülmesini, tüm iş yerlerinde kreş açma zorunluluğunu getirerek kadınların istihdama katılmalarını artırmalıyız. Güvencesiz, kayıt dışı ve taşeron çalışmayı yasaklayacak, tarımda karşılıksız kadın emeğine son verecek ve iş yerlerinde ayrımcılık ve mobbinge karşı duracak yasaları düzenlemeliyiz. Toplumsal cinsiyete duyarlı, eşitliği sağlayan bütçe oluşturmalıyız.

Ayrıca, Haziran 2019 tarihinde düzenlenen Uluslararası Çalışma Konferansı ILO’nun kabul ettiği 190 No’lu Sözleşme ve 206 sayılı Tavsiye Kararı ile kadınların çalışma yaşamında şiddet ve tacizden orantısız şekilde etkilendiğinin altını çizerek, herkesin şiddet ve tacizden arınmış bir çalışma ortamına hakkı olduğunu garanti altına alır. ILO 190 çalışma yaşamında şiddet ve tacizi ele alan ilk

15 Sibel Özbudun, (2014), Ekim Devrimi, Sosyalizm, Kadınların Kurtuluşu

uluslararası çalışma standardıdır. Sözleşme, kamu ve özel, kırsal ve kentsel, kayıt içi ve kayıt dışı ekonomi olmak üzere tüm sektörleri kapsamaktadır. İş akdinin türünden bağımsız olarak, stajyerler, çıraklar, eğitim görenler, işini kaybedenler, gönüllüler ve iş arayanlar olmak üzere tüm çalışanları korumaktadır. 190 Sayılı Sözleşme ayrıca, ilk kez, ev içi şiddeti, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin yanı sıra istihdamı da etkileyen bir unsur olarak ele almakta. Hayati önemde olan ILO 190'ın Türkiye'de de kabul edilmesi ve etkin uygulanması mücadele alanlarımızdan olmalıdır.

Özetle, bu farkındalıkla hayatlarımıza devam ederken baştan sona anlatılanın hepimizin hikayesi olduğunu biliyoruz. Yapılan araştırmalar, tartışmalar, direnişler sayesinde kadınların özgürlükleri için, toplumsal cinsiyet eşitliği için verdiği mücadeleler sonucu bugün daha çok kadın kamusal hayatın içinde olmuştur. Kadınların görünmez kılınan ev içi emeği ve bakım yükü görünür kılınmış ve mücadeleye ivme kazandırmıştır. Bu nedenle “Eşitlikte, özgürlükte, yaşamda inat kazanacak”, diyoruz.



Dijitalleşen İş Süreçlerinde Kadın Emegi



İLKE BEREKETLİ

Bugün kadın mücadelesinin ana başlıklarını kadın cinayetleri, taciz, şiddet, muhafazakar dayatmalar, yaşamımız, bedenimiz ve emeğimiz üzerindeki haklarımızın gasp edilmesi, vb. çok temel yaşamsal sorunlar oluşturuyor. Bu tabloyla karşılaştırıldığında, bilim ve teknolojiadaki ilerlemelerden doğan dijital iş süreçlerinde kadın mücadelesinin ilerleme kaydettiği, kadınların kendine daha fazla yer bulabildiği, eşit koşullarda var olabildiği zannediliyorsa da işin gerçeği bu değil. Dijital dünyada da toplumsal cinsiyet eşitsizliği alabildiğine sürüp gidiyor. Bu duruma yakından bakalım.

STEM'de Kadınlar

Dijitalleşen emek süreçlerinde kadın istihdamına giden yol, öncelikle bu süreçleri besleyecek STEM¹⁶ eğitiminden başlıyor. İstatistiklere göre küresel ölçekte STEM mezunlarının %36'sı, STEM alanında çalışanların %25'i ve bu alanda karar alma pozisyonunda

16 STEM: Science, Technology, Engineering, Mathematics'in kısaltması. Bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarını kapsayan eğitim grubu.

olanların yalnızca %9'u kadınlardan oluşuyor.¹⁷ Türkiye'ye baktığımızda ise ÖSYM 2018 verilerine göre tüm alanlarda üniversite eğitime başlayanlar içinde kadın oranı %49 iken bu oran STEM alanında eğitim gören kadınlarda %35'lere düşüyor.¹⁸ STEM alanında eğitimde ve çalışmada kadın-erkek arasında farkın büyük olması kadar bu farkın kapanma hızı da oldukça karamsar bir tablo ortaya koyuyor. 2016 Dünya Ekonomi Forumu'na göre STEM alanındaki kadın-erkek oranı farkı mevcut hızıyla kapanmaya devam ederse, aradaki farkın kapanması tam 217 yıl sürecek! Toplumsal cinsiyet eşitliğinde çok gerilerde olan Türkiye için ise bu hedefe ulaşmanın ne kadar zor olduğu açık.

Eğitim alanında bilgisayar bilimlerine yakından baktığımızda ise son 40 yılda kadın öğrenci sayısının belirgin biçimde düştüğünü gözlemliyoruz. Üstelik daha da geriye gittiğimizde bilgisayar teknolojisinin temelinde kadınların yoğun ve öncü emeğinin olduğu rahatlıkla söylenebileceği halde bu düşüş oldukça dikkat çekicidir.¹⁹ ABD Ulusal İstatistik Merkezi 1983-84 yıllarında bilgisayar bilimi öğrencilerinin %37'sinin kadın olduğunu kaydederken bu sayı 2010-2011 yıllarında sadece %18'dir.

Peki ne olmuştur da milenyum çağında kadınların bilgisayar bilimlerine katılımı geçmişe göre azalmıştır? Bu azalmada kuşkusuz en çok, bilgisayarın amacının ve algılanışının 80'li yıllardan itibaren bilinçli bir pazarlama stratejisiyle dönüştürülmesinin payı bulunmaktadır. 1980'lerin ortasına kadar bilimsel ve askeri amaçlarla kullanılan bilgisayarlar, 80'lerin ortasından itibaren kişisel kullanım amacıyla artık evlere girmeye başlamıştı. Bugün 40'lı yaşlarda olanlar ayrıcalıklı ailelerin çocuklarının o yıllarda Commodore 64'e sahip olduklarını anımsayacaklardır. Evet "çocuklar" diyoruz

17 <https://terrabayt.com/yasam/dijitallesme-ve-kadin-emegi/>

18 <https://kockam.ku.edu.tr/turkiyede-dunyada-teknoloji-alaninda-olusan-toplumsal-cinsiyet-esitsizligi/>

19 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış Ada Lovelace, bir tür genel amaçlı bilgisayar olan Analitik Makine üzerine çalışmalarıyla ilk bilgisayar programcısı sayılabilir. 1961 yılında yazılımcı Mary Allen Wilkes, dünyanın ilk programlanabilir kişisel bilgisayarı denebilecek LINC'i tasarlamıştır. II. Dünya Savaşı sırasında üretilen, elektronik veri işleme kapasitesine sahip ilk bilgisayar ENIAC'ı programlayanlar ise altı kadın programcıdır.

çünkü yaygın tüketime açılan kişisel bilgisayarlar piyasaya erkek çocukları için bir tür oyuncak olarak sürülmüştü. Böylelikle bu pazarlama stratejisiyle bilgisayarın, gelişimine kadın emeği yoğun biçimde katılmış olsa bile, erkek çocukların dünyasına ait bir nesne olduğu algısı yerleşti. Kapitalizm artık bir ticari ürün olan bilgisayarı kadınların elinden almıştı ve o dönemden bugüne kadınların bu alanlarda eğitim alma oranı her geçen yıl düştü.

Cinsiyete Dayalı İşbölümünde Ayrımcılık

Eğitim alanında zekayı ve zorluğu temsil ettiği düşünülen STEM bölümlerinde kadınların daha az yer alıyor olması kadınların bu alanlarda yaygın biçimde çalışmadığının işaretlerini elbette veriyor. Bunun yanında ataerkil ve kapitalist düzenin getirdiği cinsiyete dayalı iş bölümünde başka nedenlerle de kadınlarla erkekler arasında yatay ve dikey ayrımcılık yaşanıyor. Farklı mesleklerle ve sektörlerle yönelme bağlamında yatay ayrımcılık, aynı sektör içinde farklı konum ve pozisyonlarda yer almakla, kadınların yükselmelerinin engellenmesiyle dikey ayrımcılık gözleniyor.

Kadınlar hemşirelik, öğretmenlik, diyetisyenlik, sekreterlik, psikologluk gibi “kadınsı”, kadına ait olduğu düşünülen “soft skill”leri²⁰ temsil eden mesleklerle yönelirken erkekler mühendislik, pilotluk, şoförlük, vb. “hard skill” gerektiren meslekleri tercih ediyor. Bu tür yatay ayrımcı iş bölümüyle kadınlar eşlerine, çocuklarına, bakmakla yükümlü oldukları akrabalarına daha çok zaman ayırabilecekleri, çalışma saatleri esnek olan, konumu evden uzak olmayan iş alanlarına yönlendiriliyor. Teknoloji temelli işler ise genellikle yoğun mesai saatlerini içeren, dahası mesai kavramının ortadan kalktığı, sürekli öğrenme ve kendini geliştirmeye dayalı işler olduğundan ev içi sorumluluğu yüklenmek zorunda olduğu düşünülmeyen, evde de “boş zamanı” olabilen erkeklerle daha uygun görülüyor. Ayrıca bilişim-teknoloji sektörü, risk katsayısı

20 Soft skills - Hard skills: Yumuşak - sert beceriler. Yumuşak beceriler; iletişim, dinlemeye açıklık, sorumluluk ve ayrıntılara dikkat, sabır, vb. soyut, duygusal, kişilik yatınlığına bağlı özellikler içerirken sert beceriler yönetim, kodlama, yabancı dil konuşma, vb. teknik bilgileri içeren, çalışmayla ve yüksek eğitimle edinilebilecek özellikler içerir.

yüksek alanlardan biri olarak değerlendiriliyor ve riskli görülen alanlarda erkeklerin iş becerilerine daha fazla güven duyuluyor. Tüm bu ve benzeri nedenlerle kadınlar üretimden olduğu gibi, karma cinsiyetli olduğu zannedilen bilişim-teknoloji sahasından da uzak tutuluyor, bu sektörde çalışanlar bile işin yaratıcılık ve yönetim becerisi gerektirmeyen veri girişi, iş analizi, satış, vb. departmanlarında yer alıyorlar.²¹ Dahası, kadın yöneticiler de sektörde çok az sayıda ve genellikle alt düzeylerde bulunuyor.²²

Kadınların geri planda olduğu teknoloji sektöründe erkeklerle aralarındaki farkın kapanması için kadınlara yapılan çağrılar ise yumuşak-sert beceri karşılığını yeniden üretmekten başka bir işe yaramıyor. Bu doğrultuda kimi teknoloji uzmanlarınca kadınlar sert becerileri nedeniyle değil, iletişim yetenekleri, takım çalışmasına yatkınlık gibi yumuşak becerileriyle dijital dönüşümde daha avantajlı bir konuma yerleştiriliyorlar.

Her halükarda, daha kolay sömürebileceği kadın emeğine bilişim-teknoloji sektöründe de ihtiyaç duyan sermaye, sürekli farklı istihdam biçimleriyle (*part-time, tam zamanlı iş, dijital platformlar, gig ekonomisi, vb.*) kendini gösteren dijitalleşmiş emek piyasasında, özellikle ev içi ve bakım emeğini üstlenen kadınları “akıllı çalışma” ya da tele-çalışma yöntemleriyle istihdam etmeye çalışıyor.²³ Ancak bu yeni yöntemlerin yarattığı emek alanı eskisinden de güvencesiz ve niteliksiz işler sunuyor kadınlara.

Yapay Zeka Kadın Düşmanı mı?

Örneğin günümüzde bilişim sektörü içerisinde yapay zekanın kullanıldığı alanlar her geçen gün artıyor olsa da yapay zekanın

21 Bozkurt B., Akpınar A. (2017). “Bilişim sektöründe toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü”. Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 1(2), 17-28.

22 Kadınların teknoloji alanlarındaki yetersiz temsiliyetleri büyük teknoloji şirketlerinin kadın işgücü oranlarında da açıkça görülüyor. Reklam çalışmalarında ya da web sitelerinde yayınladıkları toplumsal cinsiyet eşitliği raporlarında kadın istihdamını desteklediklerini iddia eden dev bilişim-teknoloji şirketlerinde, örneğin Facebook’ta kadın çalışan oranı %36, Apple’da %32, Google’da %31 ve Microsoft’da sadece %27. (Alp, G. T., Aksoy, B. (2021). “Bilim, Teknoloji ve Kadın: Çalışmanın Geleceğine Dair Bir Değerlendirme”. Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi, 8(1), 248-264.)

23 <https://terrabayt.com/yasam/dijitallesme-ve-kadin-emegi/>

yetersiz kaldığı çok fazla nokta bulunuyor. Bir sisteme yüklenen fotoğraftaki uzvun cinsel ya da tıbbi içerik olduğunu, bir haber sitesine yapılan iğneli yorumların şaka mı hakaret mi olduğunu bir yapay zeka uygulaması kolaylıkla ayırt edemeyebiliyor. Bu tür çok büyük miktarda ve çeşitlilikte, mekanı ve mesai/süresi belirsiz, üstelik çoğu kez gereksiz, kişinin gelişimine hiçbir katkısı olmayan, kimi zaman sadece tek bir tuşa basarak yürütülen mikro işler, evinden çalışan çok sayıdaki “hayalet işçi” kadınlar tarafından yapılıyor.²⁴ Kadınların çokça yer aldığı bu hayalet iş istihdam piyasasının güvencesiz, denetimden tamamen uzak ve kural dışı olduğunu söylemek ise abartılı olmaz.

Bilişim-teknoloji şirketleri bu tür hayalet işlerle kadın istihdam oranlarını biraz yükseltiyor olsalar da aslında bu tür pratiklerin kadınları özgürleştirdiği ve yaratıcılıklarını açığa çıkardığı söylemez. Tam tersine bu işler, kadını eve daha fazla mahkum eden, niteliksiz ve köreltici uygulamalardır. Böylece kadınlar “hem çalışıp hem evle ilgilenen”, ataerkil, muhafazakar, gerici toplumsal cinsiyet rollerine sıkıştırılmaya devam ederken iş güvenliğinden, kreş hakkından, vb. de mahrum kalmaktadır.

Yapay zeka uygulamalarının çıktılarını kontrol edenler çoğunlukla kadınlar, yapay zekayı yaratanlar ve algoritmalarını düzenleyenler “doğal olarak” erkeklerdir. Bu nedenle yapay zekanın kendi kendine öğrenmesini sağlayacak veri kümeleri de fazlasıyla erkek egemen bir içeriğe sahip ve bu durum karar verme süreçlerinde yapay zekanın cinsiyetçi olabileceğini ortaya koyuyor. Örneğin e-ticaret firması Amazon’un İnsan Kaynakları departmanında işe alım sürecine katılan bir yapay zeka uygulamasının, belleğine yüklenmiş geçmiş başvuru ve işe alım belgelerine dayanarak önüne gelen yeni başvurular içerisinden sürekli olarak erkekleri tercih ettiği, kadınların özgeçmişlerini görmezden geldiği

24 “(...)pek çok kadın “hayalet işçi”, yapay zeka sistemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda, hemen hemen hepimizin her gün, gün içinde kullandığı pek çok internet hizmetinin en tercih edilebilir/malını satabilir/ilgi çekebilir/trend yakalayabilir... olması için günde en az on saat, asgari ücretin altında veya birazcık üstünde ücret karşılığı çalışıyor.” <https://ilerihaber.org/yazar/mikro-isler-hayalet-isciler-internetin-ucuz-ucret-ve-kuralsizlik-cehennemi-118704.html>

ortaya çıktığında uygulama hemen kapatıldı.²⁵ Bu tekil örnekte uygulama kapatılmış olsa da ona bu kararları aldırın geçmiş ve-riler kümesi toplumsal cinsiyet rollerini barındırdığı sürece başka yapay zeka uygulamalarından yansız, adil ve eşit bir sonuç çıkma-sını beklemek pek de gerçekçi olmayacaktır.

Gig Ekonomisi ve Kadınlar

80'lerden bu yana neoliberal politikaların tüm dünyaya yayılma-sıyla güvencesiz, sözleşmesiz, proje bazlı, parça başı çalışma ile tüm emekçiler için iş yaşamı parçalandı ve mücadelelerle elde et-tikleri birçok hak ellerinden alındı. Son dönemlerde esnaf kurye modelinin yarattığı garabetle gündemimize giren gig ekonomisi kavramı, kısa süreli, güvencesiz, ücret garantisi olmayan işlerin dijital platformlar aracılığıyla yürütülmesiyle neoliberal çağın yeni iş modeli olarak sunuluyor. Gig ekonomisinde amaç ka-pitalist üretim ilişkilerine uygun olarak, geleneksel anlamda işçi statüsünde olmayan çalışandan ya da popüler tabirle platformun “iş ortakları”ndan en fazla artık değeri elde etmek, platformdan faydalanan müşteriden de en yüksek aracılık bedelini kesmektir. Gittikçe yaygınlaşan bu yeni iş modelinde de toplumsal roller üzerinden daha kolay sömürebileceği kadın emelinin ayrımcılığa uğradığı gözleniyor.

Örneğin gig ekonomisindeki cinsiyet ayrımı üzerine Avustral-ya’da yapılan bir çalışmaya göre erkekler, dijital platformlar üze-rinden, geleneksel olarak erkek işi görülen taşımacılık, şoförlük, vb. işleri tercih ederken kadınlar bakım, temizlik işlerini tercih ediyor. Kadınların gig platformlarında da geleneksel “kadın mes-lekleri”ni tercih etmelerinin nedeni, tahmin edileceği üzere esnek çalışma saatleri ve yarım gün çalışabilme olanağının bulunması.²⁶

Sermayenin küresel ölçekteki yayınlarından biri olan Fortune dergisi de özellikle Covid-19 pandemisi sonrası değişen iş süreç-

25 <https://www.haberturk.com/amazon-un-yapay-zekasi-cinsiyetci-cikti-2174665-ekonomi>

26 Churchill, B., & Craig, L. (2019). “Gender in the gig economy: Men and women using digital platforms to secure work in Australia”. *Journal of Sociology*, 55(4), 741-761.

leriyle birlikte gig ekonomisinde/dijital platformlarda kadın emeğine daha fazla yer ayrılması gerektiğini yine aynı gerekçelerle, bu platformların esnek çalışma saatleri ve evden çalışma olanağı sunmasıyla gerekçelendiriyor.²⁷ Benzer biçimde yerli sermayenin sesi olan Dünya dergisi de gig ekonomisinin bu yapısını kadınların iş gücüne katılımı için “fırsat” olarak değerlendiriyor.²⁸

Son Söz

Çağ ilerliyor, teknoloji geliyor, dijital platformlar kuruluyor, yeni sektörler doğuyor ama kadının payına yine esnek saatlerde, güvencesiz çalışma ve eve hapsedilmiş bir yaşam düşüyor. Kadının yaraları ile sınıfın yaraları bir kez daha birbiriyle keşişirken kurtuluş için iki mücadeleyi kol kola yürütmekten başka çıkar yol kalmıyor.

27 <https://fortune.com/2021/05/13/gig-economy-pros-cons-women-careers-unemployment-freelance-independent-contractors/>

28 “Mesela bizim startup şirketlerinden Mutlubiev bildiğimiz gündelik ev temizliği hizmetini illa günlük değil, yarım günlük, sadece cam silme, sadece ütü gibi esnek seçeneklerle de veriyor. Kadın gün içinde çocuğuna bakıp sonra işe gidebiliyor. Eğer mevcut işindeki geliri yetmiyorsa, evine dönerken ütü yapabiliyor. (...) Eski devrin işgücü piyasası kanunları ile bu işi yönetmeye kalkarsak ekonomimizin modernleşmesi için gelen bir fırsatı daha kaçıırız.” (<https://www.dunya.com/kose-yazisi/gig-ekonomisi-modernlesme-ve-kadınlar-icin-firsat/477881>)



Uluslararası Metinlerde Kadına Yönelik Şiddet ve İstanbul Sözleşmesi



HATİCE ALTAN

Kadınlar, dünyada ve ülkemizde yıllardır erkek şiddetine, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine, ataerkiye karşı çeşitli araçlar kullanarak mücadele vermektedir. Kadınların toplumsal ve siyasi hayata aktif katılması ile kadına yönelik şiddet ve bu şiddete karşı mücadele yöntemleri tartışılmaya başlanmıştır. Kadına yönelik şiddete ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı dünya genelinde verilen mücadele uluslararası alanda metinlere yansımış çeşitli zamanlarda mücadele talepleri doğrultusunda bildirgeler yayınlanmış, sözleşmeler kaleme alınmış ve ülkelerce imzalanmıştır. Kronolojik bir sıra ile kadına yönelik şiddeti ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini konu edinen uluslararası metinlere kısaca değinelim.

Cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi amacıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde 1946 yılında kurulan Kadının Statüsü Komisyonu, kadınların insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde etkili olmuştur. Kadının Statüsü Komisyonu'nun katkılarıyla, kadın-erkek eşitliğini desteklemek, kadının kendi ülkesindeki gelişme süreçlerine katılımını gerçekleştirmek ve kadının ulus-

lararası işbirliğine, dünya barışına katkısını sağlamak üzere 1975 yılı, Kadının Uluslararası Yılı ilan edilmiştir. Bu aşamada ayrıca BM bünyesinde, kaydedilen aşamaların takibi ve kadına yönelik şiddet konusunun gündemde tutulabilmesi için BM Kadın On Yılı (1975-1985) ilan edilmiştir.

1979 yılında Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (CEDAW) BM tarafından kabul edilmiştir. Sözleşmenin 1. maddesi her alanda kadın erkek eşitliğine vurgu yapmış, kadınlara yönelik ayrımcılığın ne olduğunu tanımlamıştır. Sözleşme, aynı zamanda devletlere bu ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve fiili eşitliği sağlamak için kanunları değiştirmek konusunda sorumluluklar yüklemiştir. Sözleşmenin imzaya açıldığı 1980 yılında Kopenhag'da yapılan BM İkinci Dünya Kadın Konferansı'nda ev içi kadına yönelik şiddet konusu tartışılmış ve bunu önlemeye yönelik ilke kararı alınmıştır. Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme'nin ilk halinde kadına yönelik şiddete dair herhangi bir madde yer almazken 1992 yılında sözleşme komitesinin aldığı tavsiye kararı ile ayrımcılık, kadına yönelik şiddet ile ilişkilendirilmiştir. Sözleşmenin kadına yönelik şiddet konusunda eksik kalması dolayısıyla BM 1993 yılında Kadına Yönelik Şiddetin Tasfihyesine Yönelik Bildirge'yi kabul etmiştir. Bildirgenin birinci maddesinde özel ve kamusal alan ayrımı yapılmadan şiddetin tanımı yapılmış, 2. maddesinde şiddet biçimleri örnekleyici olarak sayılmış, 4. maddesinde devletlerin kadına yönelik şiddeti önlemek için örf ve adeti, gelenek göreneği ya da dinsel değerleri ileri süremeyeceği vurgulanmıştır.

1995 yılında Pekin'de gerçekleştirilen BM Dördüncü Kadın Konferansı'nda kadına yönelik şiddetin, insan hakkı ihlali olduğu kadınların insan haklarından yararlanmasının önündeki en büyük engeli oluşturduğu düşüncesi benimsenmiştir. İnsan hakkı ihlali ile kadına yönelik şiddetin birbirine geçkin olduğunun ortaya konması önemlidir. Zira 20 Mart 1950 tarihinde imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yaşam hakkı, işkence yasağı, özgürlük ve güvenlik, ayrımcılık yasağı gibi konuların üzerinde durulmuş; buna karşılık kadına yönelik şiddete ya da kadının in-

san haklarına özel olarak değinilmemiştir. 1993 yılına kadar kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konuları yer almamıştır. 1993 yılında Avrupa Konseyi bünyesinde Kadın Erkek Eşitliği 3. Bakanlar Konferansı'nda kadına yönelik şiddet konusunda bildirge yayınlanmış kadına yönelik şiddetin temel hak ve özgürlükleri ihlal ettiği vurgulanmıştır. 1999 yılı Avrupa Kadınlara Karşı Şiddete Hayır Yılı ilan edilmiş, imza kampanyaları başlatılmış şiddete uğrayan kişilerin korunması ve devletlerin bu yönde iç hukuklarında düzenleme yapmaları kararı alınmıştır, ancak denetleme mekanizması kurulmamıştır. 2006 yılında Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi aile içi şiddetin kökeninde kadın erkek eşitsizliğinin olduğunu belirterek şiddeti kınama ve şiddetle mücadele etme kararı almıştır.

2011 yılına gelindiğinde ise İstanbul'da imzalanan ve bu sebeple "İstanbul Sözleşmesi" olarak bilinen "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi" ülkelerin onaylaması ile 1 Ağustos 2014 tarihinde 11 ülkede yürürlüğe girmiştir.

Kadına karşı şiddet ve ev içi şiddetle mücadele amacıyla hazırlanan İstanbul Sözleşmesi, 2022 yılı itibarıyla 34 ülkede farklı zamanlarda onaylanmış ve yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Türkiye, toplamda 46 imzacısı bulunan sözleşmeyi ilk imzalayan ve onaylayan ülkelerden biri olmasına rağmen söz konusu anlaşmayı imzaladıktan sonra, anlaşmadan çekilen de ilk ülke oldu.

İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanmasında ve onaylanmasında diğer Avrupa ülkelerinin aksine ülkemizde kadınların bir eylemlilik örgütlemesi gerekmemiş, mecliste oybirliği ile sözleşme onaylanmıştır. Avrupa Birliği sözleşmeyi 2017 yılında onaylamış; İrlanda, Almanya İzlanda, Yunanistan, Estonya gibi ülkeler en geç onaylayan ülkeler olmuşlardır.

İstanbul Sözleşmesi'nin Uluslararası Alanda Getirdiği İlkler, Amacı, Kapsamı ve İçeriği

İstanbul Sözleşmesi kadına yönelik şiddetin önlenmesi adına ulus-

lararası alanda birçok ilk meydana getirmiştir. Özel olarak kadın-lara ve kız çocuklarına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti hedef alan ilk Avrupa sözleşmesi olma niteliğini taşımaktadır ve bu konuda uluslararası bağlayıcılığı olan ilk belge niteliğindedir. İstanbul Sözleşmesi giriş metninde kadına karşı şiddetin yapısal özelliğinin toplumsal cinsiyete dayandığını, kadınla erkek arasındaki eşitsizliğin giderilmesinde kadına yönelik şiddeti önlemenin temel bir unsur olduğunu belirtmiştir. Yine giriş metni içinde kadınların ve genç kızların aile içi şiddet, cinsel taciz, ırza geçme, zorla evlendirme, sözde “namus” adına işlenen suçlara ve kadınların ve genç kızların insan haklarının ciddi bir biçimde insan hakkı ihlalini oluşturan kadın sünneti gibi şiddet türlerine yer vermiştir. Silahlı çatışmalarda kadınların cinsel şiddetle karşı karşıya olduğu, genç kızların erkeklerden çok daha fazla toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskine maruz kaldığı vurgulanarak kadına karşı şiddetten arınmış bir Avrupa yaratma hedefiyle sözleşme maddelerinin hazırlandığı belirtilmiştir.

Sözleşme, kadınları her türlü şiddete karşı korumak ve kadına karşı şiddeti ve ev içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak temel amacını taşımaktadır. Şiddete karşı kadınları güçlendirmek, uluslararası işbirliğini sağlamak, bütüncül yaklaşımı benimseyerek kolluk kuvvetleri birimlerinin birbirleriyle etkili iletişimini sağlamak da amaçları arasındadır. Sözleşmenin 4. maddesinde kadınların kamusal alanda ve özel alanda şiddete maruz kalmadan yaşamını devam ettirmesini sağlamak amacıyla yasal düzenleme yapılması, ulusal mevzuata kadın-erkek eşitliği ilkesinin getirilmesi, kadınlara karşı ayrımcılığın yasaklanması ve varsa bu kanunların kaldırılması gibi devlete önemli görevler yüklenmiştir.

Sözleşme farkındalığı artırma, uzmanların eğitimi, önleyici müdahale, tedavi programları, özel sektör ve medya desteğinin alınması, psikolojik ve hukuksal destek hizmetleri, sığınakların kurulması, acil yardım hatlarının açılması, çocuk tanıklar için koruma, bedensel zarar görenlere tazminat, adli yardım hizmetleri gibi konuları ayrıntılı olarak düzenlemiştir.

İstanbul sözleşmesinin onaylanmasının hemen akabinde Türkiye’de 8 Mart 2012 tarihinde TBMM’de 6284 sayılı “Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” kabul edilmiştir. İç hukukumuzda kabul edilen bu kanunda ‘ev’ yerine ‘aile’ kavramına yer verilmesinin politik sebeplerinde biri de AKP iktidarının kadın politikalarını ailenin kutsallığı, dokunulmazlığı üzerine dayandırmasıdır. İstanbul Sözleşmesi’nin orijinalinden farklı bir çeviri gerçekleştirmiş olsa da bağlı bulunduğumuz uluslararası sözleşmeler (Vienna Sözleşmesi) gereği sözleşmelerin yazıldığı dil geçerli kabul edilmektedir. Nitekim 6284 sayılı kanunun 1. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, özellikle Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İç Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeler esas alınır ifadesi İstanbul Sözleşmesi’ni esas alınacağını belirtmiştir.

6284 Sayılı Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

6284 sayılı kanun 1. maddesinde şiddet mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek ve şiddet mağdurlarına yönelik destek hizmetlerinin sunulmasında kadın erkek eşitliğine duyarlı, adil, etkili ve sürdürülebilir bir yol izleyeceği yer almıştır. Her ne kadar kanun aile içi şiddet başlığını taşısa da madde 2’de yer alan “aynı haneyi paylaşmasa da” ifadesi önemlidir. “Kadının insan hakları ihlaline yol açan ve şiddet olan her türlü davranış ve tutum” ifadesi kadına yönelik şiddet tanımında yer almaktadır. Kanunda mülki amirlere barınma yeri teminini ve geçici maddi yardım yapılmasını, rehberlik ve danışma hizmeti verilmesini sağlama yetkisi tanınmıştır. Hakim kararına gerek kalmadan mülki amirlere geniş koruma yöntemleri tanınması kanunun en önemli avantajıdır.

Tezatlık yaratan şudur ki, ne İstanbul Sözleşmesi’nin onaylanmasında ne de 6284 sayılı kanunun kabul edilmesinde halen mevcut

konumda olan AKP iktidarı negatif bir tutum sergilemiş, tam aksine sözleşme de kanun da mecliste oybirliği ile kabul edilmiştir. Esas sorun kanun hükmünde bağlayıcılığı olan İstanbul Sözleşmesi'nin ve 6284 sayılı kanunun uygulanmasında gerçekleşmiştir. İstanbul Sözleşmesi'nin devlete yüklediği sorumluluk sadece iç hukukta 6284 sayılı kanunun kabul edilmesiyle kalmış, kanun gerektiği gibi ya da hiç uygulanmamıştır. İç hukukta kadınları bu denli koruyan, mülki amirlere kadının şiddetten korunmasına yönelik geniş yetkiler veren böyle bir kanunun varlığına rağmen kadına yönelik şiddet her yıl katlanmış, kadın cinayetlerinin sadece basına yansıyan kısmında dahi korkutucu bir artış olmuştur.

15 Ekim 2018 tarihinde İstanbul Sözleşmesi'nin 66. maddesi gereğince kurulan Kadınlara Yönelik ve Aile İçi Şiddete Karşı Mücadele Uzman Grubu – GREVIO, Türkiye'ye ilişkin ilk Değerlendirme Raporunu açıkladı. Raporda; 6284 sayılı kanuna dair verilerin iletilmemiş olması, şiddet failine yönelik adli verilerin bulunmaması, devletin mağdurları koruyamamasının yarattığı çifte mağduriyet, koruma kararının kısa süreli olması, bakım emeğinin sadece kadın üzerine yıkılmış olması ve bununla ilgili çalışma yapılmaması, İstanbul Sözleşmesi'ni savunan kadın dernek ve kuruluşlarının giderek kısıtlanması gibi negatif özellikler yer aldı.

AKP iktidarı kadınların yıllar boyu mücadele ederek elde ettiği hakları, çıkardığı torba yasalarla ve kamusal-özel alanda yürüttüğü politikalarla yıkmaya çalışmaktadır. Defalarca erken yaşta kız çocuklarının evlenmesine salık veren yasayı meclisten geçirmeye çalışmış, kadınların nafaka hakkına sürekli göz dikmiş, kadınlar iş hayatında düşük ücretle çalıştırılıp patronlar tarafından emeği sömürülürken ev içi emeğin yükünü artıran yaşlı ve çocuk bakımını kadının üzerine daha fazla yıkan düzenlemelere gitmiştir. Getirmeye çalıştığı bu yasal düzenlemelerin karşısında kadınların yüksek direnci ile karşılaşan iktidar çoğunlukla geri adım atmak durumunda kalmıştır. Son olarak 2019 yılında 'milletimiz istiyor' söylemi ile AKP'li Cumhurbaşkanı sözleşmeden çekilmek gerektiğini açıkladı. Milletim diyerek kastettiği elbette ki şiddete

uğrayan kadınlar ve çocuklar değildi. Tam tersi İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanması döneminde ve sonrasında imzalanmasına karşı çıkan tarikat ve cemaatlerdi. Bu tarikat ve cemaatler İstanbul Sözleşmesi'ni "ailenin çürümesi", "boşanmaların artması", "ahlak yoksunluğunun çoğalması", "eşcinselliğin yaygınlaşması" söylemleriyle hedefe koymuşlar ve yoğun bir kara propaganda sürdürmüşlerdir. Kadınlar ve özellikle LGBTİ+lar bu süreçte hedef tahtası haline getirilmiş sözleşmenin eşcinselliği özendirdiği, kadının beyanını esas alan yönü ile aile kurumuna zarar verdiği gibi söylemler ana akım yandaş medyada yer bulmuştur. Gece çıkan kararnamelerle yönetilmeye çalışılan ülkemizde 19 Mart 2021 tarihinde İstanbul Sözleşmesi'nin, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3. maddesi gereğine göre feshedilmesi kararı alınmıştır. Cumhurbaşkanı'nın kararname ile milletlerarası sözleşmeleri feshetme yetkisi tartışılmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse; Cumhurbaşkanı'nın Anayasa'nın 104. maddesine göre ancak yürütmeye giren konularda kararname çıkartabileceği, kanun hükmüne geçen uluslararası bir sözleşmeden çekilme kararı alabilme yetkisi veren kararnamenin Anayasa'ya aykırı olduğu, dolayısıyla İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının da Anayasa'ya aykırı olduğu hukukçular tarafından etraflıca açıklanmıştır.

İstanbul Sözleşmesi Yaşatır!

AKP'li Cumhurbaşkanı'nın sözleşmenin kaldırılacağını söylediği ilk andan itibaren binlerce kadın ülkenin her yerinde "Vazgeçmiyoruz" sloganıyla sürekli olarak eylemlilikler düzenledi ve mitingler gerçekleştirdi. 6284 Sayılı kanunun uygulanması için mücadele verilirken İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının kadınlar tarafından asla kabul edilmeyeceği ortaydı. Birçok ilde polisler tarafından kadınlar saldırıya maruz kaldılar, gözaltına alındılar.

Geldiğimiz süreçte İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmiş durumdayız. 6284 sayılı kanunun uygulanmadığı, tersine faillerin ellerini kollarını sallayarak gezdiği ve cesaretlendirildiği ülkemizde sözleşme ve kanun uygulansaydı öldürülen kadınların hayatta olaca-

ğı gerçeği ile karşı karşıyayız. Bu sebeple kadınlar mevzu bahsin “yaşamak” olduğunun tüm gerçekliği ile farkındalar. Kadınlar İstanbul Sözleşmesi’nin tekrar imzalanması ve 6284 sayılı kanunun uygulanması için sokakta, meydana, alanda, mecliste mücadele vermeye muhakkak devam edecektir.

KAYNAKÇA

Prof. Dr. Kadriye Bakırcı, İstanbul Sözleşmesi

Nazan Moroğlu ,Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi

Gizem ÖZKAN, Kadına Yönelik Şiddet – Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/11/13/grevi-o-rapor-turkce.pdf>

<https://www.ihd.org.tr/birlesmis-milletler-pek-in-deklarasyonu/>

www.anayasa.gen.tr

Türkiye’de Göçmen Kadın Emeği ve Siyasal Dinamikler



MERVE TURGAN

*Bu yazı, '8 Mart'a giderken' yazılmış olup,
kapitalizmin bir krizi haline gelen göç
tartışmalarında yıllarca adı geçmeyen,
yerinden edilen tüm kadınlara ithaf edilmiştir.*

Bu makale, kadınların göçü nasıl deneyimlediğini, göçten diğer bütün faktörlerin yanı sıra kadın olmak dolayısıyla nasıl etkilenildiğini ve göçmen kadınların görünmez kılınan emeğini görünür kılmak amacıyla yazılmıştır.

Literatüre baktığımızda fark edebileceğimiz üzere kadınlar, göç araştırmalarında uzun yıllar boyu görünmez olmuştur. 1990'lı yıllarda kadın göçünün nicel artışı, göç olgusuna feminist yaklaşımlar ve literatüre yapılan eleştirilerle kadınlar görünür hale gelebilmiştir. Türkiye’de ise göçe toplumsal cinsiyet perspektifiyle bakış 2011 yılı itibarıyla Suriyeli göçüyle birlikte araştırmalarda yer tutmaya başlamıştır. Bu bir tercihten ziyade göç eden nüfusun neredeyse yarısının kız çocukları ve kadınlardan oluşması, göçmen kadınların hayatta kalma mücadelesi, sosyal yaşamda ve emek piyasasında kapladıkları varlık alanı nedeniyle kaçınılmaz

olmuştur. Söz konusu sadece Suriyeli göçmen kadınlar değil; Taliban’ın yerlerinden ettiği ve yaşam mücadelesi veren Afgan kadınlar, ekonomik sebeplerle kayıt dışı alanlarda yıllardır sessiz sedasız ucuz iş gücü olarak çalışan Özbek kadınlar, Suriyeliler gibi zorunlu göçe mahkum edilen Iraklı kadınlar, İranlı, Afrikalı kadınlar olmak üzere yoğun bir göçmen kadın nüfusedir.

Zorunlu Göç

Göç kuramlarında pek çok göç tipi tanımlanmakla birlikte, en basit tanımı ile göç, insanların coğrafi hareketliliği ve bu hareketliliğin yarattığı demografik sonuçlardır. Ancak, göçü yalnızca coğrafi ve demografik yanlarıyla ele almak ekonomik temelin gözden kaçması sebebiyle eksik bir tanımlama olacaktır. Çeşitlenen göç sebepleri ve süreçlerinin farklı sonuçlara yol açması, göçü bir nüfus hareketinden öte bir sosyo-kültürel değişim olgusu, ekonomik bir dönüştürücü ve dolayısıyla durağan olmayan politik bir kavram haline getirmiştir.²⁹ Bu sebeple, göçü dinamik bir süreç olarak tanımlamak; tarihsel, sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamıyla bütünlüklü bir biçimde ele almak gerekir.

İlhan Tekeli, kapitalist toplumda göçün mantıksal dayanaklarını “doğrudan sistemin devamlılığı ile ilgili olan, emeğin mekansal olarak üretimi daha etkin kılacak bir biçimde dağıtılması ve ikinci olarak; göçün, bireylere mekansal yer değiştirmeler yoluyla daha fazla ekonomik fırsatlar yakalama şansını vermesi” olarak açıklar.³⁰ Petersen ise göçü sebeplerine göre dört başlıkta kategorize eder: ilkel, zorlayıcı (*impelled*), zorunlu (*forced*) ve serbest/özgür göç.³¹ Yazının kapsamı gereği tanımlamalara sınırlı bir biçimde değindiğim göçü sebepleri itibarıyla ele alacağımız başlık zorunlu göç olacaktır. Sonuçları itibarıyla ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretimi ve göçmen kadın emeği bu metnin okurları

29 Kaygalak, S. Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme. Ankara: Dipnot. 2009.

30 Tekeli, İ. (1990). “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu”. Toplum ve Bilim, 50: 49-71

31 Petersen, B.K. (1958). “A General Typology of Migration” Theories of Migration. ed. R. Cohen. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

düşünmeye davet ettiği ana odak noktasıdır.

Zorunlu göç, bir yapı-özne ilişkisi içinde, göçü zorunlu kılan devlet ve benzeri kamusal bir güç ve *tercih etme özgürlüğü ya da karar verme gücü bulunmayan* bir topluluğun ya da halkın arasındaki gerilimden ve çatışmadan doğar. Somutlamak gerekirse, yapıya kaynaklık eden devlet eliyle uygulanan şiddet, zorlama, tehdit veya savaş koşulları ise, yerinden edilen göçmenler de göç olgusunun öznesidir. Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyeliler, çoğunluğu bu statüye dahi sahip olmayan Afganlar, Iraklılar, İranlılar vb. pek çok ulustan mülteci savaş ve ekonomik koşullar nedeniyle göç etmiş, mülteci statüsünden yoksun bir biçimde büyük bir "göçmenler" topluluğu oluşturmuştur.

Göç Teorilerine Marksist Feminist Bakış Açısı

Göç teorilerinde kadınlardan ilk kez 1865 yılında, göç kuramcısı Ravenstein bahsetmiştir. Ravenstein çalışmalarında kadınların kısa mesafelerde erkeklerden daha fazla göç ettiklerini, uluslararası göçte ise erkeklerin çoğunlukta olduğunu belirtmiştir.³² Bu çalışmanın ardından uzunca bir süre göç teorilerinde kadının adı yoktur.

Göç çalışmalarının başlangıç tarihini referans aldığımızda, toplumsal cinsiyet perspektifi ve kadınların varlığı çok geç bir tarihte literatüre girmiştir. Morokvasic, 1983'teki "Göçmen kuşlar aynı zamanda kadındır" adlı makalesi ile kadınların göç çalışmalarında ancak *göç eden erkeğin karısı ve kızı* olma sıfatıyla yer alabildiğine dikkat çekmiş ve göç çalışmalarında kadını görünür kılma çabasını gösteren ilk isim olmuştur.³³

Göçün ekonomi politikğine baktığımızda, Wallerstein'in göçü, küresel piyasa ekonomisindeki konumlarına göre ülkeleri sınıflandırdığı merkez-çevre ilişkileriyle açıklaması dikkat çekmekte-

32 Corbett, J. (2005). "Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration, 1885" retrieved by <http://www.csiss.org/classics/content/90>

33 Morokvasic, M. (1984). "Birds of passage are also women", International Migration Review, Special Issue: Women in Migration, The Center for Migration Studies of New York, 18 (4), 886-907

dir.³⁴ Buna göre, egemen kapitalist güçler merkez ülkeleri; yoksul ülkeler ise çevre ülkeleri oluşturmaktadır. Merkez ülkeler ucuz iş gücü gereksinimini, düşük ücretlerle, güvencesiz çalıştırdığı, kötü çalışma koşullarını işsizliğe tercih etmek zorunda kalan -özellikle kayıt dışı- göçmenlerden karşılamaktadır. Bu çerçeveyi mevcut neoliberal politikalarla birlikte düşündüğümüzde, Türkiye’nin gelişkin bir egemen güç ve merkez ülke olmasından kaynaklanmaksızın, zorunlu göçün mecburi istikameti olmasıyla açıklayabiliriz.

Yerinden Edilmenin Ekonomi Politikası: Göçmen Kadın Emeği

Küreselleşmenin beraberinde kadınların hem sanayi üretiminde hem de hizmet sektöründe önemli özneler olarak yer aldıkları görülmektedir. Küresel süreçler kadınların emeği üzerinde bir sömürü yaratırken aynı zamanda kadınların kadın olmalarından dolayı sömürüden etkilenmeleri artmaktadır.³⁵ Bu durum, göçe zorlanan kadınların emek piyasasına katılımlarını düşündüğümüzde neoliberalizmin büyük bir iştahla sömürdüğü yeni bir emek gücü alanını gözler önüne sermektedir.

1970’lerden itibaren özellikle ekonomik nedenler başta olmak üzere zorlayıcı sebeplerle göç eden kadınlardan, günümüz Türkiye’inde Ortadoğu’da süren çatışma ve savaş ortamı dolayısıyla zorunlu göçe maruz kalan kadınlarla birlikte büyük bir emek pazarı ve sömürü alanı kendini ortaya koymaktadır. Düşük ücretlerle en ağır ve tercih edilmeyen işlerde çalışan sığınmacı ve göçmen kadınların tamamına yakını kayıt dışı ve güvencesiz bir biçimde çalışmaktadır. Kayıt dışı alanlarda, çoğunlukla hizmet sektöründe çalışan göçmen kadınlar ev içi işler, bakım hizmetleri, parça başı işler; tarım alanında mevsimlik işler, Gaziantep ve çevresinde fısıklık kırıclığı gibi çoğunlukla evin içinde, kamusal alanın dışında

34 Wallerstein, I. (2013). “Kapitalizmin ideolojik gerilimleri: Irkçılık ve cinsiyetçilik karşısında evrenselcilik”, Irk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler, Balibar, E., ve Wallerstein, I. (der.), Ökten, N. (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 39- 49.

35 Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç.E. (2011). Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar, Efil Yayınları, Ankara.

yapabilecekleri işlere yönelmektedir. En güvencesiz işlere dahi erişemeyen; geçinebilmek, sınırı geçebilmek, ülke içinde yer de-
ğiştirmek için bile cinsel ilişkiye zorlanan göçmen kadınlar da bu
sömürü alanının bir gerçeğidir.

Yapılan alan araştırmalarında sıklıkla “aile reisinin”, yani eşlerin
ve babaların “bizde kadın çalışmaz/kadının çalışması ayıptır” bakış
açılarının, hayatta kalma, geçinme ve ekonomik yetersizliklerle
başa çıkma stratejilerinde kadının görünür olmayan ev içi ya da
tezgâh arkası işlerde çalıştırılmasına denk düştüğü gözlemlen-
mektedir. Göçmen kadınlar ev ekonomisine “katkı sunan” ko-
numda hem kendi ev içi işlerini yaparak hem de ücretli parça başı
işler yaparak görünmez emeğin en yoğun şekilde yeniden üretil-
diği iş gücü olmaktadır. Aynı zamanda kız çocukları ve genç
kadınlar bir gelir kaynağı olarak satılan, paraya çevrilen birmeta
haline getirilmektedir.

İktidarın, Suriyeliler ya da diğer göçmen gruplarda görülen ço-
cuk yaşta, erken ve zorla evlilikleri sadece kültürel yapılarına atıfla
açıklaması hiç şüphesiz buradaki ekonomi politiği tartışmaktan
kaçınmak içindir. AB mutabakatı imzalayan ve mutabakatın bir
gerekliliği olarak göçmenleri Türkiye’de tutan AKP, Avrupa Bir-
liği’nden akan yardım fonlarını göçmen topluluklara bir kahra-
manlık gösterisi olarak sunarken; ucuz iş gücü olarak kullandığı
göçmen emeğini yarattığı işsizlik ve ekonomik krizin sorumlusu
olarak Türkiye’deki emekçilerin, işçilerin hedefi haline getirmek-
te, göçmen emeğini siyasi manevraları için bir enstrüman olarak
kullanmaktadır. Siyasi bir araç haline gelen, insanlıkları, emekleri
yok sayılan, yerinden edilen milyonlarca göçmen, AKP’nin ne-
oliberal politikalarının çelişkileri içinde kendi çelişkilerine mah-
kum olmakta ve şükretmekle hayatta kalma stratejileri üretmek
arasında sıkışıp kalan, arafta yaşamlar sürmektedir. Bu çelişkilerin
arasında en ucuz işlerde, en görünmez haliyle, kamusal alanın dı-
şında emeğini satan, ev işlerini, hanedeki yaşlı bakımını, çocuk
bakımını sırtlanan göçmen kadınlar ise “kadın olarak” iktisadi bir
karşılığı olan ancak emeklerinin iktisadi karşılığını alamayan me-
talar haline gelmektedir.

Nasıl Yapmalı?

Türkiye burjuvazisi, krizinin çözümünü kendi eliyle çaresiz kıldığı göçmenlerin emeğinde buluyor. Suriye iç savaşının Türkiye’ye getirdiği göç dalgasının kalıcılışacağı veya en azından uzun vadedi olacağı Türkiyeli sermayedarlarca toplumun çoğunluğundan çok daha erken sezildi. Söz konusu bu farkındalık ile Saray Rejimi’nin içinde bulunduğu yönetim krizinin çakışması ise 2016’dan sonra saraydan her istediğini almanın sınırlarını olağanca genişletmiş sermayedarlar için muazzam bir fırsata dönüştü. Buna paralel olarak Saray Rejimi’nin kitlesinde ve toplumun hitap etmeyi umduğu çoğunluğunda oluşmuş mülteci düşmanlığını siyasi faydaya dönüştürme hevesi talimat verenlerince kursağında bırakıldı. Bu sebeple Türkiye topraklarında yaşayan göçmenler, Türkiye burjuvazisi için onlara duyulan nefreti taze tutma motivasyonu ile birlikte gittikçe maliyeti artan kayıtlı iş gücüne alternatif bir kriz çözücü sıfatı taşıyorlar. Öyle ki ülkede sayısı gittikçe artan yedek iş gücü ordusu dahi ne patron için ne de ücretli çalışanlar için hayal gücünü zorlayacak sınırlarda emeği sömürülen göçmenlerin varlığı kadar gündem edinilmedi. Nihayet, kayıtsız ve insanlık dışı koşullarda çalıştırılan göçmenler patron ve Saray Rejimi için hem krizin faturasını emekçiye çıkarmak hem de kriz dolayısıyla oluşan öfkeyi göçmenler ile Türkiyeli emekçiler arasındaki gerilime kanallandırmak fırsatı olarak değerlendirildi.

Kapitalist devlet göçmenleri bir fırsat olarak görürken aynı devletin ulus devlet yüzü göçmenleri bir tehdit olarak algılıyor. Bu sebeple, iktidar otoritesini ve tahakkümünü baki kılacağı ancak emeğinden sonuna kadar faydalanacağı bir göçmen politikası izliyor. Avrupa’dan gelen nakit yardımlarını hanedeki kadınlar üzerinden dağıtıyor, göçmen kadınlar için yürütülen istihdam projelerinin yürütülmesinde iş birliği yapıyor. Çünkü erkek devlet ve vücut bulduğu AKP iktidarı göçmen kadınları ve onların emeğini şimdilik tehdit olarak görmüyor ve işgalci ruh halini, tahakküm mekanizmasını kadınlar üzerinden inşa ediyor. Göçmen kadınları salt sömürü aracı olarak kullanıyor.

Buraya kadar anlatılanlar, Türkiye'deki göçmen kadınların gündel sosyo-ekonomik durumlarının bir portresini çizmek amacı ile yazıldı. Ancak bu anlatıdan, göçmen kadınların edilgen, pasif, çaresiz oldukları anlamı çıkarılmasın. Aksine, sadece kadın olmak dolayısıyla göçün zorluklarını katmerli bir biçimde yaşayan kadınlar; kendi yaşam alanlarını kurabilmiş, hayatta kalma ve geçim stratejileri geliştirmiş hem hane içi dinamikler gereği hem de ataerki gereği dışlandıkları emek alanında varlık gösterebilmiş öznelardir. Göçmenler, Türkiye'de yerleştikleri şehirlerde "dışarı"yla teması en az düzeyde Suriyeli, Afgan, Iraklı mahalleleriyle kendi "habitusu"nu, yaşam alanlarını oluşturmuştur. Örneğin her ilde Suriyeli mahallesi diye anılan en az bir mahalle vardır. Ancak bu yaşam alanları, geldikleri yerin bir replikasını oluşturmuyor. Ne göç edenler için geldikleri yerin aynısını kurdukları ne Türkiye-liler için yerleşilen mahallelerin eskisi gibi olmadığı yeni yaşam alanları kuruluyor. İnşa ettikleri, yeniden ürettikleri mekanlar artık Suriye, Irak, Afganistan ya da İran değil, ancak Türkiye de değil. Yan yana, görünmez sınırlarla yaşanan göçmen ve ev sahibi mahallelerinin geçiş ve tampon bölgeleri mecburi temas alanları yaratan ortak çalışma alanları oluyor. Bu tabloda göçmen kadınların, bir sosyal sıkışmışlık içinde dış dünyaya değebildiği tek yer emek alanları ve kamusal alanlar oluyor.

"Nasıl yapmalı?" sorusuna reçete olacak bir cevap bu yazıda mevcut olmamakla birlikte, sorunun kendisine, neden sorulduğuna bakmanın ve dahi bu soruya "neyi nasıl yapmalı?" diye bir yeni soru eklemenin önemine dikkat çekmek istiyorum. Göçmen kadınların uğradığı ayrımcılık, dışlanma, taciz, tecavüz, yok sayılma, emek alanının dışına itilme ya da olabilecek en ucuz iş gücü olarak çalıştırılmalarına karşı ortak mücadele alanını nasıl kurmalı? Kadınların emek alanında yaşadığı tüm sorunlar, yurttaşlık temelinde dahi tartışamadığımız göçmen kadınları şiddetin her türüne ve emek sömürsüne çok daha açık hale getiriyor. Birlikte yaşadığımız ve göç teorilerine bakılırsa yarısından fazlası ile birlikte yaşamaya devam edeceğimiz göçmen topluluklarla mekansal olarak yan yana gelmenin yetmediği, göçmen kadınların yeniden

üretilen mekanlara hapsediği bir durumla karşı karşıyayız.

Tablo karanlık görünse de nasıl yapmalının cevabını bulmak adına aklıma gelen ilk soruları birlikte düşünmek üzere sorarak bitiriyorum yazımı. Yerinden edilen, savaştan kaçan, hayatta kalan göçmen kadınların yaşam mücadelesinden, kapitalizmin ve ataerkinin çelişkilerinden bir gedik oluşturacak siyasi öznelkler çıkabilir mi? Sosyalist kadınlar görünmez sınırları olan mekansal yan yana gelişleri, emek ve kadın mücadelesi alanında politik yan yana gelişlere dönüştürmeye davet eden aktörler olabilir mi?

KAYNAKÇA

- Corbett, J. (2005). “Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration, 1885” retrieved by <http://www.csiss.org/classics/content/90>
- Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç.E. (2011). Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar, Efil Yayınları, Ankara.
- Kaygalak, S. (2009). Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme. Ankara: Dipnot.
- Morokvasic, M. (1984). “Birds of passage are also women”, International Migration Review, Special Issue: Women in Migration, The Center for Migration Studies of New York, 18 (4), 886-907
- Petersen, B.K. (1958). “A General Typology of Migration” Theories of Migration. ed. R. Cohen. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Tekeli, İ. (1990). “Osmanlı İmparatorluğu”ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu”. Toplum ve Bilim. 50: 49-71
- Wallerstein, I. (2013). “Kapitalizmin ideolojik gerilimleri: Irkçılık ve cinsiyetçilik karşısında evrenselcilik”, Irk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler, Balibar, E., ve Wallerstein, I. (der.), Ökten, N. (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 39- 49.

Pandemide Kadın Sağlığı: Hayat Neden Eve Sığmadı?



CEREN SOĞUKPINAR

Pandemi ile ilgili yazılan bütün metinler gibi bu metne de “Çin’in Wuhan kentinde başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan...” diye başlayacaktım ki, artık “2019 yılı Aralık ayında” diye eklemenin de gerekli olduğunu fark ettim. İki yıldır günlük yaşamımızı, normallerimizi değiştiren bir küresel sağlık durumuyla, COVID-19 pandemisi ve etkileriyle yaşıyoruz. Belki çoğumuzun dönüp bakınca “nasıl geçti anlamadım” diyeceği bu sürede, milyonlarca insanın hayatına kayıplar damga vurdu. Hayatını kaybedenler, sevdiklerini kaybedenler, işlerini kaybedenler... Belli ki uzunca bir süre bu kayıpların etkisini hissedeceğiz ve yaraları sarmaya çalışacağız.

Bunu bütünleştirici olmaya çalışan bir romantizmle söyleyemiyordum elbette. Minicik bir virüsün bile tüm dünyayı hasta eder hale gelmesinin insan ve çevre düşmanı tarım politikalarıyla, halk sağlığını hiçe sayan sağlık politikalarıyla ilişkisi çokça yazılan, konuşulan bir gerçek. Pandemiden kimin nasıl etkilendiği ise toplumsal düzenle doğrudan bağlantılı. “Virüs insan seçmiyor, ayırmıyor, herkesi etkiliyor” söyleminin sınıfsal bir safsatadan

ibaret olduğunu, maaşından başka kaybedecek bir şeyi olmayan milyonlarca insanın yalısının bahçesindeki kondisyon bisikletinden açık hava güzellemesi yapanlarla aynı havayı bile solumadığını adımız gibi biliyoruz. Peki mevcut eşitsizliklerin derinleştiği, hayatta kalma, sağlıklı olma, iş güvencesi gibi başlıklarda kaygıların arttığı pandemi koşulları kadınların hayatını nasıl etkiledi? Virüs cinsiyet ayırmıyor ama toplumsal cinsiyet eşitsizliği küresel bir sağlık sorununu bile nasıl kadınlar için daha dezavantajlı hale getirebiliyor?

COVID-19 pandemisi denince, vaka sayısı, ölüm sayısı gibi göstergelerin ardından en çok ekonomik hayata etkileri konuşuluyor. Pandemi kısıtlamaları süresince kapalı kalan işyerleri, sokağa çıkma yasaklarının değiştirdiği tüketim alışkanlıkları ve ekonomik darboğaz sonucunda pek çok kişi işsiz kaldı. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı (%29) zaten erkeklerin (%66) altındayken, pandemi döneminde kadınların daha fazla işten çıkarıldığını görüyoruz. Bunun bir nedeni, pandemiden etkilenen sektörlerde kadın çalışanların yoğunlukta olması olabilir, ancak bu aynı zamanda kadınların nitelikli işe ulaşmakta zorluk yaşadığı ve daha güvencesiz koşullarda çalıştığını da gösterir. Çünkü biliyoruz ki pandemiden en çok etkilenen hizmet ve eğlence sektöründe kadrosuz, güvencesiz çalışma hakim. Kadrolu, güvenceli işlerde çalışan, nitelikli iş gücü sayıldığı için işten çıkarılması daha zor olanların daha çok erkekler olması da temel bir fırsat eşitsizliğine işaret eder. Erkek egemen anlayışla sayıları, koşullar kadınların aleyhine değilmiş gibi göstermek kolaydır, her eşitsizliğe bir kulp bulunur, ancak elimizdeki her veriye toplumsal cinsiyet gözüyle bakarak, altta yatan nedenleri değerlendirerek gerçekçi sonuçlara ulaşabiliriz.

Benzer şekilde hem ücretsiz izne ayrılanlarda hem de evden çalışmaya geçenlerde kadın oranının daha fazla olduğunu görüyoruz. Bu veriler, eve birincil gelir getiren kişi olarak erkeğin görüldüğü, evdeki işlerin de birincil olarak kadının işi sayıldığı geleneksel yaklaşımın ne kadar yaygın olduğunu ve kolayca benimsendiğini gösteriyor. Kadının çalışma hakkı çok daha kolay ve öncelikli

olarak gözden çıkarılabiliyor; erkeğin işte, kadının evde olduğu tablo halihazırda çalışan aileler için bile olağan hale geliyor.

Pandemi boyunca, çocuğu olan yetişkinlerin hayatına nasıl devam edeceğine dair hiçbir öngöründe bulunmadan alınan önlemler, ev içi iş yükünü arttırdığı gibi cinsiyete dayalı işbölümünü de belirgin hale getirdi. Kreşlerin kapanması, okulların yüz yüze eğitime uzun süre ara vermesi ve hatta dönem dönem uygulanan sokağa çıkma yasakları çocukların sürekli evde bulunması anlamına geliyordu. Çocukların bakımına yardımcı olan anneanne, babaanne, dede gibi aile büyüklerinin de genellikle 65 yaş üstü kişilere uygulanan kısıtlamalar ve hastalık riski nedeniyle sürecin dışında kalması, sorunu büyüten bir başka etmendi. Evde birisinin bulunması gereksinimi, bir önceki paragrafta sonucunu gördüğümüz üzere, tercihen kadınların – çalışmaya devam etse bile – evde daha çok bulunması demekti. Çocuklara bakım verilmesi gerekiyorsa, üstelik de birinin izne ayrılması veya evden çalışması gerekiyorsa, çalışma koşulları tek başına bunu gerektirmese de – yani baba da izne ayrılabilir veya evden çalışabilecek durumdaysa bile – bakım vermek toplumun kadınlara yüklediği bir görev olduğu için ilk akla gelen annenin evde kalması oldu. Burada her şeyi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağladığımızı öne sürerek itiraz edenler olabilir, sonuçta elbette her iki ebeveynin de evde kaldığı veya bunun bir tercih değil zorunluluk olduğu durumlar olabilir. Ancak az sonra da değineceğim gibi ev işlerini çoğunlukla zaten kadınların yaptığı bir tabloda, pandemide ev işlerine ayırdığı zamanın arttığını söyleyenler de kadınlar olunca, evden çalışan veya ücretsiz izne çıkanların da ağırlıkla kadınlar olması bir tesadüf olamıyor.

Bulaşıcı hastalıklardan korunmak için temizliğin ne kadar önemli olduğu artık herkesçe bilinen bir gerçek. Her yerde bulunan dezenfektan kutuları, ortamlarda kolonya ikramları hayatımızın doğal bir parçası oldu. Geçtiğimiz iki yıl boyunca da virüsün bulaşmasını engellemek için dışarıdan gelen her şeyi silmek, yıkamak günlük temizlikten sayılıyor, sokağa çıkma yasakları ve mekanlardaki kısıtlamalar nedeniyle evde geçirilen zaman arttıkça, ev-

deki temizlik ihtiyacı artıyordu. Yapılan bir araştırmada pandemi ile birlikte kadınların %77.6'sı temizlik, %59.9'u yemek pişirme ve sunmaya ayırdığı vaktin arttığını söylemiş. Aynı araştırmada, zaten bu işleri pek yapmadığını söyleyen erkeklerin oranı, temizlik için %25.5, yemek için %40.7 ölçülmüş. Bu işleri yapmadığını söyleyen kadın oranı ise %5 ve %2.2 görünüyor. Yani zaten çoğunlukla kadınların üzerinde olan ev işi yükü, pandemi ile birlikte çoğu hanede kadınlar için daha da artmış gözüküyor.

Çocuklar ve eğitim konusunda bir parantez açarak ilk anda akla gelmeyen ancak oldukça kritik bir noktayı hatırlatmak gerek. Okulların kapalı kalması, toplumsal cinsiyet rolleri, ebeveyn kaybı ve artan yoksulluk gibi durumlar birleşince başka bir tehlikeye daha kapı aralıyor: Kız çocuklarının eğitimden uzaklaşması. Henüz elimizde kız öğrencilerin okula dönüş oranlarıyla ilgili somut veri yok, ancak geçmiş salgınlarda diğer ülkelerde edinilen deneyimler ve yapılan gözlemler bu riske işaret ediyor. Eğitimin çocuk yaşta evlilikleri önlemede önemli olduğu bilinen bir gerçek, ülkemizin sicilinin çocuk istismarı açısından oldukça kabarık olduğu göz önüne alınırsa, çocukların eğitimden uzak kalmasının çocuk işçiliğinin, çocuk istismarının artması gibi acı sonuçları olabileceği görülüyor.

Buraya kadar genellikle pandeminin kadın sağlığı üzerindeki dolaylı etkilerine, iş güvencesi, çalışma hakkı, görünmeyen emek gibi başlıklar üzerinden değinmeye çalıştım. Bunların sağlık üzerindeki etkisini biraz daha açmak gerekebilir, başlıklar sağlıktan bağımsız gibi görünebilir. Öncelikle, sağlık yalnızca kişinin bir hastalığı olmaması değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal tam bir iyilik hali olarak tanımlanır. Toplumcu sağlık yaklaşımı bu tanıma da derinleştirmek için tartışmalarını sürdürüyor ancak bugünün tüm egemen sağlık örgütleri bile bu tanıma ve sağlığın sosyal belirleyicilerinin önemini kabul etmiş durumda. Dolayısıyla, pandemide kadın sağlığı deyince yalnızca kadınların COVID-19'a yakalanması veya hastalık seyri ile ilgili bir analiz elbette eksik kalacaktı. İşsizlik, güvencesiz çalışma, gelecek kaygısı gibi ekonomik görünen başlıkların kişilerde kaygı bozukluğu ve depresyon gibi sağ-

lık sorunlarını arttırdığı pek çok farklı araştırmada kanıtlanmış bir gerçek. “Ev işi” olarak tanımlanan temizlik, yemek pişirme gibi işlere ev içinde uzun saatler harcamak ise psikolojik olarak tükenme ve yorgunluğun yanısıra fiziksel olarak da pek çok yakınmaya yol açıyor, ergonomik olmayan koşullardan ötürü ev içinde çalışan kadınlar ağır kaldırma, tekrarlayan hareketlerle ilişkili kas, kemik ve bağ doku hastalıklarına daha çok yakalanıyorlar. Pandeminin ekonomik etkilerini cinsiyete dayalı eşitsizlikler ile birlikte değerlendirdiğimizde, kadınların sağlığının son iki yılda daha büyük tehdit altında olduğunu söyleyebiliriz.

Sağlığın sosyal belirleyicilerinden söz etmişken, daha az dolaylı bir sağlık göstergesinden söz etmek istiyorum. Bilindiği üzere ülkemizde sağlık hizmetine ulaşmak için çalışanların dahil olduğu bir sigorta sistemi var. Çalışanlar kendi adına sigortalı sayılırken, çalışmayan kişiler varsa çalışan eşleri üzerinden, 18 yaşına kadar da çalışan ebeveynleri üzerinden sigortalı olabiliyorlar. Yapılan bir araştırmada, katılımcı erkeklerin %77’si kendi sigorta hakkını kullanıyorken, kadınların yalnızca %43’ü kendi işi üzerinden sigortalı olduğunu ifade etmiş. Kadınların kamusal sağlık hizmetine ulaşabilmek için yasal olarak bir başkasına bağlı olduğu tabloda evde kalmayı, bakım rollerini üstlenmeyi kendilerinin tercih ettiğini düşünmek ya da kendiliğinden bu yükü ve dayatmayı reddetmelerini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Kadınlar sağlık hakkı için bile bazen eve, evliliğe, aileye mecbur bırakılıyor, ekonomik bağımlılık veya çalışma hayatının dışında bırakılma, çok yönlü bir kuşatmayı beraberinde getiriyor.

Ekonomi ve çalışma hayatı ile ilgili bölümü bitirirken, sağlığa daha doğrudan dokunan bir başlığı da atlamamak gerekir. Dünyada sağlık çalışanlarının %70’ini, ülkemizde ise %55’ini kadınlar oluşturmakta. Kadınların işgücüne katılımının %28 olduğunu düşünürsek, yarıdan fazla ile kadınların ağırlıkta olduğu bir alan sayılabilir. COVID-19 pandemisi sırasında sağlık çalışanları sürecin başından itibaren zaten alışık oldukları yoğun ve güvencesiz koşullarda çalışmaya devam ederek sağlık sisteminin çökmesini engelledi. Hastalanma, yakınlarına hastalık bulaştırma korkusu,

koruyucu ekipmanın zamanında ve yeterli miktarda temin edilmemesi gibi pek çok etken sağlık çalışanları için fiziksel ve ruhsal olarak yıpratıcı oldu. Kadın sağlık çalışanları için, varsa çocukların eğitimi ve bakımı ile ilgili artan gereksinim, izin ve istifa haklarının iptal edilmesi ve salgının öngörülemeyen gidişatı, bir çözümsüzlük ve süreklileşen bir kaygı anlamına geldi.

Son olarak, pandemiden önce de kadınların sağlığına yönelik en büyük tehditlerden biri olan kadına yönelik şiddet başlığını ele alalım. COVID-19 pandemisi sağlık sistemini, ekonomiyi, çalışma hayatını etkilediği gibi ev içi yaşantıyı ve sosyal ilişkilerimizi de etkiledi. Kadınların en çok şiddete maruz kaldığı yerin aile yanı, ev içi olduğu düşünülürse evde geçirilen zamanın bu kadar arttığı bir dönemde kadınların şiddete maruz kalma riskinin arttığını söylemek mümkün. Buna bir de pandemi kısıtlamaları nedeniyle evden uzaklaşma, yardım isteme kanallarının tıkanmasını da ekleyince ev içi şiddetin artması ne yazık ki şaşırtıcı değil. Tüm dünyada kadına yönelik ev içi şiddet olaylarının pandemi boyunca, özellikle sokağa çıkma yasaklarının olduğu dönemlerde artış gösterdiği saptanmış. Türkiye’de bu artış, sosyal araştırmalar için yapılan anketlerde, acile ev içi şiddet nedeniyle başvuru sayılarının önceki yıl ile kıyaslanmasında, sığınma evi talebindeki artışla çeşitli raporlarda belgelenmiş durumda. Telefon hattı veya akıllı telefonlara indirilen uygulamalar gibi yardım ve destek yollarının hala tüm kadınlarca bilinmiyor olmasının yanı sıra, cezasızlık politikası, “mağdur” suçlama, yeniden ve daha fazla şiddete maruz kalma korkusu gibi nedenlerle pandemi döneminde, evde istismarcı kişiyle hapsedilmiş olan kadınların şiddet olaylarını bildiremediği ve yardım isteyemediği de kolaylıkla tahmin edilebilir. Her zamanki gibi, gerçeğin resmi sayılardan daha ürkütücü olduğunu öngörebiliriz.

Pandeminin kadınlar üzerine etkisi üzerine yapılan araştırmalar, çalışmalar ve sunulan raporlar çoğunlukla 2020 yılına ait. Buradan hareketle, yazılanların yalnızca kısa dönem etkiler olduğunu, orta ve uzun dönemde yaşanacaklar için pandemi dönemindeki kayıpların ne kadar ve nasıl telafi edildiğini izlemek gerektiğini

söyleyebiliriz. Ancak burası sadece tespit ve öneri yapılacak bir yer değil. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin patronların, kocaların, partnerlerin elinde bir silah olmasına, emeğimizin görünmez hale gelip değersizleşmesine, krizi fırsata çevirenlerin kadınların mücadelesi ile kazanılmış haklarına göz dikmesine sessiz kalacak veya bunu “koşullar gereği”, “hepimiz aynı gemideyiz” diyerek normalleştirecek değiliz. Her bir toplumsal yıkımın kadınları daha fazla yıkmasına karşı durabilmek için toplumsal cinsiyet gözlüğüyle bakmak, görmek ve göstermek zorundayız. Bir bulaşıcı hastalığın bile kadınların üzerinde nasıl daha fazla yük anlamına geldiğini, kadınlara nasıl zarar verebileceğini çeşitli örneklerle göstermeye çalıştım. Bu örneklerin yalnızca “bir zamanlar böyleymiş” dedirtecek akademik araştırma konularından ibaret olması için, umut ve dayanışmayla...

KAYNAKÇA

Ergönen AT, Biçen E, Ersoy G, COVID-19 Salgınında Ev İçi Şiddet, Adli Tıp Bülteni, 2020; 25 Özel Sayı: 48-57

<https://www.adlitipbulteni.com/archives/archive-detail/article-preview/covid-19-salgınında-ev-ii-iddet/43971>

Kalaylıoğlu Y, “The economic and social impact of COVID-19 on women and men – Rapid Gender Assessment of COVID-19 implications in Turkey” UN Women Turkey Office, 2020

<https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/06/the-impact-of-covid19-on-women-and-men-rapid-gender-assessment-of-covid19-implications-in-turkey>

Politika Özeti: COVID-19’un Kadınlar Üzerindeki Etkisi, Birleşmiş Milletler, 9 Nisan 2020

<https://turkey.un.org/tr/49533-genel-sekreterin-politika-ozeti-covid-19un-kadınlar-uzerindeki-etkisi>

“UNICEF: COVID-19 nedeniyle 10 milyon kız çocuğu daha çocuk yaşta evlilik riski altında”, 8 Mart 2021

- Ceren Sağukpınar - **Pandemide Kadın Sağlığı: Hayat Neden Eve Sığmadı?**

<https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-covid-19-nedeniyle-10-milyon-k%C4%B1z-%C3%A7ocu%C4%9Fu-daha-%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-evlilik-riski>

Urhan B, Etiler N, Sağlık Sektöründe Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi, Çalışma ve Toplum, 2011/2 (29)

<https://www.calismatoplum.org/makale/saglik-sektorunde-kadin-emeginin-toplumsal-cinsiyet-acisindan-analizi>

Ünal B, Gülseren L, COVID-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: Aile içi kadına yönelik şiddet, Klinik Psikiyatri 2020;23(Ek 1):89-94

<https://www.journalagent.com/z4/vi.asp?pdir=kpd&plng=-tur&un=KPD-37973>

Ekoloji Mücadelesinin Ön Sırasında Kadınlar



DENİZ ÖZTÜRK

Dünyamız ve tüm yaşayanları için zorlu bir çağın içindeyiz. Sanayi Devrimi ile başlayan hızlı üretim dünyamızın varlıklarını ele alır ve öğütürken kapitalizmin hız kazanması ile doğanın sömürsü sınır tanımadı.³⁶ Özellikle 1990'lardan itibaren, neoliberalleşme ile başlayan süreçte doğanın tahakkümünde özgün kimi araçlar geliştirildi. Suyun, havanın, toprağın kalkınma, endüstrileşme plan ve projeleriyle parsellendiği, coğrafyanın arsalaştığı bir vahşi döneme tanıklık ediyoruz.

Kapitalist üretim biçiminde, sermaye birikiminin hızlanması için gerçekleştirilen yıkım, dünyamızın doğal dengelerini tehdit etmekte, kökten sarsmakta ve bütünlüğe krizler çağını yaratmaktadır.³⁷ Ekolojik kriz elementleri tek tek ya da yarattığı yekun yıkım ve karşı mücadelesi ile 1970'lerden itibaren gündelik politik yaşa-

36 Yaşadığımız pandemi döneminde dahi Türkiye'de kentsel tahribat ve ekolojik yıkım işlerinin durmadığı, Toplumcu Meclis'in pandeminin başladığı 13 Mart 2020 tarihinden 20 Eylül 2020 tarihine kadar takip edip bir haritaya işlediği çalışmasından izlenebilir.

<https://toplumcumeclis.org/harita-korona-gunlerinde-durmayan-yeni-baslayan-beton-isleri/>

37 İklim krizi üzerine detaylı yazılar için:

Bereketli, İ. (2019), İklim Krizi: Sosyalistler İçin Başlangıç Notları, Komünist Dergisi 8.Sayı

Altan, B. (2021), Çağımızın Paradigması: İklim Krizine Karşı Mücadele, Komünist Dergisi 13.Sayı

mın en önemli konularından biri haline gelmiştir. Buna rağmen sosyalist hareket içinde kendisine erken yer bulamamıştır. Bunda sosyalist solun keskin emek-sermaye çelişkisi ‘dışındaki’ toplumsal hareketlere mesafesinin ve toplumsal hareketlerin de bağımsız siyasal çizgi izleme niyetlerinin etkisi vardır. Artık günümüzde mücadele hattımızı emek, toplumsal cinsiyet eşitliği, ekoloji gibi hareketlerin ayrı ayrı alanları olarak değil, yan yana yürüyen de değil, birbirinin içinde kurmamız gerekmektedir. Marksizmin ekolojik sorunların kaynağında işaret ettiği kapitalizm vurgusu, ekolojik kriz değerlendirmelerinde onu ayrıştıran unsurdur. Bu kriz etik anlayış, bireysel ahlaki tutum gibi sebeplerle ortaya çıkmamıştır. Kapitalizmin sınıf, cinsiyet, doğa sömürüsüne dayanan karakteri, karşı mücadelelerin de birleştirici unsurudur.

Kadın Mücadelesinde Ekoloji: Ekofeminizm

Bu birlikteliklerden ekoloji mücadelesinde kadın başlığını, hareketteki kadın rolünü ve literatürdeki ekofeminizm yaklaşımını birbirine bakarak ele almaya çalışacağım.

Öncelikle ekofeminizm ile başlayalım. Ekofeminizm, 1970’li yıllarda François D’eubenne, Vandana Shiva gibi kuramcıların ortaya attığı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, doğanın sömürüsü ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin arasında paralellik kurar. Bu paralellik hiç de dolaylı değildir. Bu alanlar arasında yaygın bir tahakküm olan ataerkil kapitalist güç yapısı bağlantısı vardır. Kapitalizmin sermaye birikimi mantığında, metayı en ucuza mal etmek üzere, emeği ücretli emeğe dönüştürmeye gayret etmeden, doğanın ve kadın emeğinin sömürüsünü kullanmak vardır.

Bu birliktelik ilişkisini kavrama anlamında ekofeministler arasında ayrımlar mevcuttur. Örneğin, ‘özcü yaklaşım’, kadının doğası doğaya yakın der, kadın doğurganlığı ile doğa arasında ilişki kurar. Oysa ki, ‘insan doğası’ kavramı, materyalist bakışla onun maddi yaşam koşulları tarafından belirlenir. Bu yaklaşım, kadının doğası derken, toplumun inşa ettiği ataerkilliği de meşrulaştırma yoluna gider.

Kapitalizmin aşırı üretimi, hızı ve tüketimi; kırın ve kırdaki üretilen tarım ve hayvancılığın tasfiyesi gittikçe yoksullaşan, kente göç baskısı yaşayan geniş emekçi kesimlerin, köylülerin yaşam alanlarına sahip çıkma mücadelesini beraberinde getirdi. Neoliberalizmin geniş yelpazedeki yağma, yıkım alanlarına karşı zengin ve özgün bir mücadele pratiği ortaya çıkardı.

Bu mücadele pratikleri içinde kadınların en önde olmasının bir sebebi, yaşanan ekolojik tahribatlardan en çok onların etkilenmesi oldu. Ekilemeyen toprak, kirletilmiş ya da kaynağı yok edilmiş su, bunların yoksunluğu sebebiyle zorunlu göç, enerji üretim tesisleri kaynaklı sorunlar, hastalıklar, tümünün sonucuyla gelen yoksulluk en çok kadınları etkiledi, etkilemeye devam ediyor.

Örneğin iklim krizinin en büyük yükünü taşıyanın özellikle yoksul kadınlar olduğunu uluslararası raporlar da ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 2016 Raporu'na göre, iklim değişikliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, tarım ve gıda güvenliği üzerindeki ciddi kısıt riski nedeniyle, tarıma muhtaç kadınları etkiliyor. Ev içi bakımın kadınlar ve kız çocukları üzerinde olması, gıdaya ve suya erişim zorlaştıkça kadına düşen yükü de artırıyor. İklim değişikliği nedeniyle, özellikle gıda ve suya erişim için daha uzak mesafeler kat etmek zorunda kalan kadınlar ve kız çocukları için eğitime daha az zaman ayrılması, sağlık tehdidi yaşanması ve şiddete maruziyet artırıyor.

Çok uzak gibi görülebilecek susuzluk tehlikesine dair de bir bilgi verelim. Yine Birleşmiş Milletler verilerine göre şu anda dünyada 700 milyon kişinin temiz içme suyuna erişimi yok. 2030 yılında dünya nüfusunun yüzde 47'si susuzluk tehlikesiyle karşı karşıya kalacak.

Ekoloji Mücadelesinde Kadınlar

Ekoloji mücadelesinde öncü kadın durumuna dair, maddi koşulların yarattığı ilişkilenebilir hallerine dokunursak, kadınların asıl olarak yaşam alanlarına sahip çıkma ve onu koruma gayretinde olduklarını görürüz.

Dünyada kadınların öncülük ettiği bazı ekoloji mücadele örneklerine değinmek isterim. İlki, Hindistan'daki Chipko Hareketi. 17. yüzyılda Hindistan'da devletin desteklediği kerestecilerin ağaçları kesmesini engellemek için ağaçlara sarılarak onları korumaya çalışan 363 köylü kadın eylemler sırasında öldürülmüşlerdi. 1970'li yıllarda yine Hindistan'da kesimi planlanan ağaçlara sarılarak aynı eylemlilik biçimiyle harekete geçen kadınlar, Chipko Hareketi'nin birkaç yıl içinde Hindistan'a yayılmasını ve ormancılık alanında reform yapılmasını sağlamışlardır.

Gezi direnişinin öncül günlerinde Gezi Parkı eylemliliklerinde olanlar aynı eylem biçiminin kullanıldığını hatırlayacaklardır.

Hindistan'ın bir başka özgün ekoloji kalkışması da atalık tohumlar üzerine olmuştur. Kadınların tarım alanındaki üretimi ve yıllar boyunca bu alanda biriktirdiği belleği, GDO'lar ve dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi tohumlarının ellerinden alınması, bu mücadelenin de ön saflarına kadınları taşımıştır.

Bir başka örnek, 1977 yılında Kenya'da çölleşmeye dikkat çekmek için 50.000 kadının 20 milyon ağaç diktiği Yeşil Kuşak Hareketi'dir. Bu hareketin kurucularından Wangeri Maathai, hem kadın hakları mücadelesinde hem de ekoloji hareketinde Afrika'nın önemli bir figürlerinden biri olmuştur. Ekoloji, kadın hakları ve yoksulluğa karşı birlikte mücadele eder.

1980-1990 yıllarında ABD'deki zehirli kimyasal atıklarına karşı kitlesel protestolarda kadınların rolü çok aktiftir. Düzenledikleri mitinglerde milyonlarca insan bir araya gelmiştir. Özellikle endüstriyel tarımda kullanılan ilaçlarla ilgili Çevre Kanunu'nda değişiklik yapılmasını zorlamışlardır. Bu hareketin işaret fişğini Rachel Carson'un *Sessiz Bahar (Silence Spring)* kitabı yakar. Bu etki sayesinde Amerika'da DDT olarak bilinen pestisit kullanımı yasaklanmıştır.

Ve gelelim ülkemizin görkemli ekoloji direnişlerinin en önündeki kadınlara.

Ülkemizdeki ekoloji hareketinin hafızalarımıza kazınmış öncül

örneklerinden biri, 1990'ların başlarında altın madenine karşı dirençli ve yaygın mücadeleyi başlatan Bergama köylüleri olmuştur. Bergamalılar kadın ve erkek, madene, kolluk kuvvetine karşı omuz omuza birlikte mücadele etmiş, kadınlar direnişin içinde dönüşmüş, adım adım öne çıkmıştır. Öyle ki, ayak direyen, çekingen kalan erkekleri direnişe çekmek için 'uçkur grevi' bile yaptı Bergamalı kadınlar. Bergamalı kadınlar, altın madeni yapılırsa ürettikleri mahsulün, içtikleri suyun, soludukları havanın sonunun geleceğini biliyorlardı. Öyle sömürdü ki altın madeni şirketi, cevheri tüketene dek, çam kokusu gitti, mahsul yarıya indi, kanser oranı arttı, kimse içtiği suyun temiz olduğuna bile güvenmiyor.

Sinop ilinin Gerze ilçesindeki Yaykıl köyündeki Anadolu Grubu'nun yapmayı planladığı termik santrale karşı yürütülen kararlı mücadele ülkemizdeki ekoloji mücadeleleri açısından özel bir yere sahiptir. 2009 yılında başlayan mücadele sürecinde hemen direniş çadırı kuruldu. Gece gündüz nöbet tutuldu, Anadolu Grubu'nun sondaj makinelerinin köye girmesi defalarca kez engellendi. Kolluk kuvvetlerinin gazla saldırısı, açılan davalar, tutuklamalar, gözaltılar oldu; ama kararlı direniş kazandı. Direnişte hep en önde Gerzeli kadınlar vardı.

Cerrattepe'de madene karşı direnişte elinde bastonuyla jandarma karşısına dikilen, Kirazlıyayla'da yine madene karşı direnen, eylem sonrası evlerinden gözaltına alınıp serbest kalınca yine direnişe giden kadınları gördük.

İkizdere'de, Cide'de, Kazdağları'nda ve daha pek çok direnişte kadınlar mücadeleyi birlikte örgütlediler. Bir ortak noktaları daha oldu, kendiliğinden ve doğrudan eylem tarzını benimsediler.

Dalya Hazar Kalonya'nın 2009-2019 yıllarında Türkiye'de yaptığı bir çalışma ile 'çevre eylemleri' anahtar kelimesiyle yapılan medya taramasında 700 çevre hareketinin %65'inde kadınların görünür veya ön planda olduğu tespit edilmiştir (*Planlama Dergisi*, 2021, 31).

Türkiye'ye baktığımızda, özellikle kırdaki kadın-erkek arasında

artan mülkiyet eşitsizliği, özel ve kamusal alanlardaki cinsiyetçi mekansal kullanımlar, karar verme süreçlerinde kadınların katılımının kısıtlanmasına karşı, ekoloji ve yaşam alanı mücadelelerinde güçlenmiş, dönüştürücü güçlerini kullanmışlardır.

Özel ve kamusal alanlardaki cinsiyetçi mekansal kullanımlar kısmını biraz açalım. Örneğin ülkemizde köylerde ortak mekan olarak kullanılan kahvehaneler, camiler erkeklerin kullanım ve egemenlik mekanı oluyor. Kadınlar ise evde ya da tarlada ve pazarda birbirleriyle konuşuyor, çevre köylerden haber alıyorlar, birbirlerine güç ve cesaret veriyorlar. Bir köye maden açılacaksa, önce ikna etmek ve iş vaadi sunmak için kahvehaneye gidiliyor. Eğer erkekler ikna edilirse maden artık kurulup çalışıyor. Ama eğer ikna tamamlanmayıp sahne direnişe kalmışsa, işte kadınlar en önde oluyor.

Son tahlilde bu mücadele, kadın hareketi üzerinden gelişmemiştir. Hatta pek çoğu patriyarkal bağlar içindedir. Ancak bu mücadelede asıl dert yaşam alanını savunmaktadır. Çünkü toprağını, suyunu savunan kadın madenle, HES'le, termikle üretimin biteceğini bilmektedir. Ancak henüz hemhal olmamış bu iki mücadelenin iç içe geçmesi elzemdir.

Selamlama

Kadınlar, yaşam alanları ve gelecek nesiller için uzlaşmasız bir kaygı içindeler. Mücadelede birleşen kadınlar belki önce tedirginlik ile, ama sonra birbirine güç, cesaret vererek öne ilerliyorlar. İnisiyatif alıp doğrudan eyleme geçiyor, yaşam alanlarını savunuyorlar.

Kadınların mekanı uzlaşma alanı değil. Ürettiği, mücadele ettiği, hayat bulduğu toprağı, suyu vermekle ilgili uzlaşma istemiyor. Onun yok olma ihtimalini, nefesi kesilir gibi hissederek engellemeye çalışıyor.

“Yüzyıllardır ekip biçtiğim toprağa zorbalık edene dersini veririm, halk benim” kararlılığı budur. Gidecek başka yer, uzlaşacak yol, verecek bir damla su yok!

Kampüslerden Sokaklara Genç Kadınların Mücadelesi



ILGAZ ÖZER

Türkiye’de AKP iktidarının kadın düşmanı politikaları karşısında yükselen ve meşruiyet zemini gün geçtikçe artan kadın hakareti, Taksim’de diretebilen ve kitlelerle buluşabilen gerçek bir mücadele hattı olarak karşımızda duruyor. Alanlarda, meydanlarda inşa edilen bu mücadele hattını yaratanların ve büyütenlerin başında da özellikle genç kadınlar geliyor.

Gezi sonrası üniversite kampüslerinden yükselen genç kadınların mücadelesi hali hazırda üniversitelerin değişen yapısı kendini doğrudan kampüs içerisinde var edemiyor. Bizler için mücadelenin tam da örülmesi gereken noktasında, genç kadınların yaşam alanlarında bu sesin yükselmemesi ise gençlik siyasetinin birçok nedenle gerilemesinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Fakat bu olumsuz tablonun ötesinde, gençliğin genel tipolojisi ile bağdaşık olmayan AKP’ye ve özellikle kadın düşmanı politikalarına ikna olmayan ve bu doğrultuda politikleşen onlarca genç kadının varlığından söz edebiliyoruz.

Bizler için üniversitelerden yükselecek bir genç kadın mücadelenin gerekliliği ve önemi, iktidarı boyunca kadınların hayatının

her alanını işgal çabasında olan Saray Rejimi'nin üniversitelere de pek tabii kadın düşmanı politikalar ile saldırıyor oluşundan kaynaklanıyor. Yükselen toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yansıması olarak gün gün tacizci hocaların ifşalandığı, kadın akademisyenlerin alenen mobbinge maruz kaldığı ve güvenli alan olmaktan çok uzak hale gelen kampüslerin mağduru ve öznesi nasıl bizlersek, değiştirecek olan da bizler olmalıyız. Genç kadınların kadın mücadelesiyle politikleştiği, fakat bu politikleşmeyi kampüslere taşıyamadığı bu süreçte, kapsayıcı pratikleri ve öznelere belki de oluşturmamaktan kaynaklanan bu durumun farkında olup, mücadele hattını taşıyabildiğimiz her noktada üniversitelerin içinde de yükseltmeye çaba harcanmalıdır.

Genç kadınların, kadın mücadelesi ile ilişkilенmesinin ve özgürleşme sürecinin en önemli uğraklarından biri olan öğrencilik hayatı aynı zamanda kadın olmanın dezavantajının yaşadığı anlarla dolu oluyor. Yargılanma sürecindeki şiddet faillerine uygulanan “cezasızlık politikasına” karşı öfkesi biriken, hayatı üzerinde kurulan eril tahakküme isyan eden binlerce genç kadın bu doğrultuda mücadele etmenin zorunluluğunu hissediyor. 8 Mart'lerden 25 Kasım'lara alanları dolduran onlarca genç kadın yaşamlarında, kampüslerinde, mücadelede ısrarcı olduklarını da her seferinde kanıtıyor.

Genç kadınlar için üniversite başlıklı bir kadın mücadelesi derken iktidarın buraya dair bizzat mücadele edilmesi gereken başlıklar yarattığını da söylemiştik. Bu yazıda bu başlıklardan bazılarını ele alıp üniversiteli genç kadınlar için mücadeleyi kampüslerden, fakültelerden alanlara doğru büyütmenin yollarını arayacağız.

Kadın Üniversiteleri

2019 yılında Erdoğan'ın Japonya gezisi sırasında “Japonya'daki 80 kadın üniversitesini incelemek suretiyle ülkemde de bunun adımını inşallah atacağız” sözlerini sarf etmesinin ardından, 2019-2023 Kalkınma Planı'nda onaylanan ve 2021 yılında “açıyoruz” denilen kadın üniversiteleri fikri henüz gerçekleşebilmiş değil.

Gündem olduğu ilk andan itibaren belli aralıklarla üzerine somut adımlar atılan kadın üniversiteleri, biz karşısında durmadığımızı takdirde iktidarın kadın düşmanı politikalarıyla yeniden dizayn ettiği üniversitelerimizde uzun soluklu bir proje olarak hayata geçecek.

Artan şiddet ve tacizin önün geçmek için önerilen kadın üniversiteleri bizler için çözüm değil, sorunun ta kendisidir. Kadınların ikincilleşmesinin temeli olarak kamusal alandan tasfiye edilmelelerinden, sosyal ve ekonomik bir kıskaç arasına sıkıştırılmalarından bahsederken kadınlar için tam da bunu önermek kadın düşmanı bir politikanın ürünüdür. Kadın üniversiteleri toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirerek bilim üreten, akademide var olan kadınları dışsallaştırır, ortak yaşamdan izole eder. Buna karşılık bizler kadınların üniversitelerde, iş yerlerinde, sokaklarda ne kadar çok kendilerini var eder, toplumun bir parçası olarak yerleşirlerse o kadar çok kazanacaklarını söylüyoruz.

Kadın üniversiteleri hamlesi, kadınlara bir refah sunmamanın yanı sıra, Gezi sonrası dile getirilen 'kızlı erkekli aynı evde kalıyorlar' saldırısıyla aynı fıkri temellere oturur. Bu iki saldırıda da Cumhuriyet'in peşi sıra laiklikle birlikte kazanılan karma eğitim hakkı gasp edilmeye çalışılmaktadır. İktidar, ilk ve orta öğretimde imam hatipleşmeyle haremlik-selamlık eğitim modeline geçtiği gibi, üniversiteler için de aynı motivasyonla hareket etmekte ve kadın öğrenciler için dini vecibelere uygun makbul bir öğrencilik dayatmaktadır.

Düzenin genç kadınlara biçtiği makbul öğrencilik anlayışına teslim olmuyor, bizleri akademiden ve ortak yaşam alanlarından tasfiye etmeye çalışanlara karşı kampüslerimizi savunuyor, dile getirildiği ilk günden beri ısrarla söylediğimiz gibi kadın üniversitelerini kabul etmiyoruz.

Cinsel Tacizi Önleme Birimleri

AKP iktidarının kadın düşmanı politikalarının toplumsal olarak ağır sonuçlarını yaşarken kadın öğrenciler de eğitim alanında

oldukça büyük mağduriyetler yaşamaya devam ediyor demıştik. Üniversiteler ve kampüsler güvenli alan olmaktan epeyce uzakken, kadın öğrenciler tacizci öğretim görevlilerinden ders almaya zorlanıyor, herhangi bir akademik kariyer girişiminde gayet tabii sıklıkla mobbinge maruz kalıyor. Her üniversite Türkiye gerçekliğini kendi mikro alanında kendi kadın düşmanı uygulamalarıyla yaratıyor. Hatta, durum o kadar vahim ki, pandemi sebebiyle kampüslere gitmediğimiz, amfilerde buluşmadığımız uzaktan eğitim döneminde dahi zoom üzerinden öğretim görevlisinin ders esnasında yanlışlıkla paylaştığı pornografik içerikle, ses kaydı alınmıyor sanarak kadın öğrenci hakkında söylediği sözle öğrenciler mağdur edilebiliyor ve tüm bu yaşananlar cezasızlık ile sonuçlanabiliyor.

Üniversite içinde yaşanan bu tür suçlara karşı, Türkiye’de birkaç özgün örneğin inisiyatifi ile temelleri atılan ve 2009’dan bu yana farklı isim ve biçimlerde kurulmaya çalışılan Cinsel Tacizi Önleme Birimleri tam da ihtiyaç duyduğumuz şey. Hayatın her alanında olduğu gibi akademide ve kampüs hayatında da toplumsal cinsiyet eşitsizliği kendini birçok noktayla var ediyor. Kadın öğrencilerin maruz kaldığı ayrımcılığın, ötekileştirmenin önüne geçme ve güvenli bir alan sunma yükümlülüğü de haliyle üniversite yönetimine kalıyor. Üniversite bileşenlerinin dahil olabileceği ve yardım almak isteyen herkesin başvurabileceği Cinsel Tacizi Önleme Birimleri’nin birkaç temel amacı var: Öncelikle cinsel taciz, misilleme veyahut ısrarlı takip gibi kadın öğrencilere yönelik suçlara karşı bu suçları tanımlamak ve buna maruz kalan kadın öğrencilerin neyle karşı karşıya olduğunu bilmesini sağlamak. Elbette ki ardından ortada böyle bir suç varken öğrencinin buna karşı tavır alıp rahatlıkla şikayetçi olacağı güvenilir ortamı yaratmak. Herhangi bir şikayetten sonra suça karşı yaptırım uygulamak, adli makamlara yönlendirmek ve istediği taktirde öğrenciye psikolojik destek verilmesi sağlamak. Tüm bu süreçlerin yanında ise İstanbul Sözleşmesi’nin de yazdığı üzere üniversite içinde cinsiyet eşitliğini sağlayacak politikalar üretmek ve buna yönelik çalışmalar yapmaktır.

Üniversite içinde yaşanan suçlar için kolay erişilebilir, güven veren bu birimlerin yaygınlaşması oldukça önemli. Fakat artık bu birimleri kurmak ve işletmek giderek zorlaşıyor. YÖK'ün 2015'de üniversite içinde artan kadına yönelik şiddet suçları bağlamında yayınladığı "Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi", Cinsel Tacizi Önleme Birimleri'nin kurulmasında referans verilen ve önyak olan bir belgeyken, elbette ki YÖK bu ileri hamleyi 2019'da tutum belgesini revize etmek bahanesiye geri çekti ve toplumsal cinsiyet eşitliği ifadesini çıkarak yerine "adalet temelli kadın çalışmaları" ifadesini ekledi. Kadın mücadelesiyle herhangi bir düzlemde ortaklaşmadan imtina ederek toplumsal cinsiyet eşitsizliği ifadesine dahi 'örf ve adetlerimize ters' diyerek karşı çıkanlar, Cinsel Tacizi Önleme Birimleri'ne de pek tabii saldırmaktan geri durmuyor. Pek çok üniversite, politik atmosferin ve baskının sonucunda bu birimlerde çalışanları ücretsiz izine çıkararak, birime ödenek vermeyerek ya da direkt kapatarak ilgili birimlerin işlememesini sağlıyor. Üniversiteli kadınlar için hayat kurtarıcı olabilecek bu birimler artık ne kolaylıkla açılabilir ne de işletilebilir. Tüm bu üniversiteleri kadınlara dar etme pratiğine karşı bizler Cinsel Tacizi Önleme Birimleri'nin her üniversitede kurulmasını ve işler kılınmasını istiyor, üniversitelerin güvenli alanlar olması gerektiğini söylüyoruz.

Genç Kadın İstihdamı

Türkiye'de öğrenci olmak iktidarın var ettikleri bakımından bir geleceksizlik sarmalına dolanmayı zorunlu kılıyor. Öğrencilik yıllarından mezuniyete kadar kendi hayatımıza dair somut bir planı yaratamaz, geleceği soğuk ve toz bulutu şeklinde biçimsiz, şekilsiz tahayyül ederken, geleceğimize dair emin olduğumuz tek şey belki de işsizlik oluyor. Herkes için esaslı bir problem olan işsizlik gençler ve kadınlar için de farklı başlıklarıyla karşımıza çıkıyor. Her 4 üniversite mezunundan 1'inin işsiz kaldığı, gençler için istihdam alanının yaratılmadığı ve üzerine 'her üniversite mezunu iş bulacak diye bir şey yok' sözlerini sarf edenlerin yönettiği bir ülkede gençliğe büyük bir geleceksizlik düşüyor.

İşsizlik şemalandırıldığında en bahtsız olan grup ise genç kadınlar oluyor. Pandemiyle birlikte dibe çakılan kadın istihdam 24,9'u görürken genç kadın işsizliği ise %50. Pandemide en çabuk işten çıkarılan ve işe geri dönmesi en zor olanın kadınlar olduğunu söylüyorduk, çünkü evde devam eden ücretsiz bir mesaileri daima hazırды ve pandemiyle birlikte herkesin evde olduğu bir dönemde ev içi bakım emeği çok daha fazla efor isteyen bir iş haline geldi. Bazı verilerde düştüğü gözlenen işsizlik oranının kaynağının ise kadınların doğrudan iş hayatından çekilmesi olduğu söyleniyor. Bizlerin yükseltmesi gereken taleplerden biri de aynı kulvarda yarışmadığımız, çok daha fazla dezavantaja sahip olduğumuz istihdam alanında genç kadınlar için alan yaratılmasıdır.

Bu üç başlık üzerinden genç kadınlara dayatılan yeni üniversite modelini, 'kadın üniversitelerini reddedip, kampüsleri nasıl daha güvenli ve sağlıklı hale getirebileceğimiz sorununa 'Cinsel Tacizi Önleme Birimleri' cevabını verip ve iş hayatında 'genç kadın istihdamı' konusunda kadınlar lehine adımlar atılmasını zorunlu kılacak bir mücadele örüp taleplerimizi yaygınlaştırmamızın yollarını arayacağız.

Afet ve Acil Durumlarda Kadın Olmak



SELMİN BALIBAŞ

Gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde afet durumlarında görülen zararlar gelişmiş ülkelere oranla çok daha fazladır ve zararların telafisi ise oldukça zordur. Bunun temel sebebi bu gibi ülkelerdeki sosyo-ekonomik seviyenin düşük; eğitimsizlik ile toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklerin ise yüksek olmasıdır. Çünkü zaten ana akım olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, afet, kriz, çatışma gibi olağan dışı durumlarda daha şiddetli etkilere neden olmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik/fiziksel farklılıklar ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sosyo-ekonomik eşitsizlikler genellikle kadınların aleyhinde bir durumun oluşmasına sebebiyet vermektedir.

Afeti tanımlarken hayatın olağan akışını sekteye uğratarak bir ya da daha fazla yerleşim alanını etkileyen, sonuçları bakımından anlık çözüm bulunmasını gerektiren, toplumun bu sürece uyumunu zorlaştıran, kimi zaman dış yardıma gereksinim duyulan sosyal, ekonomik ve fiziksel kayıplara sebebiyet vererek ekolojik düzeni bozabilen doğa, teknoloji ya da insan kaynaklı olaylardır şeklinde bir tanım yapabiliriz.

Afetlerin yıkıcı etkisinin bireyler üzerinde eşit bir etkiye sahip olmadığını söyleyebiliriz; bir diğer ifadeyle, afetlerden zarar görebilirlik cinsiyetler arasında eşit bir dağılım göstermemekte olup; kaynaklara erişebilirlik, yetenekler ve imkânlar doğrultusunda kadın ve erkek arasında farklı bir seyir izlemektedir. Afetlere bağlı zarar görebilirliğin başında ölümler gelmektedir. Her ne kadar afetlerden kaynaklı ölümlerde cinsiyete dayalı ölüm oranları arasındaki farka ilişkin bir istatistik tutulmasa da yapılan birçok araştırma kadın ölüm oranlarının erkeklerden fazla olduğunu göstermektedir.

Zarar Görebilirlik

AFAD'ın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'nde zarar görebilirlik (*vulnerability*) “farklı tür ve büyüklükteki tehlikeler karşısında, insanların ve yaşam çevrelerinin uğrayabileceği fiziksel, toplumsal, ekonomik veya çevresel zarar ve kayıpların ölçüsü” olarak tanımlanmaktadır. Bunlara ek olarak zarar görebilirlik; belli bir topluluğun, sistemin veya çevrenin afetler neticesinde oluşan tehlike ve tehditlere maruz kalmasına neden olan nitelikler ve koşullar bütünü olarak da tanımlanabilmektedir.

Zarar görebilirlik analizlerinin yapılması, bir afetin olası sonuçlarının toplumun farklı kesimlerinde bıraktığı etkilerin ölçülmesi açısından önemlidir. Zarar görebilirlik doğal ve insani olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. **Doğal zarar görebilirlik**, bölgenin coğrafi yapısından kaynaklanan sele yatkınlık, fay hatları üzerinde bulunma, volkanlara yakınlık gibi durumları kapsarken; **insani zarar görebilirlik** kendi içinde ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel zarar görebilirlik olarak dörde ayrılmaktadır. Bireylerin ya da toplumların afetlerin olumsuz etkileriyle baş edebilme kapasitelerini ve hassasiyetlerini ifade eden **sosyal zarar görebilirlik** ise;

- (a) toplum yapısında dağılıma ve çözülme,
- (b) göçmen ve azınlık gruplarının yaşadığı entegrasyon sorunu,

- (c) kadınların karar alma süreçlerinden uzak tutulması,
- (d) kamu farkındalığının zayıf olması,
- (e) bilgi ve enformasyona erişim zorluğu,
- (f) mevcut inançlar ve kültürel normların zayıflaması veya bunların afet sonrası oluşan yeni durumlarla çelişmeleri,
- (g) siyasi yönetici ve temsilcilere ulaşamama,
- (h) toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunları içermektedir.

Her ne kadar kriz eylem planları yapılmış olsa da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan nedenlerden ötürü kadın ve erkeğin farklı rolleri ve kaynaklara erişim konusunda farklı imkânları olması kadınların erkeklere nazaran afetlerden daha fazla etkilenmelerine sebebiyet vermektedir.

Afetlerde Cinsiyete Göre Zarar Görebilirlik Farklılıkları

Afetlerin bireylerin yaşam standartları üzerinde neden olduğu zararlar, kadın ve erkeğe göre farklılık gösterdiğini belirtmiştik. Bu durum temelde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklanmaktadır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda zarar görebilirlik kapsamındaki farklılıklar fiziksel zarar görebilirlik, sosyal zarar görebilirlik ve ekonomik zarar görebilirlik boyutları altında hem afet anı hem de afet sonrası koşullar göz önünde bulundurularak ele alınmış ve toplumsal cinsiyet rolleri ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında incelenmiştir.

Fiziksel zarar görebilirlik başlığı altında (a) ölüm, (b) hamilelik, (c) sportif yetersizlikler ve (d) hijyen ve temiz su kaynağı eksikliği ile yetersiz beslenme sonucu oluşan hastalıklar yer alırken; Sosyal zarar görebilirlik kapsamında (a) hane halkının bakım sorumluluğu, (b) düşük eğitim seviyesi, (c) giyim kodları, (d) katı ataerkil yaşam tarzı, (e) aile içi şiddet, insan kaçakçılığı, taciz ve tecavüz gibi şiddet olayları ele alınmıştır.

Bütün bu detaylı sınıflandırmaları en basit halde maddeleştirirsek;

- Doğrudan etki,
- Enfeksiyonlar,
- Gebelik komplikasyonları,
- Cinsel şiddet,
- İnsan/kadın ticareti başlıklarında irdeleyebiliriz.

Doğrudan etki: Buna kadınların yetiştirilme tarzları, edindikleri becerileri, yapabilirlikleri ve cesaretleri gibi toplumsal cinsiyet rolünden doğrudan etkilenen özellikler de denebilir. Örneğin, kadınların yüzme ya da ağaca tırmanma becerisinin erkeklerle göre daha az olması, evi terk etme, kendini ve çocuklarını güvenli bir yere götürme kararını kendi başlarına verme becerisini daha az edinmeleri, giysilerinin daha fazla hareketi kısıtlayıcı olması ya da gece olan bir afette evi terk etmeden önce ev dışında kabul görecektir bir kıyafet giymeye kendilerini mecbur hissetmeleri gibi tamamen yetiştirilme ve kadına yüklenen roller ile açıklanabilecek durumlar etkili olmaktadır.

Bu örnekler ilk bakışta çok basit nedenler gibi görülebilir ve böylesi farklılığa yol açabileceği gözden kaçabilir. Ancak London School of Economics ve Essex Üniversitesi'nden araştırmacılar, doğal afetlere ilişkin 141 ülkeden elde edilen 21 yıllık veriyi değerlendirip, doğal afetlerde erkeklerden daha fazla kadınların öldüğünü tespit etmişler. Bu ölümlerin arasında yukarıda saydıklarımızın etkisi azımsanmayacak durumdadır. Yine Oxfam tarafından yapılan bir araştırmada Hint Okyanusu'ndaki tsunaminin etkilediği bazı köylerde, kadın ölümlerinin erkek ölümlerinin birkaç katı olduğu saptanmıştır, ki bunu kadınların ağaca tırmanma, yüzme bilme gibi becerilerden yoksun olmalarına bağlıyorlar. Marmara depreminde de elimizde ölenlerin cinsiyetine dair bir veri yok ancak kadınların evden çıkmadan giyinmeye çalıştıklarını, çevreden gecelikle çıkma konusunda çekindiklerini kendi tanıklıklarından biliyoruz.

Enfeksiyonlar: Temiz suya erişim zorluğu ve kadınların öncelikle yaşam alanı temizliği ile ilgilenmek ve temiz ya da pis suyu kullanmak zorunda oluşu, cinsiyete uygun tuvaletlerin olmaması, adet dönemlerinde gerekli hijyeni sağlayamamak, ortak ve kadınların kalabalıkta girmekten çekinecekleri yerlerde tuvalet ve banyoların oluşu, gece tuvalet kullanımını zorlaştıran aydınlatma sorunları gibi aslında çok basit görülen ancak cinsiyete duyarlı gözle bakılmadığında bütün bir kadın nüfusa zarar verebilecek bu durumlar kadınlarda deri enfeksiyonlarından cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve genital enfeksiyona kadar sorunlara neden olmaktadır.

Gebelik komplikasyonları: Kadınlar için afet ve kriz durumlarında üreme sağlığı hizmetlerine erişimin zorlukları ortaya çıkıyor. Oysa yaşanan afet sonrası ilk günden itibaren bu hizmetler gerekli, çünkü hayatta kalanlar arasında gebeler, doğum zamanı gelmiş kadınlar, hatta yaşanan şok ile erken olan doğumlar, dolayısıyla lohusa kadınlar, emziren kadınlar, kürtaj ve doğum kontrol aracı ihtiyacı olan kadınlar vardır. Bu hizmetlerin sağlıklı koşullarda ve ehil kişilerce verilmesi için dağılmış olan sistemlerin çok hızlı biçimde yeniden kurulması gereklidir. Bu dönemlerde gebelik ile ilgili sağlık sorunları nedeniyle kadın ölümleri ya da istenmeyen çocuk doğumları, doğum sonrası yeterli bakım ve hijyen olmamasından kaynaklanan enfeksiyon ve kanamalar ile kadınların zarar görebilirlikleri artmaktadır.

Son yıllarda doğal afetlerden farklı olarak insan kaynaklı afetler sonucu, sığınmacılar başlığında değerlendirilmesi gereken bir konu var. Türkiye'ye 7 milyondan fazla mülteci ve sığınmacı gelmiştir. Göçmen kadınların sağlık sistemi olan bir ülkeye gelmiş olması onları bu sorunlardan kurtarmamaktadır. Yine erkeklerden farklı olarak üreme sağlığı hizmetlerine erişim ve uzman kişilerce verilen hizmeti alma ihtiyaçları ve hakları vardır. Ancak kayıtlı olmak, olmamak, kampta olmak, kendi imkanları ile yaşamak gibi birçok farklılık, hizmet alımlarını etkilemektedir. Suriyeli mülteci kadınlarla yapılan çalışmaların ve sorunlarının paylaşıldığı sunumlar, üreme sağlığı hizmetlerine kadınların yeterli

biçimde erişemediğini göstermektedir.

Cinsel şiddet: Afetlerin neden olduğu toplumsal travmalar, olağan zamanlarda kısmen de olsa koruyucu ve engelleyici olabilen sosyal normların parçalanması şiddetin ve cinsel şiddetin artmasına yol açmaktadır. Bunun bir parçası olarak da zorla evlendirme, para karşılığı evlendirme, küçük yaşta evlendirilme, aile içi istismar kadınlara yönelik artan risklerdir.

Afetler yaşam alanlarında toplumsal dayanışma, koruma, ortak yaşam normlarından oluşan tüm sistemleri parçalıyor. Bu durumlarda her yönüyle şiddet ve cinsel şiddet hem aile içinde daha bariz ortaya çıkabiliyor hem de azalmış güvenli alanlar nedeniyle kadınların yabancılardan gelecek şiddete daha açık olmalarına neden oluyor. Afet nedeniyle parçalanmış aileler ve yalnız kalmış kadınlar hem cinsel şiddetin daha kolay hedefi olabiliyor hem de Marmara depremi sonrası tanık olduğumuz bazı örneklerdeki gibi toplumun hedefi haline gelip dışlanabiliyor. Kocaeli Üniversitesi tarafından çevirisi ve Marmara depremi örnekleri ile adaptasyonu yapılan “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimi / Chaman Pincha-2009” adlı kitapta Marmara depreminde yaşanan özellikle cinsel şiddet vakalarından örnekler var. Ayrıca çok yakınımızda ve gündemimizde olan Suriyeli mülteci kadınların da erken ve zorla evlilikler, ikinci eş olarak evlendirme, fuhuşa zorlanma gibi durumlarla karşılaştıkları bilinmektedir.

Şiddet konusunda yardım kuruluşlarının bazı destek çalışmaları var, ancak bu, sistematik önlemlerle ele alınması gereken bir sorun ve bir ucunda da devlet, sosyal destek yapılarının ve kadın örgütlerinin ortak çalışmasını gerektiren bir konu.

İnsan/kadın ticareti: Özellikle çatışma bölgelerindeki kadınlar bu riskle yüksek oranda karşılaşmaktadır. Kız çocukları kadar, erkek çocukları da insan ticaretinden etkilenmektedir.

Yine Marmara depremi üzerinden bakarsak –çünkü üzerinden 21 yıl geçti ve artık birçok konu daha bilinir durumda– sayısı bilinmese de kaybolan kadınlar var ve bazılarını zorla fuhuş yaptırıl-

dığına ilişkin küçük bilgiler var ve hiç bulunamayan kadınlar var.

Birleşmiş Milletler tahminlerine göre, 2015 Nepal depreminden sonra ülkede, yılda 15 bin kişi -çoğu kadın ve kız çocuğu- fahişe olarak ya da borç karşılığı çalıştırılmak üzere insan kaçakçılarının eline düşüyor. Bu konu en zor kısım sayılabilir, çünkü toplumsal ağlar çözüldüğünde ve insanlar yalnızlaştığında, eğer hızlı biçimde yeni destek ve dayanışma ağları oluşturulamıyorsa, kadınların zarar görebilirlikleri de o oranda artıyor.

Bütün bunların yanı sıra kadınların zarar görebilirliğinin azaltılmasında erkeklerin sürece dahil edilmesi ve hassasiyet oluşturulması konularının gündeme alınması önemli.

Yardım çalışanlarının toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip olması ve sahaya bu bakış ile gitmeleri yine çok önemli. Çünkü insani yardımda zarar vermemek ilk adım olmalı. Afetten etkilenen nüfusun, konumuz özelinde kadınların, kendilerini güvende hissedecekleri iletişim ortamları yaratılması gereklidir. Yararlanabilecekleri yasalar ve düzenlemeler hakkında bilginin yanı sıra uzmanlara erişebilmelerinin sağlanması gereklidir.

Ve tabi ki insani yardım çalışanlarının bu konuda kapasitelerinin arttırılması önem kazanmakta. Saha çalışanlarının cinsiyet eşitliği perspektifine sahip olmaları, sistematik, şiddet vakalarını tanıyabilmeleri, kendi tutum ve davranışlarını bu bilgi ile düzenlemeleri önemli.

Diğer yandan dünya genelinde çatışma bölgelerinde 20 milyondan fazla kız çocuğu eğitim hakkından mahrum kalmaktadır. Yine bu arada afet risklerinin azaltılmasıyla ilgili politika belirleme ve karar alma süreçlerinde kadınların yeterince temsil edilmediğini görüyoruz. Kadın ve kız çocuklarının bir afet öncesinde de cinsiyetlerinden kaynaklı dezavantajlı durumları afet sonrasında da doğrudan zarar görebilir grupta değerlendirilmelerine neden olmaktadır. Bunun için de "Toplumsal Cinsiyet Asgari Standartları"nın oluşturulması insani yardım kuruluşlarına destek olabilmektedir.

Mülteci ve sığınmacı kadınlara yönelik şiddet, taciz ve suistimal ise, aile, partner, akrabalar, sınır görevlileri, kaçakçılar, işveren, ev sahibi tarafından olabilmekte; diğer taraftan yine meslekleri nedeniyle afet alanlarında bulunan görevliler tarafından yapılabilmekte. Afet ve acil durumlarda kadınlara yönelik şiddetle ilgili ön bir istatistiğimiz yok. Dolayısıyla deprem sonrası şiddet arttı dediğimizde bu istatistiksel verilere dayanmıyor. Sadece sahadaki gözlemlerle bu bilgilere sahip olabiliyoruz.

Afet ve acil durumlarda aile içi şiddetle ilgili çalışan birimler de afet mağduru olduklarından, işler düzenli yürümüyor, kayıt tutulmuyor ya da kayboluyor veya bu şiddeti önleyecek koruma evleri az/yetersiz/yok. Cezasız ve korumasız kalındığı için başvuru olmuyor. Sonuç alamadığını gören kadın şiddete katlanmayı tercih ediyor.

Yine Marmara depremi ile örneklendirmeye devam edersek, Marmara depreminde kadınlar çadır kentlerde kendi sosyal yaşam ortamlarından uzakta şiddete, tacize uğradılar. Kadınlar ve kız çocukları hiç tanımadığı bir çevrede sosyal destekten mahrum kaldılar. Bu yaşamlarındaki şiddet oranını artırdı; çadırın önünde uzun süre bulunmaları kısıtlandı, bu baskıyı eşlerinden, babalarından ve çevrelerinden gördüler.

Diğer taraftan bu süreçte erkekler, afette yıkılan, hasar gören mallarına bakmaya ve korumaya gittiklerinde yalnız kalan kadınlar kendilerini koruma pratiklerine sahip olmadıklarından gerektiğinde ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Çünkü kültürel normlar gereği erkekler, kadınları ve çocukları korumakla yükümlüydüler. Marmara depreminde bu şekilde yalnız kalan kadınlar yardım almak için evin erkeğini beklediler ve yardıma ulaşmakta sıkıntıları yaşadılar.

Bu süreçte çocuk ve kadın kaçırma olayları da yaşandı. Bir kısmı hiç bulunamadı. Çocuk ve kadın ticareti, afet ve acil durumlarda ne yazık ki tehlikeler sıralamasında birinci. Ülkemiz de dahil olmak üzere insan ticareti konusunda kayıt bulmak çok zor. İnsanlar şiddet konusunda zor da olsa konuşuyorlar ancak insan tica-

reti konusunda konuşmuyorlar. Afet ve acil durumlarda özellikle maddi olanaklarından yoksun kalan bireyler, ailelerine yardım için uzaktaki işlere gitmeyi kabul ediyor ve bu işleri verenlerin de bir kaydı olmadığından bunun sonucunda kaybolan kız ve erkek çocuklar ve de gençler oluyor.

Diğer yandan geçici barınma merkezlerinde çadırların yakınlığı ve içinin görünmesi, seslerin duyulması cinsel yaşam mahremiyetini ortadan kaldırdığından erkeklerin bu taleplerinin reddi şiddetle sonlanıyordu.

Yine Marmara depreminde çadır merkezlerinde, çadırların tuvaletlere uzaklığı da kadınları ve çocukları riske atıyordu. Geçici yerleşim merkezlerinde kadınların en çok cinsel tacize ve şiddete maruz kaldığı alanlar tuvalet ve duş bölgeleri olmuştur. Tuvalet ve duş gibi basit alanların kadın-erkek olarak ayrılmaması bile kadınların günlük yaşam pratiğini ciddi anlamda zorlayan ve kendilerini güvende hissettirmeyen ve sağlık şiddetine yol açan sebeplerden sadece bir tanesi. Adet döneminde kadınlar pedlerini yeteri sıklıkta değiştirememiş, bez kullananlar bunları kimi zaman tam kurutmadan kullanmak zorunda kalmış, bu da enfeksiyonlara yol açmıştı.

Ülke raporları ekonomik yıkımların, cinsiyete dayalı şiddetin artmasına katkısı olduğunu saptadı. Afetler var olan kırılğanlıkları ve ayrımcılık biçimlerini de artırıyor. Etnik grupların, çok yoksulların, marjinal grupların afetlerde kırılğanlıkları daha ağır oluyor.

Bir de terk edilen veya terk eden kadınlar konusu var... Bir felaketle karşı karşıya kaldığımızda yalnız kalmak ya da bırakılmak da bir tür psikolojik şiddettir. Erkekler bu tür zorlukları kaldıramadıkları için onları ve çocuklarını terk edip ancak kalıcı konutlar verildikten sonra ya da afetin yıkımı bir miktar olsun atlatıldıktan sonra geri dönmeye kalktılar. Bir kısım aile tekrar bir araya geldi, bir kısmı ayrıldı. Boşanmaların en çok yaşandığı dönemlerden birisi afet sonrası dönemlerdir. Ekonomik yardımlar erkeklere verilirken bu yardımların çoğu kadınlara ve çocuklara ulaşmadı.

Van Depremi ve Kadın Mağduriyeti

Van depremi kente sınıfsal farklılıklarına göre yansıdı. Ekonomik durumu biraz iyi olan insanlar bu kenti özel araçları veya uçaklarla terk ettiler. Geriye kalanlar yalnız kadınlar, çok çocuklu aileler, başka kentlerdeki akrabaları da yoksul olanlar, engellisi bulunan aileler oldu.

Kalanlar ikiye ayrıldı hizmet sunucuları tarafından; devlete yakın olanlar ve olmayanlar. Devlet ve belediye iktidar savaşına bu deprem sonrasında da devam edecek kadar birbirlerine bilenmişlerdi zaten. Artık herkesin kendi mağduru vardı.

Deprem esnasında sığınma evlerinde kalan kadınlar çocuklarını bırakmak zorunda kalarak başka illere nakledildiler. Henüz yaşadığı şiddetin travmasını atlatamadan depremin travmasını yaşamak zorunda bırakıldılar. Yalnız başına çocukları ile yaşamaya çalışan kadınlar toplumun yaratmaya çalıştığı 'bir erkeğe bağımlı olma' dayatmasına başkaldırdıkları için tüm erkekler ve sistem tarafından cezalandırıldılar. Yardım dağıtımları erkekler tarafından organize edilip ve erkeklere göre koşullar yaratıldığından, kadınlar tek bir çadır alabilmek için gece yarısı çok uzak bölgelerde, yüzlerce erkekle beklemek zorunda kalmış ve bir de sosyal dışlanmaya ve aşağılanmaya maruz bırakılmışlardı. İşte tam da bu aşamada devreye giren **VAN KADIN DERNEĞİ** her mahalleden bu çalışmalara gönüllü olan genç kadınları bir araya getirerek Türkiye'den ve dünyadan yüzlerce gönüllüyle Van'daki feminist afet çalışmasını gerçekleştirdi.

Diğer taraftan 90'lı yılların başında Yugoslavya'da yaşanan savaşta kadınların bedenine yönelen vahşetin daha fazlası ve çok boyutluluğunu, 2000'li yılların ilk çeyreğinde Nijerya, Irak, Suriye, kısacası radikal İslam adına kıyımların yaşandığı her yerde canlı canlı izlemek zorunda kaldık.

Bugün de kadının en ileri insan hakları belgesi kabul edilen **Beijing (Pekin) belgesi** yazıldığında yıl 1995 imiş. Tecavüzün savaş suçu kabul edilmesi ise Yugoslavya'nın parçalanması sırasında yaşanan cinsiyetçi vahşet üzerine henüz 1998'de Roma Statüsü ile

gerçekleşmiş... Oysa **İnsani Yardım**'ın politikalar üstü bir yeri olması gerekir. Ayrımcılık yapamaz, afetten etkilenen bütün insanlara eşit davranmak zorundadır.

Afetin diğer alanında, yani kurtarma boyutunda mücadele eden kadınlar için de durum hiç farklı değil. Erkek egemen bir camiada varolma savaşı verilmekte. Erkeklerin fiziksel güçlerine karşın kadın ekip üyesi pratikliğini, kıvrak zekasını ve toparlayıcı özelliklerini kullanmakta. Ekip içinde ancak seçilmiş lider olarak değil, **doğal lider** pozisyonunda yine erkeğin arkasında kalmaktadır. Operasyonlarda kadın ekip üyeleri, resmi yetkililerce sıcak bölgeye sokulmamaya, aktif görev verilmemeye çalışılmakta, basit bahanelerle sıcak bölge dışına alınmaktadır. Yine de bu alanda dirayet gösteren, pes etmeyen ve etki alanı geniş olan kadın gönüllülerimiz olduğunu da biliyoruz.

Sonuç Olarak

Afet yönetiminin risk yönetimi aşamasında kadınlara mutlaka söz hakkı verilmeli, istekleri, şikâyetleri ve talepleri dinlenmeli ve bunlar doğrultusunda gerekli planlamalar yapılmalı; tedbir ve önlemler alınmalıdır. Afet yönetiminin kriz yönetimi sürecinde ise daha önceden kadınların da dahil edildiği bu planlamalar cinsiyetler arasında bir fark gözetilmeksizin uygulamaya konulmalıdır.

Kadın dayanışma ağlarıyla kadınların birbirlerine verdikleri gücü de görmezden gelemeyiz.

Ne diyelim o halde: **HER DURUMDA, HER ŞARTTA, HER YIKIMDA BİRLİKTE DAHA GÜÇLÜYÜZ...!**

KAYNAKÇA

<https://www.sivildusun.net/mavi-kalem-afet-acil-durumlarda-kadin-calistayindan-notlar/>

<https://m.bianet.org/bianet/goc/254470-turkiye-dunyada-en-fazla-multeci-y-barindiran-ulke>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1677488>

Sosyizm Gelecegi, Sosyalizm Giris



Sovyet Deneyinden Siyaset Dersleri

Metin Çulhaoglu



Yordam Kitap

Sovyet Deneyinden Siyaset Dersleri
Sovyet Deneyinden Siyaset Dersleri
Sovyet Deneyinden Siyaset Dersleri

Ekim Devrimi'nin Güncelliği Üzerine Bir Deneme



DERYA BİLGE

Konu ne zaman Ekim Devrimi'ne gelse ilk söylenenlerden biridir “Ekim’in güncelliği”. Bunda bir sorun ya da yanlış yok elbette, Ekim Devrimi ve devrimin öncülüğünü üstlenmiş Bolşevik Parti’nin devrimci pratiği aradan geçen 105 yıl boyunca güncelliğini, geçerliliğini ve yol göstericiliğini korudu, korumaya da devam ediyor.

Ancak bu yetmiyor.

Diğer bir deyişle, Ekim Devrimi’nin bir kılavuz olarak güncelliğini koruyor olduğunu söyleyip durmak, bu güncelliği yeniden üretmiyorsak eğer, çağımızın devrimci mücadelesine ve iktidar arayışına özel bir katkı sunmuş olmuyor.

O halde, Ekim Devrimi’nin ve Bolşevik Parti’nin devrimci pratiğinin güncelliğini, bizzat kavramın kendisine, yani “güncellik” kavramına yaslanarak anlamlandırmak gerekiyor.

“Güncellik” Ne Anlama Geliyor?

Bir olayın güncelliğinin ne anlama geldiği, ilk bakışta yanıtı çok

açık bir soru gibi görünebilir. Ancak, kavramlar üzerinde tartışmanın en kışkırtıcı boyutu, zaten çok iyi bilindiği ya da doğru biçimde anlaşıldığı düşünülen kavramları soruşturmaktır.

Düz anlamıyla baktığımızda güncellik, sonuçları itibariyle etkisi hala süren, geçmişte kalmamış olup günümüze de uzanan olay/olgu anlamına gelir. Aynı zamanda farklı zaman ve mekanlarda yeniden üretilmesi mümkün olan, temel yaklaşımı itibariyle günümüze de ışık tutan olay/olgular için de güncellik kavramı uygun düşer.

Bizim sözlüğümüzdeki güncellik kavramının, asıl olarak ikincisini ifade ettiği biliniyor. Yani Ekim Devrimi'nin ve Bolşevik pratiğinin günümüzde yeniden üretilmesinin mümkün olduğu, bu süreçteki devrimci yaklaşımın günümüzün mücadelelerine ışık tutan bir kılavuz olduğu söylenebilir.

Güncelliğin bu haliyle tanımlanması, esasında basit ama ilerleyen kısımlar açısından önemli bir ilk adım sayılmalıdır. Zira, güncelliğin “yeniden üretim” açısından tanımlanması, sorun alanını tarif etmek için işe yarar olmakla birlikte, bu ilk adımı takip eden güzergahta ilerlenmediği sürece kıymet kazanmayacaktır.

Bir Adım Daha: Leninizm Derken?

Yine tartışmanın ilerleyen kısımlarına hazırlık amacıyla bir adım daha atmak ve iki kavram hakkında netliğe ulaşmak gerekiyor.

Leninizmin hem bir teorik bütünlük hem de devrimci bir siyasal pratik olarak tanımlanması konusunda belirgin bir savruluk olduğunu söylemek gerekiyor. Özellikle Türkiye sosyalist hareketinde, Leninizm denildiğinde akla gelen ilk şey, profesyonel devrimciler örgütü şeklinde cisimleşmiş ve “Leninist Örgüt Teorisi” olarak formüle edilmiş organizasyondur. Ve yine en çok Türkiye sosyalist hareketinde tanık olduğumuz bir gariplikle, Leninizm olarak kodlanan parti biçimi, bolşeviklerin esas olarak illegal mücadele koşullarına uyumlu olması amacıyla kurmuş olduğu örgütün biçimidir.

Ancak Leninizm, bu tür standart şablonlardaki imgesine tümüyle ters düşecek biçimde, bir örgüt modeline indirgenemez. Örgüt modeli ve işleyişi, örgütün başta öncülük olmak üzere işlevleri gibi konular Leninizmin hayli önemli bir başlığıdır elbette. Yine de Leninizmin özünü “örgüt teorisi” veya parti içi işleyiş modelinin oluşturduğunu söylemek bir hayli sorumsuz ve yanlış bir yaklaşımdır.

Zira Leninizm, başta marksist diyalektik, emperyalizm, öncülük ve sınıf bilinci, devlet ve devrim, strateji ve taktik, ittifaklar politikası gibi alanlarda sıçramaya tekabül eden bir kuramsal bütünlüktür. Leninizm, bir başka deyişle, marksist teori ve siyaset alanının emperyalizm çağı koşullarında ve diyalektik bir bütünlük içerisinde yeniden üretildiği, ayırt edici yanını ise “öncülük” kavramında bulan bir teoridir. Daha kısası şöyle: Leninizm, bir “örgüt modeli” değil, öncülük teorisidir.

Burada bir soru daha açığa çıkmış oluyor: Öncülükle kast edilen nedir? Bu konuda da kaba ve biçimci yaklaşımların fazlasıyla revaçta olduğunu düşünürsek, öncülük bahsinde tam olarak ne tür bir siyasal ve ideolojik tavrın işaret edildiğini netliğe kavuşturmak gerekir.

Bizim açımızdan öncülük, güncel (*şimdiki an'a ait*) siyasal görevlerin nihai hedef (*sosyalist devrim ve sosyalizm*) ışığında değerlendirilmesi, devrimci pratiğin bu iki uğrak arasındaki alışverişten türetilmesidir. Diğer bir ifadeyle, “şimdiki an'ın devrimci görevi ve eylemi nedir?” sorusuna sosyalist iktidar perspektifiyle uyumlu, ama ona havale edilmemiş bir yanıt verilebilmesi.

Bu söylenenin daha kısa ve öz ifadesi ise yine Lenin'de yer alıyor: Somut durumun somut çözümlemesi.

Güncellik Nerede Aranacak?

O halde, Ekim Devrimi'nin ve bolşeviklerin devrimci pratiğinin güncelliği sorununu hangi bağlamda ele almamız, Ekim'in güncelliğini nerede aramamız gerektiği de biraz olsun açığa kavuş-

muş sayılır: Leninizmi günümüzün (*şimdiki an'ın*) devrimci görevleri ışığında yeniden üretmek.

Yeniden üretmek denildiğinde ise, ne basitçe tekrar etmeyi ne de icat etmeyi kast ediyoruz. Yeniden üretmek, Leninizmin evrenselleştirdiği devrimci yaklaşımı zamanımızın ve mekanımızın özgül koşulları içerisinde hayata geçirmek olarak anlaşılmalıdır. Bu, zaman zaman tekrar etmeye, zaman zaman da icat etmeye açık kapı bırakan bir yaklaşımdır, ancak özü tekrarda ya da icatta değil devrimcileşme ve bolşevikleşmededir.

Bunun yolu, yukarıda işaret ettiğimiz sorunun, yani “an'ın devrimci görev ve eylemi nedir?” sorusunun yanıtını verebilmekten geçmektedir. Bu yanıt ise, mantıksal egzersizlerle veya kendi meşrebimizce uygun gördüklerimizle değil, doğrudan doğruya özgül bağlama ayak basan bir devrimci stratejiyle, böylesi bir stratejik düşüncenin içinden verilebilir. Türkiye sosyalist hareketinin kaybettiği (*bu nedenle Leninizmi de sürekli olarak karikatürleştirme-sine yol açan*) şey budur.

Özgül bağlamlı bir strateji ve buradan çıkarsanmış devrimci görev ve eylemler.

Strateji Kaybının Nedenleri

Bu kayıp birden bire olmamıştır kuşkusuz. Üstelik sadece Türkiye’de değil, dünya komünist hareketinin büyük kısmında da strateji kaybının sonuçları izlenmektedir. Perry Anderson’ın bir ara vurguladığı gibi, dünya komünist hareketi yaklaşık 40 yıldır teorinin ya da siyasetin değil, stratejinin sefaletiyle başa çıkmaya uğraşmaktadır. Demek ki, strateji kaybının da bir tarihselliği vardır.

Bu tarihselliğe baktığımızda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya komünist hareketine egemen olan “barış içinde bir arada yaşama” stratejisini görüyoruz. Temel varsayımları dünyada iki kutup arasında bir dengeye erişildiği ve bu dengenin bozulacağı uğrak gelene değin emperyalist sistemi sosyalizme karşı saldırı-ganlık sergilemeye kışkırtacak eylemlilikten uzak durulması olan

bu stratejinin, özellikle Avrupa komünist partileri üzerindeki etkisi, iktidar için savaşı, doğrudan kapitalist devlet ve egemenlik biçimine saldıran bir pratikten uzaklaşma ve giderek kapitalizm koşulları altında bir komünist kimliğin ve kültürün inşasına yönelme olmuştur.

Bu stratejinin doğruluğu veya haklılığı ayrı bir tartışma konusu olsa da Sovyetler Birliği'nin ve sosyalist sistemin çözülüşünün ardından geçerliliğinin ortadan kalktığı açıktır. Dahası, dünya komünist hareketine, özellikle de Avrupa'daki komünist partilere büyük ölçüde egemen olmuş bu stratejinin ortadan kalkmasından sonra, yeni bir stratejik yönelim önerecek uluslararası bir otorite de kalmamıştır. Sonuç olarak, dünya komünist hareketi, kendisini uyarladığı siyasal-toplumsal konjonktürün değiştiği bir uğrakta strateji konusunda da bir boşluk ve yoksunlukla karşı karşıya kalmıştır.

Bu boşlukta teorik spekülasyon ya da siyasal köşe dönmeçilik gibi reflekslerin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Oysa sorun, dolayısıyla doldurulması gereken boşluk ne teorisinin alanındadır ne de siyasetin. Dünya komünist hareketinin, bu arada bizim ülkemizdeki komünist mücadelenin, yoksun kaldığı şey teori ile siyasetin keştiği alanın özgül bir ürünü, yani stratejidir.

Kendi yoksunluğunun nedenlerini saptamakta başarısız kalan komünist hareket ise, iki eğilim üretti. İlki, inkarcı sapma diyebileceğimiz eğilimdir ve bütünüyle solun dışına düştüğü için fazla söz etmeye gerek yoktur. İkincisi ise, radikal pasifizmdir ve şu anda solun üzerindeki heyulanın ta kendisidir.

Türkiye'de komünist ve devrimci hareket yaklaşık 40 yıldır bu fasit dairenin içinde debelenmekte, strateji yoksunluğunu giderecek bir çözüme erişememektedir. Ancak marksizmin temel ilkelere uygun biçimde, teorik sorunların çözümü pratikte ortaya çıkmıştır ve başta Gezi Direnişi olmak üzere ülkenin son yıllardaki mücadele deneyimi, Türkiye komünist ve devrimci hareketinin yüzleşmeye cesaret edemediği strateji kaybını açıkça ortaya koymuştur.

Yanıtın henüz verilir verilmemiş önemli değildir, önemli olan sorunun ortaya konmuş olmasıdır ve bu bir kere başarıldığında yanıt da er geç verilecektir. İşte yaşadığımız dönem bu yanıtın arandığı bir dönemdir.

Strateji Tartışması İçin İpuçları

Bir strateji tartışması, doğal olarak, sadece teorik çözümlemelerle veya siyasal öngörülerle ilerletilemez. Sorunun saptanması konusunda görece kolay yollardan ilerlemek mümkünse de çözüm ve devrimci bir stratejinin ortaya konulması için siyasal mücadelelerin deneyimlerinin ve özgül bağlamlı bir bütünlüğün tanımlanmasının şart olduğu açıktır.

Yine de bir başlangıç niyetine kimi ipuçlarını sıralamak faydalı olacaktır. Bu açıdan, öncelikle üç noktanın bilince çıkarılması kaçınılmazdır.

Birincisi, bir strateji ancak somut ve net bir nihai hedefin tanımlanması ile kurulabilir. Bu, bizim açımızdan sosyalist devrim ve iktidar perspektifidir.

İkincisi, bir strateji ancak periyodizasyon ile, yani belirli bir dönemin temel sınıf ilişkileri ve siyasal mücadeleleri baz alınarak kurulur. Tüm zamanlara yayılmış bir strateji eşyanın doğasına terstir.

Üçüncüsü, bir strateji ancak özgül bir bağlamda, siyasal-coğrafi bir mekan ölçeğinde kurulur. Tüm mekanlara yayılmış, evrensel bir strateji arayışı idealizmdir.

Bu üç noktanın konulmasından sonra, güncel bir strateji tartışmasının mutlaka üzerine eğilmesi gereken bir konuya değinmek gerekiyor. O da Lenin'in pratiğinde gözlemlediğimiz kriz ile devrimci durum arasındaki mesafenin bugün açılmış olmasıdır. Diğer bir deyişle, Lenin'in çağında, bir siyasal kriz ile devrimci durum uğrağı arasındaki mesafe bugüne kıyasla daha dardır. Günümüzde ise aradaki mesafe çeşitli unsurların yapısal gelişimi sonucu açılmış, karmaşıklaşmış ve kat edilmesi için ek enstrümanlara ihtiyaç yaratmıştır.

Bu durumun nedenlerinin başında, kapitalist sistemin ve egemenlik biçiminin kurumlarında, ilişkilerinde ve yayılımında gözlenen dönüşümler gelmektedir. Parlamenter sistem, hukuk sistemi, sosyal politikalar, medya ve ideolojik aygıtların tahakkümü, parti, dernek, sendika türü araçların düzenle bağları bu kapsamda değerlendirilmesi gereken konulardır.

Diğer bir neden ise, kapitalist toplum yapısının karmaşılaşmasıdır. Bugün, sınıf mücadelesinin ve emek-sermaye çelişkinin git gide çıplaklaşmasına paralel biçimde, temel haklar, kadın, çevre, etnik ve mezhepsel politikalar, göç ve savaşlar, yoksunluk ve mağduriyetler gibi ikincil cephelerin yaygınlığı bir kenara atılmayacak ölçüde önem kazanmıştır.

Bu ve benzer başlıklarda derinlikli çözümlemelerle beslenmemiş ve bunların devrimci mücadele açısından anlamını saptayıp görevler çıkartmamış bir komünist hareketin strateji konusunda fazla yaratıcı olması beklenmemelidir.

Çağımız, gerek üretim ilişkileri, gerek devlet ve egemenlik biçimi gerekse de toplumsal yapının bileşim ve ilişkileri açısından yüz yıl öncesinden hayli farklı bir manzara çizmektedir. Kuşkusuz bu farklı manzara, yüz yıl önceki temel doğruların ve saptamaların geçerliliğini yitirdiği anlamına gelmiyor. Ancak, yüz yıl önceki temel doğrular ve saptamaların, bugün bambaşka bir zeminde yeniden üretilmesi ve hayata geçirilmesi gerektiğini işaret ediyor.

Sonuç: Güncellik ve Strateji

Bu denemede esasen Ekim Devrimi'nin güncelliğinin ancak bir strateji tartışmasıyla ilişkilendirildiği sürece anlam kazanacağını ileri sürdük. Farklı bir ifadeyle söylersek, eğer Ekim'in, Bolşevik Parti'nin ve Leninizmin günümüz açısından geçerliliği ve kılavuzluğu söz konusu olacaksa, bu, ancak özgül bağlamlı bir yeniden-üretim süreciyle mümkün olacaktır.

Her yıl kutladığımız Ekim Devrimi, bir anı ya da hayal değil, maneviyat veya itikat hiç değil, ama bugünün devrimci mücadelesi-

- Derya Bilge - **Ekim Devrimi'nin Güncelliği Üzerine Bir Deneme**

KATKI

nin yaşayan bir damarı olacaksa kendisini sahiplenene Türkiye devrimi için yolu hazır etmeyi dayatacaktır.

Ekim Devrimi ve Leninizm bunun için gerekli olan dirime ve güce sahiptir.

Marksist Sözlük - I

Sınıf ve Sınıf Bilinci



Sınıf Nedir?

Sınıf kavramı hem Marksist kuram hem de sosyal bilimler açısından en önemli kavramlardan biridir. Aynı zamanda, kavramın, gerek anlamı gerekse kapsamı itibarıyla son derece tartışmalı bir geçmişi olduğunu da söyleyebiliriz. Bu tartışmalar içerisinde, sınıf kavramına merkezi bir rol tanıyan ekoller kadar, sınıfı toplumsal yapının herhangi bir değişkeni olarak değerlendirenler, hatta sınıf olgusunu doğrudan reddedenler de bulunmaktadır. Sonuç olarak, özellikle Marksizmin ortaya çıkışından itibaren, toplum üzerine düşünen her kuramın ve kuramcının, kimi zaman alternatif bir yöntem önermek için, kimi zaman da reddetmek için dahi olsa sınıf kavramının çekiciliğinden kurtulamadığı görülebilir.

Marksist kuram içerisinde ise, sınıf kavramı hakkında yürütülen tartışmaların özel bir anlamı vardır. Marksizmin siyasal mücadele ile kopmaz bağları olması nedeniyle, sınıf kavramı üzerine yürütülen her tartışma, mevcut koşullardaki siyasal mücadelenin strateji ve taktiklerine yönelik belirgin sonuçlar yaratmıştır. Kimi zaman da söz konusu koşullarda uygulanması düşünülen siyasal mücadelenin ihtiyaçları doğrultusunda sınıf kavramına dair reviz-

yonlar önerilmiştir. Bütün bu tartışmaları özetlediğimizde, iki ana eksen üzerinde farklılaşan ve sınıfı *dar* ya da *geniş* kapsamıyla ve *nesnel* ya da *öznel* oluşumuyla tanımlamayı tercih eden konumların ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Birinci eksen üzerinde yürüyen tartışmalara baktığımızda, sınıfı fiili olarak sanayi sektöründe istihdam edilen ve artık değer üreten mavi yakalı kesimlerle sınırlayan *dar* bir yorumun karşısında, verili andaki istihdam biçimine bakmaksızın sınıfı üretim araçlarının mülkiyetinden yoksunluk ölçütüyle tanımlayan *geniş* bir yorumun var olduğunu görebiliriz. Oysa Marx'ın özgün eserlerine baktığımızda, sınıfın en önemli özelliğinin üretim araçlarından yoksun bırakılmışlık anlamında mülksüzleşme ve buna bağlı olarak kapitalizm koşullarında piyasaya sürebileceği emek gücü sahipliği olduğu açıktır. Diğer bir deyişle, bir işçi kapitalizm öncesine ait her tür yükümlülük ve bağdan kurtulup sermaye sahibiyle “özgür” bir iş akdi yapabildiği sürece, emek gücünün hangi sektörde değerlendirildiğinin, emek gücünün karşılığının ne tür bir ücret rejiminde alındığının, hatta emek gücünün bir istihdam-ücret zinciriyle fiilen realize edilip edilmediğinin sınıf tanımında belirleyici bir rolü yoktur. Bu anlamda, Marx'ın özgün değerlendirmesinin, burada sınıfın *geniş* yorumu olarak adlandırdığımız eğilimle ortaklaştığını söylememiz mümkündür.

İkinci eksen üzerinde yürüyen tartışmalar ise, ağırlıklı olarak sınıfın üretim süreci içerisindeki konumu (*üretim araçlarından yoksun bırakılmışlık, mülksüzleşme vb.*) ile tanımlanmasını öneren *nesnellik* öncelikli bir yorum ile sınıfı nesnel konumundan çok verili bir andaki siyasal-ideolojik yönelimleriyle tanımlamayı öneren *öznellik* öncelikli bir yorum arasında sürmüştür. Sınıfı sahip olduğu siyasal-ideolojik tercihlerle tanımlamanın, tarihsel materyalizmin temel ilkeleriyle açık bir uyumsuzluk yaratmasının ötesinde, her özel konjonktürde değişebilecek kadar hareketli bir alandan çıkarsanan ölçütlerin, görece kalıcı olması gereken bir tanım için yeteri kadar işe yarar olmayacağını söyleyebiliriz. Yine Marx'a döndüğümüzde, sınıfın verili bir andaki mevcut siyasal-ideolojik yönelimlerinin sınıf tanımının yerine konmadığını, hatta sı-

nıf çıkarlarıyla çelişen siyasal-ideolojik tercihlerin varlığının bir mücadele konusu haline getirildiğini, bu anlamda sınıf tanımının belirleyici ölçütlerinin üretim araçlarından yoksunluk ve emek gücü sahipliği olduğu açıktır.

Kuşkusuz, sınıf kavramına ilişkin tartışmalar bu kısa özetle ortaya konulduğu kadar yüzeysel ve basit değildir. Üstelik genel kuram düzeyinde ayrıştırılan birçok özelliğin, daha somut çözümleme ölçeklerine inildiğinde iç içe geçtiğini ve karmaşılaştığını belirtmeliyiz. Bu anlamda, sınıf kavramına dair tanımlama çabaları, belirgin zorluklar da içermektedir. Zorlukların başlıcası, toplumsal yapının karmaşıklığı ve saydamlıktan uzak oluşudur. Bu nedenle sınıf yapılarının ve ilişkilerinin nerede başlayıp nerede bittiğini saptamak zorlaşmakta, toplumsal formasyon düzeyine yaklaşıldıkça sınıf ilişkileri karmaşılaşmaktadır. Üstelik, Marx'ın doğrudan sınıf başlığı altında çok az eseri bulunması, Marksistleri özgün metinlerden ve Marx'ın yöntemsel önermelerinden çeşitli çıkarsamalarla ilerlemek durumunda bırakmaktadır. Yine de, bütün bu zorluklara karşın, elimizde oldukça açıklayıcı ve tutarlı bir Marksist sınıf anlayışı olduğunu söylememiz mümkündür.

Her şeyden önce, Marx'ın özgün katkısının sınıfların ya da sınıf mücadelelerinin varlığını göstermesinde değil, sınıf ayrışması ile üretim ilişkileri arasındaki bağı bilimsel olarak çözümlemesinde yattığını görmek gerekmektedir. Yani Marx, öncellerinden farklı olarak, sınıfların varlığının insan toplumlarının gelişimindeki belirli evrelerden kaynaklandığını, bu evreler aşıldığı zaman sınıf ayrışmasının da yok olacağını, bunun da ancak bir siyasal devrim ile başlayan sosyalizmden komünizme doğru ilerleyerek mümkün olacağını ilk kez ortaya atan isimdir. Daha özel olarak kapitalist topluma yönelik çözümlemelerinde ise, kapitalizmin sınıflı toplumların en açık ve en son biçimi olduğunu, kapitalizmde temel çelişkinin işçi sınıfı ile burjuvazi arasında olduğunu ve toplumsal yapıyı sınıf eşitsizliklerinden kurtarabilecek tek grubun da işçi sınıfı olduğunu göstermiştir. Marksist kuramda işçi sınıfına tanınan ayrıcalıklı konumun en önemli nedeni budur.

Fakat Marx için, işçi sınıfının önemi başka olgulardan da kaynaklanmaktadır. İlk olarak, işçi sınıfı, sınıflı toplumlar tarihinde görülmemiş biçimde, kendi egemenliğinde hiçbir toplumsal grubu ya da başka bir sınıfı sömürmekte çıkarı olmayan, bu nedenle de kendisiyle birlikte tüm insanlığı özgürleştirecek olan *evrensel* sınıftır. Ayrıca, kapitalizmin ardından gelecek sosyalist toplumda en dolaysız ve gerçek çıkarı olan sınıf da işçi sınıfıdır. Son olarak, işçi sınıfı, kapitalizmin yıkılmasını ve giderek insanlığın evrensel özgürleşmesini hayata geçirebilmek için gerekli stratejik-tarihsel güce sahip tek toplumsal gruptur.

Bir başka açıdan baktığımızda ise, Marksist kuramda işçi sınıfının ayrıcalıklı konumunu haklılaştıran kimi yönetsel özellikler de görmektediriz. Diğer bir deyişle, Marx, kendi kuramını oluştururken yoksulluğu, düşük ücretleri ya da sağlıksız toplumsal koşulları nedeniyle değil, sınıf kavramının toplumsal yapının çözümlemesindeki açık üstünlüğü nedeniyle de işçi sınıfına merkezi bir yer vermiştir. Zira Marx'a göre, sınıflı toplum deyişi, içerisinde sınıfların olduğu toplumdan çok, ancak sınıf ilişkilerinin belirleyici olduğu bir bakış açısıyla anlaşılabilir bir tarihsel yapıyı ifade eder. Dolayısıyla, tarihsel ve toplumsal bir formasyon olarak kapitalizm, barındırdığı özgün sınıfsal yapının karakterinin ve buradan kaynaklanan sınıf mücadelelerinin çözümlemesi sayesinde anlaşılabilir. Bu anlamda, sınıf kavramı, kuramsal ve felsefi olduğu kadar, tarihsel, sosyolojik ve siyasal nitelikler de taşır.

Marx'ın belirleyici ölçütünün üretim araçlarından yoksunluk ve emek gücü sahipliği olduğunu hatırlarsak, Marksist sınıf yaklaşımında önceliğin, insanların üretim ilişkileri içerisindeki konumunda olduğu açıktır. Diğer bir deyişle, Marx'a göre, sınıfsal oluşumun ilk uğrağı *üretim ilişkileri içerisindeki nesnel konumdur*. İnsanların üretim araçlarıyla kurdukları ilişkiler üzerinden tanımlanan sınıf kavramı, bu anlamda, sınıfın kimleri kapsadığından çok, sınıfsal ayrışmayı yaratan sömürü ve üretim sürecine odaklanmaktadır. Dolayısıyla, üretim araçlarından yoksun bırakılarak mülksüzleştirilmiş ve piyasada emek gücünden başka satacak hiçbir şeyi olmayan insanlar nesnel olarak aynı sınıfın üyeleridir. Bu

nesnel konum, sınıf aidiyetini belirlediği kadar, sınıf çıkarının da üzerinde tanımlanacağı yegane gerçek zemindir.

Aynı ilkeden hareketle, sınıf içi farklılaşmaların da sınıf tanımında belirleyici rolü olmadığını söyleyebiliriz. Marx'a göre, sınıf yapısı *toplumsal işbölümünden* kaynaklanan bir tarihsel ayrışmadır. Bu ayrışmanın ölçütü ise, üretim araçlarına sahiplik ya da onlardan yoksunluktur. Toplumsal işbölümünden farklı olarak, üretim sürecinin ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenen ve buna bağlı olarak değişkenlik gösterebilen *teknik işbölümü* ise, sınıf içi farklılaşmaların en önemli nedenidir. Bu anlamda, sınıf içi meslek, ücret, statü farklılıkları ve sektörel yoğunlaşmalar, sınıf tanıma dahil edilebilecek ölçütler değil, verili andaki sermaye birikim biçiminin ihtiyaçları doğrultusunda oluşmuş değişkenlerdir. Dolayısıyla, Marx'ın sınıfı türdeş değil, değişik katmanlar ve bölünmeler içeren tarihsel bir oluşum olarak gördüğünü; üretken emek–üretken olmayan emek, kol emeği–kafa emeği, mavi yakalı–beyaz yakalı gibi ayrımları sınıf tanımının belirleyici ölçütleri olarak değil, emeğin farklı işlevleri, etkinlikleri ve örgütlenmesi biçiminde değerlendirdiğini söylemek mümkündür.

Marx'ta bulunan “kolektif işçi” ya da “sömürülebilir emek gücü” gibi kavramlar da sınıf tanımının kapsamı hakkında fikir verebilecek durumdadır. Sektör ya da ücret farklılıkları gibi olgular karşısında farklı bir sınıf tanımına gitmek yerine, mülksüzleşme ve emek gücü sahipliğini öne çıkaran Marx, kapsayıcı bir kategori olarak *kolektif işçi* kavramını önermiştir. Benzer biçimde, üretim sürecinde fiili olarak istihdam şansı bulamayan kesimleri de sömürülebilir emek gücü kavramıyla tanımlayarak, sınıf kavramının kapsamını geniş tutmaya özen göstermiştir. Baştan bu yana değinildiği gibi, kavramın kapsamını geniş tutmak yönündeki çabaların temelinde ise, sınıfın üretim araçlarından yoksunluk ve emek gücü sahipliği ölçütleriyle tanımlanması yatmaktadır.

Elbette, Marksist sınıf kuramının ele alınması gereken daha birçok özelliği vardır. Ayırt edici özelliklerinden biri de sınıfın *tarihsel bir oluşum* olarak tanımlanmasıdır. Bu, sınıfın, genel olarak

sınıflı toplumlara, özel olarak da kapitalist üretim tarzına ait bir olgu olmasının yanı sıra, olmuş bitmiş bir yapıyı değil, devamlı hareket halindeki bir süreci ifade ettiğini de söylemektedir. Bu anlamda sınıf, durağan ve sabit bir toplumsal katman değil, ilişkisel ve hareket halindeki bir tarihsel oluşumdur. O halde, sınıfların tek tek ve ayrıksı olarak incelenmesi mümkün değildir; Marksist kuramda sınıflar üretim ilişkileri içerisindeki karşılıklı ilişkileriyle ve tarihsel süreç dahilinde ele alınıp çözümlenmelidir.

Ayrıca sınıfa dair çözümlemeler, farklı soyutlama düzeylerinde çeşitlilik göstermektedir. Marx'ın temel ölçütleri olarak tanımladığımız üretim araçlarından yoksunluk ve emek gücü sahipliği, bu anlamda, sınıfın *üretim tarzı* düzeyinde tanımlandığı evrensel ölçekte bir kavramsal soyutlama olarak görülmelidir. Bunun ötesinde, sınıfın belirli bir ülkede ve tarihsel süreçte geçirdiği oluşum sürecini çözümlmek için, *toplumsal formasyon* düzeyine inmek ve çözümlmeyi sürdürmek gereklidir. Aksi takdirde, sınıf içi farklılaşmalardan ideolojik-siyasal yönelimlere kadar birçok değişken çözümlenemeyecek ve kavramsal bir yapı haline getirelemeyecektir. Marx da soyutlama düzeyi yüksek çalışmalarında üretim tarzı düzeyinde tanımlara giderek daha sadeleşmiş bir sınıf yapısı çözümlemesi sunarken, özgül bir toplumsal ve tarihsel kesiti çözümlmeye yöneldiğinde görece karmaşık, çok katmanlı ve iç içe geçmiş sınıf oluşumları saptamıştır. Burada yöntemsel bir tutarsızlıktan çok, Marksist yöntemin karakteristik özelliklerinden biri söz konusudur.

Kısacası, Marksist kuram açısından sınıf, belirli tarihsel ve toplumsal koşullara özgü bir ilişkidir; ikinci olarak, sınıf, üretim ilişkileri içerisindeki konumla tanımlanan nesnel bir ilişkidir; üçüncüsü, sınıf, üretim ilişkilerine özgü çıkar çatışmasından kaynaklanan uzlaşmaz bir ilişkidir; son olarak, sınıf, sınıf mücadelesi süreçlerinden ayrı olarak düşünülemeyecek bir ilişkidir.

Sınıf Bilinci Nedir?

Sınıf kavramıyla ilgili tartışmalarda en zorlu başlıklardan birini

sınıf bilinci konusu oluşturmaktadır. Hem kuramsal çözümleme çabalarının belirli bir noktada tıkanması, hem de güncel siyasal mücadelelerin yoğun etkisi altında olması da söz konusu zorluğu artırmaktadır. Üstelik sadece sınıf bilincinin ne olduğu değil, aynı zamanda bu bilincin niteliği, içeriği ve oluşumu da oldukça tartışmalı bir geçmişe sahiptir. Bu nedenle, sınıf kavramına paralel olarak, sınıf bilinci kavramı da Marksist yazında oldukça hacimli bir yere sahiptir.

En genel anlamıyla düşünüldüğünde, sınıf bilinci, üretim ilişkileri içerisindeki nesnel konumu nedeniyle bir sınıf oluşturan bireylerin, kendi sınıf çıkarlarının gerektirdiği yönde hareket etmesini sağlayan bir bilinçlilik biçimini ifade etmektedir. Yani sınıf bilinci kavramı, sınıfın nesnel konumu ile öznel karakteri arasındaki ilişkiyle yakından ilgilidir. Marx için bir toplumsal grubun sınıf olarak tanımlanabilmesi için gerekli olan nesnel koşullar, sınıf oluşumunun zorunlu ilk basamağı olmakla birlikte, kapitalizme karşı mücadele açısından yeterli değildir. Marx'ın "kendinde sınıf" ve "kendisi için sınıf" kavramlarıyla yapmaya çalıştığı ayrım da *toplumsal bir özne* olan işçi sınıfının, *siyasal bir özne* haline gelmesi sürecini ifade etmektedir.

Fakat "kendinde sınıf" ve "kendisi için sınıf" ayrımı, kimi önemli uyarılarla birlikte düşünülmelidir. Her şeyden önce, Marx'ın özgün eserlerinde, söz konusu ayrımın kategorik değil, analitik bir ayrım olarak ele alındığını, yani birbirine dışsal iki aşamayı değil, tek bir sürecin farklı uğraklarını ifade ettiğini söyleyebiliriz. Dahası, "kendinde sınıf" uğrağı, sınıfın gerçek anlamda var olmadığı ontolojik bir yokluk anlamına da gelmemektedir. Dolayısıyla "kendisi için sınıf" uğrağına ulaşana kadar, nesnel olarak sınıftan söz edilemeyeceği şeklindeki yaklaşımlar temelsizdir. Üçüncü uyarı ise, "kendinde sınıf" uğrağı ile "kendisi için sınıf" uğrağı arasındaki oluşum sürecinin mutlak ve kronolojik bir gelişim çizgisi biçiminde görülmemesi yönündedir. Bu anlamda, "kendisi için sınıf" uğrağı geri dönüşü mümkün olmayan bir son olmadığı gibi, oluşum süreci de tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak hayli karmaşık biçimler almaktadır. Son olarak, "kendisi için sı-

nıf” kavramıyla ifade edilen gelişim uğrağı, sınıflı toplumlara dair kuramsal bilginin üst düzeyde edinimiyle de karıştırılmamalıdır.

Marx’ın ardından konuyla ilgili tartışmaları muazzam ölçüde genişleten kişi Lenin olmuştur. Geliştirdiği öncülük kuramının temel taşlarından biri olarak “dışarıdan bilinç” kavramını vurgulayan Lenin, işçi sınıfını iktidara taşıyacak bilincin, sınıfın kendi gündelik pratiklerinden doğmayacağını, ancak işçi sınıfının öncü partisi tarafından üretilip taşınabileceğini belirterek, sınıf ile sınıf bilinci arasındaki ilişkiyi farklı bir düzleme taşımıştır. Kimi zaman Marksist yazında da görülebilen, kapitalizmin maddi gelişimi ilerledikçe işçi sınıfının kendi sınıfsal çıkarlarının farkına varacağı biçimdeki *kendiliğindenci* beklentiyi şiddetle reddeden Lenin, sınıf bilincinin oluşumu sürecine siyasal iradenin ve *öncülüğün* müdahalelerini katmıştır. İşçi sınıfının gündelik pratikleri yoluyla üretebileceği bilinci “ekonomik bilinç” olarak tanımlayan Lenin, buna karşıt olarak öncü parti tarafından yayılacak bilinci de “siyasal bilinç” olarak kavramsallaştırmıştır.

Ancak Lenin’in önerdiği “ekonomik bilinç” ve “siyasal bilinç” kavramlarının, kapitalizmin gelişimi süresince kazandığı yeni özellikler dikkate alındığında, daha açıklayıcı hale getirilmesi gerektiği görülür. Öncelikle, bu kavramlarla ifade edilen modelin, sınıfın ekonomik mücadeleleri ile siyasal mücadeleleri arasında bir mutlak kopuş beklentisi içinde olmadığını söylemek gerekir. Daha soyut bir düzeyde, söz konusu ayrımın, sınıfın nesnel varlığı ile sınıf mücadelesi arasında kategorik bir ayrımı ima etmemesi gerektiğini söyleyebiliriz. Oysa sınıf mücadeleleri, sınıfın “kendisi için sınıf” ya da “siyasal bilinç” uğraklarına ait bir olgu olmayıp, sınıf tanımının başat unsurlarından biridir. Diğer bir deyişle, sınıf mücadelesi, sınıfa dışsal bir olgu değil, sınıfın varoluş biçimidir. Dolayısıyla, bir süreç ve ilişki olarak sınıf kavrayışı, sınıf bilincinin oluşumu sürecinin mekanik bir dışsallık ya da iki düzey arasında bir boşluk olarak düşünülmesiyle uyusmamaktadır. Ayrıca, “ekonomik bilinç” ve “siyasal bilinç” kavramları, ikisi arasındaki özel geçişler, kırılma noktaları, dönüşümler, süreklilikler ve kopuşlar dikkate alınmadığı takdirde, anlamlı bir siyasal içerikle kullanıl-

mayı imkansızlaştıracak ölçüde geniş bir aralığa oturmaktadır.

Açıklanması gereken noktalar “dışarıdan bilinç” kavramıyla ilgili olarak da karşımıza çıkmaktadır. Lenin’in de zaman zaman müdahale etmek zorunda kaldığı kimi mekanik ve kaba yaklaşımlar, söz konusu tamlamadaki “dışarıdanlık” vurgusunu geometrik bir alan paylaşımı biçiminde ele almakta ve kavramın içeriğini salt “işçi olmamak” gibi basit bir yüzeye indirgemektedir. Daha açık bir deyişle, “dışarıdan” sözcüğüyle ifade edilen olgu, işçi sınıfının bir üyesi olmayan, bu anlamda sınıfın “dışında” olan devrimcileri ifade eder gibi algılanmaktadır. Oysa Lenin’de “dışarıda” olan, bilinci taşıyan devrimciler değil, deyim yerindeyse *bilincin bizzat kendisidir*. Bu durumda, dışarıdan gelecek olan işçi sınıfının kendi gündelik pratikleri ile erişemediği sınıf bilincini, dışarıya ise işçi ile işveren arasındaki ilişkilerin kurulduğu alanın ötesini ifade etmektedir. Bundan ayrı olarak, devrimci kadroların sınıfsal kökeni tartışması, öncülük kuramı açısından gereksiz ve geçersizdir.

Ancak “dışarıdan bilinç” kavramı, tamlamanın ikinci yarısı açısından da dikkatle ele alınmalıdır. İlk olarak, söz konusu bilincin, maddi gerçekliğin insan zihnine dolaysız yansımaları biçiminde anlaşılması doğru değildir. Toplumsal varlığın bilinci belirlemesi biçimindeki Marksist önerme, doğrudan bir yansıma ilişkisi olarak değil, diyalektik bir dolayım ilişkisi olarak düşünülmelidir. Bu anlamda, nesnelliğin bilinci belirlemesi *toplumsal hareketlilik dolayımıyla* gerçekleşir. Buradaki incelik, Marksist kuramın yöntemsel karakterinden kaynaklanmaktadır. Zira Marx’a göre, maddi gerçeklik ya da nesnellik kendisini açıkça ortaya koymayan ve dış görünüşü ile algılanması mümkün olmayan karmaşık bir bütünlüktür. Biçimin ardındaki özü yakalamak için, ilişkileri ve çelişkileri ile karmaşık bir bütünlük oluşturan nesnelliği kendi tarihsel hareketi içerisinde çözümlemek gerekir. Dolayısıyla bilinç, bir kez daha, maddi gerçekliğin toplumsal hareketlilik dolayımıyla belirlediği bir olguyla ifade eder.

O halde, sınıf bilincinin oluşumunun ilk koşulu, salt herhangi bir sınıfa ait olmak değil, o sınıfa özgü bir toplumsal hareketliliğin içerisinde olmaktır. İşçi sınıfının önce bilinçleneceği, ardından

mücadeleye girişeceği biçimindeki yaygın kanıya karşın, bilinç olmadan mücadele istisna değil, neredeyse kuraldır. Bilinç ise, girişilen mücadelenin gelişimi içerisinde oluşabilecek bir olgudur. Kuşkusuz, mücadelenin biçimi, direnci, süresi, sıklığı ya da şiddeti gibi etkenler, sınıf bilincinin oluşumu sürecini belirlemektedir.

Bu noktada ele alınması gereken bir diğer kavram da, oluşum kavramıdır. Dikkat edilirse, sınıf bilincinin belirgin bir biçimde oluşum süreci ile ilişkilendirilerek tartışıldığı açıktır. Marx, sınıfın “kendinde sınıf” uğrağından “kendisi için sınıf” uğrağına erişmesini, özgül bir oluşum süreci olarak tarif etmektedir. İnsanların salt üretim süreci içerisinde benzer konumlarda bulunması, sınıf bilincinin gelişimini kendiliğinden sağlamamaktadır. Bir başka ifadeyle, işçi sınıfının tanım gereği toplumsal özne olması, onu aynı zamanda siyasal özne haline getirmemektedir. Benzer biçimde, Marx’a göre, sınıfın siyasal bir özne haline gelmesi, ekonominin kendiliğinden işleyişinin bir sonucu da değildir. Bu anlamda, emek-sermaye çelişkisinin “tüm çıplaklığı” ile kendini ortaya koyması, sınıf mücadelesi için zorunlu bir ilk koşul olmadığı gibi, temel çelişki de hiçbir dönemde ve ülkede kendini “saf” biçimiyle sergilemeyecektir. Bu modellerdeki eksik halka, her düzeydeki ve biçimdeki sınıf mücadeleleriyle tanımlanan oluşum sürecidir.

Bu anlamda, sınıfın nesnel konumu ile sınıf bilincinin gelişimi arasındaki ilişki bir *oluşum süreci* olarak görülmelidir. Oluşum kavramı ise, saptanabilir ve betimlenebilir bir formasyon edinme anlamında kullanılmalıdır. Yoksa oluşum sürecinin öncesinde sınıfın var olmadığı gibi bir iddianın Marksizm açısından geçerliliği yoktur. Zira Marksist içeriğiyle oluşum kavramı, sınıfın varlığıyla değil, var oluş biçimiyle ilişkilendirilmelidir. Oluşum mantığının bizi götürdüğü noktada ise, sınıf bilincinin tanımlanmasında bir başka unsur karşımıza çıkmaktadır: Bir insanın kendi deneyimleri sonucunda algılayabildiği özel çelişkilerin, daha genel bir *temel çelişkinin* uzantıları olduğunu görebilmesi. Daha açık bir deyişle, insanın kendi öznel konumunu nesnelleştirmesi, parça ile bütün arasındaki ilişkiyi kurabilmesi ve giderek bu algıya bir süreklilik katabilmesi, sınıf bilincinin temel göstergelerindendir.

Eğer oluşum kavramı, tanımladığımız süreç açısından bir açıklayıcılık içeriyorsa, buradan, *sınıf bilincinin oluşumunu ancak toplumsal formasyon düzeyinde çözümlenebileceğimiz* iddiası çıkmaktadır. Tıpkı işçi sınıfının tanımlanmasında olduğu gibi, sınıf bilincinin tanımlanmasında da evrensel düzeyde söylenebilecekler nesnel sınıf çıkarlarının ifade edilmesinden ibaret kalacaktır. Oysa sınıf çıkarı kavramı, sınıf mücadeleleri sürecinde somut bir içerik kazandırır. Dolayısıyla, sınıf mücadelelerinin özgüllüğü ölçüsünde, sınıf bilincinin oluşumu da özgül bir karakter taşıyacaktır. Sınıf mücadelelerinin ve siyasetin, basit bir örgütlenme sorunundan ibaret kalmayıp, sınıf bilincinin oluşumuna etki eden tüm pratikleri ve pek çok dolayımı kapsayan karmaşık bir süreç olarak kavranması da ancak bu *özgül bağlam* çerçevesinde mümkündür.

Sınıf bilincinin tanımlanması açısından, belirtilmesi gereken en önemli ölçütlerden biri de insanların kendi sınıfsal aidiyetlerinin kabulü kadar, karşıt sınıfın da varlığını algılamasıdır. Bu anlamda, sınıf bilinci, bir toplumsal grubun benzer çıkarlara sahip bir sınıf olduğu bilgisinin ötesinde, kendisinininkilerle *uzlaşmaz* çıkarları bulunan bir başka sınıfın daha var olduğu bilgisiyse tanımlanır. Kendi sınıfına ait bir toplumsal hareketlilik içerisinde olmak ve kendi öznel konumunu nesnelleştirmek olarak tanımladığımız ölçütlerle birleştirdiğimizde, sınıf bilincinin belirgin bir biçimde bütünsel ve tarihsel bir bakış açısını ve bu bakış açısını besleyen bir bilgi-eylem ilişkisini içerdiğini söylemek mümkündür.

O halde, sınıf bilincini, toplum içerisinde kendisiyle benzer konumda bulunan insanların ortak çıkarlara sahip bir sınıf oluşturduğu ve bu ortak çıkarlarla *uzlaşmaz* bir karşıtlık içerisinde bulunan bir başka sınıfın daha var olduğu bilgisini; ayrıca kendi öznel konumunu toplumsal yapının eşitsiz karakteriyle ilişkilendirerek ve ait olduğu sınıfa özgü bir toplumsal hareketlilik içerisinde yer alarak ulaştığı bütünlük ve tarihsellik algısını içerecek bir oluşum süreci olarak tanımlamak gerekmektedir. Bu oluşum sürecinin, sınıfın kendisi dışındaki başat aktörü ise, öncülüğün somutlaştığı siyasal iradedir.

"Bu kitap o tuğla çekilin diye yazıldı"

DUVAR

SEDAT PEKERİN TÜRK İŞSİZAT VE İDDİALARI İLE
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ ARAŞTIRMA RAPORU

AHMET SIK
BAHADIR ÖZGÜR
ERTUĞRUL MAVİOĞLU
HAKKI ÖZDAL
TİMUR SOYKAN



Anayasaya Yürürken Devrime Varmak: 1908



İPEK YAZMAN

İttihat ve Terakki 1908-1914
Feroz Ahmad

Kaynak Yayınları, 2016, Çeviren: Nuran Yavuz

Komünist dergisinin bir önceki sayısında Yuriy Aşatoviç Petrosyan'ın *Sosyalist Açından Jöntürk Hareketi* kitabından hareketle sosyalistlerin tarihsel olayları okumaya ve dolayısıyla kitap öznelinde Jöntürk Hareketine yönelik yaklaşımlarına ilişkin yazarken, yeni bir örgütlenme fikri olarak ortaya çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden kısa da olsa söz etme fırsatına sahip olmuştuk. 1889 Mayıs'ında Askeri Tıbbiye içerisinde Ahmet Temo'nun vatanın kurtarılması için gizli bir örgütün kurulmasının gerekli olduğu fikrini yakın üç arkadaşına açmasıyla kurulan bu örgütün yapısı, kimi tarihçilerin söylediğine göre Temo'nun İtalya ziyaretinde gözlemlene fırsatı bulduğu Karboneri ve Frankmason örgütlerine benzemektedir.

Geç dönem Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye tarihi uzmanı Feroz Ahmad'ın bu yazıda ele alacağımız eseri ise, bize İttihat ve Terakki'nin 1908-1914 yılları arasındaki durumunu in-

celeme fırsatı sunuyor. Kitabın gerek Sander Yayinevi'nden çıkan ilk basımına, gerekse Kaynak Yayınları'ndan çıkan sonraki basımlarına kitabevlerinde de sahalarda da rastlamanın oldukça güç olduğunu okurlarımıza üzülererek bildirmekte fayda görüyoruz. Ne var ki hem bu kitabın, hem de Ahmad'ın aynı yayineviden çıkan diğer kitapları *İttihatçılıktan Kemalizme* (Kaynak Yayınları, Eylül 2014) ve *Modern Türkiye'nin Oluşumu*'nun (Kaynak Yayınları, Eylül 2015) okurlarının kendilerini bulmak yönünde vereceği çabaya değeceklerini söylemeden geçemeyiz.

Yine bu başlıkta okuma yapan okurlarımızın rastlamadan ve okumadan geçemeyeceği bir diğer kitap olan, 1908-1918 yıllarını kapsayarak İTC'nin benzer bir zaman aralığındaki durumunu inceleyen *Jöntürkler ve İttihat ve Terakki* (İmge Yayınevi) kitabının yazarı Sina Akşin, Ahmad'ın bu araştırmasının üçüncü basımının önsözünü yazan isim oluyor. Akşin kaleme aldığı önsözde 18. yüzyıldan 1908'e kadar olan yenilikleri ıslahat olarak nitelendirirken 1908'i Türkiye'nin çağdaş dünyaya adım attığı tarih olarak işaretliyor; dolayısıyla 1908'in bir ıslahat değil, esasında bir devrim olarak nitelendirilmesi gerektiğinin vurgusunu yapıyor. Mustafa Kemal'in, örgütün tipik bir kadrosu olmamakla beraber örgütle olan temasının önemini vurgulayan Akşin, İttihat ve Terakki Cemiyeti kadrolarının savaşta üstlendiği ağır sorumluluklara da değiniyor. Ahmad, arşiv belgeleri ve gazete koleksiyonlarına dayalı bu eseriyle bize uzunca bir süredir ele alınmaktan kaçınılan ve bu nedenden dolayı Sina Akşin'in deyimiyle "popüler" tarihçilerin elinde dedikoduların at koşturduğu bir alan olan yakın tarihe sistemli bir yaklaşım ve araştırma modeli sunuyor.

1908 Devrimi'ni Hazırlayan Koşullar

Kitabın ilk bölümü, 1908 Şubat'ının başlarında Selanik Hukuk Mektebi öğrencilerinden birinin Manastır'daki bir akrabasına sıra arkadaşlarından bazılarının kendisini gizli bir cemiyete üye olmaya davet ettiğini söylemesiyle başlıyor. Bu mektuplaşma sonucunda başlayan soruşturmayla 10'a yakın hukuk öğrencisiyle Selanik'teki Üçüncü Kolordu'ya mensup bir o kadar küçük rüt-

beli subay tutuklanacak, öğrenciler salınsa dahi birkaç subay Selanik Polis Müdürü Nazım Bey tarafından alıkonulacaktı. Nazım Bey'in bu olay vesilesiyle bahsi geçen gizli cemiyeti ortaya çıkarma çabaları, gerek İttihat ve Terakki'nin yeni üye kabul ederken gösterdiği aşırı titiz ve dikkatli tutumun gerekse Makedonya'da görevli bazı faal ve nüfuzlu subaylar arasında etki sahibi oluşlarının etkisiyle boşluğa düşmüştü. Aynı yılın Mayıs ayında İttihat ve Terakki, Makedonya'da konuya ilişkin yaptıkları bir toplantıda çalışmalarını gizli yürütmekten vazgeçti. Bu toplantı sonucunda Avrupa'nın Büyük Devletlerine İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin varlığı ve nüfusu açıklanacak, Avrupa'ya sonuç vermeyen İslahat çabalarını sürdürmelerinin yersiz olduğu zira Makedonya'daki karışıklığı ancak Cemiyet'in çözebileceği söylenecekti. Ne var ki Büyük Devletler, büyüklüğünü bilmedikleri bu yasadışı, gizli kuruluşun manifestosuna herhangi bir cevap vermediler. Ancak Cemiyet, sonuç ne olursa olsun eyleme geçmekte kararlıydı.

Cemiyet'in yönettiği 1908 Haziran ve Temmuz'undaki isyanların ilk ve kısa vadeli amacı Cemiyet'in varlığını korumaktı. Abdülhamit'in hafife ağı başarıyla ilerliyordu ve bu hafife ağını sindirmeyi başaramamak doğrudan Cemiyet'in varlığını tehlikeye atıyordu. Bunun üzerine Cemiyet, Saray'ın Makedonya'daki hafiyelerine karşı acımasız davranma kararı aldı. Öldürülecekler listesinin başında, Şubat ayı soruşturmasını yürüten Albay Nazım Bey yer alıyordu.

Nazım Bey'i öldürme girişimi İngiltere Kralı VII. Kral Edward ile Rus Çarı II. Nicholas'ın İngiliz-Rus ilişkilerini gözden geçirmek ve Makedonya'daki karışıklığa ıslahatlar yoluyla son vermek amacıyla Reval'de bir araya geldiği güne rastlıyordu. Temmuz İsyanı'nı başlatan Niyazi Bey'in gözüne Reval görüşmelerinden sonra üç gece uyku girmediği söylenir. Makedonya konusunda Rus-İngiliz işbirliğinin ve müdahalesinin başlangıcı olduğu söylenen Reval görüşmeleri, hükümeti devirmek ve Büyük Devletler'den önce İslahat hareketlerine girişmek için önemli nedenlerden biri olmakla birlikte Abdülhamit'in baskısına karşı olan meşrutiyet taraftarlarını da harekete geçmeye zorlayan bir unsur

olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu içindeki gizli cemiyetlerin faaliyetlerini çok az bilen Avrupa için ise Reval görüşmeleri, devrimi başlatan olay olarak yorumlandı. İsyanlarla görüşmelerin birbirini izliyor olması çoğunlukla isyanların görüşmeler sonucunda başladığı izlenimini uyandırmıştı.

Sarayın Makedonya'daki hafiyelerinden olan Manastır alay müf-tüsünün, Kolağası Niyazi'nin liderliğindeki gruba girmesi ve Niyazi tarafından fark edilmesi isyanın gerçekleşmesi sürecini hızlandırdı. 3 Temmuz Cuma günü, garnizondaki subayların namazda olmasından yararlanan Niyazi ve beraberindeki 200 kadar asker ve bir o kadar da sivil, gerekli para, silah ve cephaneyle dağa çıktılar. Niyazi'nin yanına sivilleri de alma gerekçesinin dağda vergi toplayacak ve adaleti sağlayacak bir idare kurmayı düşünmesi olduğu ve dolayısıyla Saray'a karşı giriştiği isyanın uzun soluklu olmasını planladığı bilinmektedir. Niyazi'yi dağa çıkmakta birçok rütbeli genç subay izledi. Bu subaylardan en önemlisi, Hilmi Paşa'nın kurmay heyetinden Enver adındaki gençti. Bu küçük çaptaki askeri başkaldırmalar, padişahı karşı harekete geçmeye zorlayarak İttihat ve Terakki'nin harekete bir an önce katılmasında önem arz ediyordu. Cemiyet'in harekette aktif bir rol alması, Manastır'daki "kanundışı hükümetin valisine" gönderdiği 6 Temmuz tarihli bildiri ile başladı ve o günden itibaren meşrutiyet hareketinin yönünü belirleme görevini Makedonya kasabalarının İttihat ve Terakki kuruluşları üzerine aldı.

Bu zamana kadar Saray ve çevresi tarafından ufak bir grubun yarattığı kargaşa olarak görülen isyanın, Niyazi'nin dağa çıktığı haberinin İstanbul'a ulaşmasıyla tahmin edilenden çok daha fazla yayıldığı anlaşılmıştı. Abdülhamit tarafından isyanı bastırmak adına tüm imkanları kullanmak üzere görevlendirilen Şemsi Paşa'nın, Manastır'da saraya telgraf çekmesinin ardından postane önünde öldürülmesi, padişahın despotluğuna indirilen önemli darbelerden biri olarak meşrutiyet adına atılmış önemli bir adım olmuştu. Şemsi Paşa'nın ölümü, aynı zamanda Niyazi'nin öldürülmesini ve dolayısıyla isyanın bastırılmasını da önlemişti.

Tüm bunlara rağmen saray isyanı bastırmak konusunda elinden geleni ardına koymuyor, aldığı önlemler İttihat ve Terakki'yi terdirgin ediyordu. Askere İttihat ve Terakki Hristiyanlık taraftarı ve İslamiyet düşmanı gibi gösterilirken, Büyük Avrupa Devletleri'ne ise Cemiyet'in Hristiyanlık ve Avrupa düşmanı olduğu söylenmekteydi ve Cemiyet kurulduğu günden itibaren yaratılmaya çalışılan bu imajla mücadele etmek durumunda kaldı.

Anadolu'dan gönderilen birliklerin isyanı bastırmayı reddetmeleri ve Şemsi Paşa'nın öldürülmesi Saray'ın moralini bir hayli bozmuş, baskı politikasının yerine uzlaşma politikasına geçme kararı alınmıştı. 23 Temmuz gecesini, Makedonya'dan gelen ve meşrutiyetin ilanını bildiren telgraflar okunmayı sürdürürken padişah, isyancıların isteklerini kabul etmeye karar vermek mecburiyetinde kaldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1876 Anayasası'nı geri getirme amacına ulaşmıştı.

İktidar Sorunu Üzerine

1908'de Meşrutiyet'in yeniden ilanı İttihat ve Terakki için beklenmedik bir başarıyken padişahın itibarı için durum tam tersiydi. Birdenbire direnmekten vazgeçip teslim olan padişah ülkeyi ve bürokrat kadroyu kargaşaya sürüklemiş, hükümetin moralini bozmuş ve bürokratik mekanizmayı hemen hemen çalışamaz hale getirmişti. Özgürlüğü daha önce tatmamış halk kitleleri bunca yıldır işleyen kanun ve kurumların yıkıldığını düşünmekte ve dolayısıyla pek çok yerde kendi sorunlarını kendi çözme kararını almaktaydı. Başkentte eski rejim mensuplarını cezalandırmaya kararlı halkı kontrol altına alabilecek güçte bir otorite yoktu ve kısa süre içerisinde bir otorite kurulmazsa ülkenin anarşiye sürüklenme olasılığı büyüktü.

Yeterli otorite ve saygınlığa sahip biricik unsur İttihat ve Terakki'ydi ve isteseydi hemen iktidara gelebilirdi. Ama Cemiyet bunun yerine iktidarı işin başındaki kabineye bıraktı ve elindeki gücü yalnızca gerektiğinde kullanan, Anayasa'yı korumakla görevli bir denetleyici olma misyonuyla kenara çekildi. Bu davranı-

şın nedenlerinden biri Jöntürkler'in toplumsal geçmişi ve temelde tutucu yapılarındaydı. Jöntürkler'in çoğunluğunu toplumsal bir değişiklik yapmaktan geri durma eğiliminde olan tutucu bir kitle oluşturmaktaydı. Ahmad'a göre 1908 hükümet darbesi devrimci bir hareket olarak nitelendirilemez, çünkü asıl amaç 32 yıl önceki bir anayasayı geri getirmek yoluyla devleti kurtarmaktı. Hareket, devrimci yönünü daha sonraları uygulanan bu siyasetin başarısızlığı sonucu girilen ıslahatlar ve bunların yol açtığı toplumsal değişikliklerden alıyordu.

Cemiyet'in iktidara gelmesini engelleyen bir başka neden ise merkezi, düzenli, ülke çapında bir örgütünün olmayışındı. Cemiyet'in tüm örgütleri Makedonya eyaletlerinde merkezlenmiş ve Selanik'e bağlı kurulmuşlardı. İstibdat sırasında birçok gizli cemiyet kurulsa da gerek istibdatın kendisi gerek cemiyetlerin gizli yapısı bu örgütlerin birbirlerini tanımayan ve dağınık kuruluşlar olmalarına yol açmıştı. Meşrutiyetin ilanı ile açığa çıkmaları bu sorunlara bir çare olamadı. Bu koşullar altında iktidar olamayan Cemiyet, iktidarı Sait Paşa hükümetine bırakmayı uygun gördü.

1909 Karşı-Devrimi

İttihat ve Terakki Cemiyeti güçlenmeye çalışırken gericiler de örgütlenmekteydiler. Cemiyet'in batıcı reformlarına karşı, ülkenin şeriatla yönetilmesini savunan İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti, kuruluşundan itibaren kendine İmparatorluğun dindar ve tutucu unsurları arasında bir kitle bulmaya başlamıştı. 30 Mart'ı 31 Mart'a bağlayan gece Birinci Ordu'ya bağlı birlikler isyan ettiler ve Meclis'in yanındaki Ayasofya Meydanı'nda toplanarak Meclis Başkanı'nın istifasını, Müslüman kadınların sokağa çıkmasının yasaklanmasını ve şeriatın geri getirilmesini istediler. İttihat ve Terakki tam bir yenilgiye uğramış gibiydi. Cemiyet'in yalnızca Saray despotizmiyle mücadele ederken desteklenmesi ve despotizmin ortadan kalkmasıyla hem hiziplere bölünüşü hem de izlediği laik siyasetin dine bağlı unsurları uzaklaştırması onu bu tabloya sürüklemişti. Osmanlı İmparatorluğu içindeki bütün geleneksel unsurlar, özellikle Babıali ve Saray, Cemiyet'e karşıydı.

Saray ve Babiali, geleneksel açıdan yalnızca kendilerinin karışması gereken devlet işlerine yetkisiz gördükleri kişilerin müdahalelerde bulunmasını kabul edemiyorlardı. Bunlar ışığında Saray ve Babiali isyancıların isteklerini hemen kabul etmişti. İttihad-ı Muhammedi ile anılan ve dinsel tutuculuktan kaynaklanan bir isyanın kolayca bastırılması, İmparatorluktaki yabancı ve Hristiyan mebuslara zarar vermeksizin, Ahrar Fırkası'na dokunmaksızın yalnızca İttihatçılara yönelmesi merak uyandırıcıdır.

Din, 1908 Temmuz'undan beri süregelen siyasal mücadelede bir araç olarak kullanılmıştır. Osmanlı toplumunda her zaman önemli bir rol oynayan din, bu kez de Cemiyet'e karşı bir silah olarak kullanılmış ve muhalefete elde edebileceği en büyük dinleyici kitlesini sağlamıştı.

Cemiyet her ne kadar tam bir yenilgiye uğramış gözüксе de Makedonya'daki nüfuzu devam ediyordu. Saraya Makedonya eyaletlerinden Abdülhamit'i Anayasa'yı ve Anayasa'ya uygun meşrutiyeti yıkmakla suçlayan mektuplar yağıyordu. 4 Nisan'da "Hareket Ordusu", "isyancı birlikleri disipline sokmak ve başkenti korumak adına" Selanik'ten ayrıldı. Kendisini iknaya gönderilen heyetlerce ikna edilemeyen "Hareket Ordusu" kenti kuşattı ve 22 Nisan'da Mebusan ve Ayan Meclisleri Yeşilköy'de Millet Meclisi olarak toplanarak kenti kuşatan ordunun bildirisini onayladı. Beş gün sonra Abdülhamit'in tahttan indirilip yerine Mehmet Reşat'ın geçirileceğinin duyurulmasıyla karşı-devrim bastırılmış oldu. Karşı-devrimin önüne geçilmesi her ne kadar İttihat ve Terakki'nin çıkarına olsa da 31 Mart olayları Cemiyet'in duruma hakim olamayarak düzeni koruyamadığını gözler önüne sermiş, orduyu kanun ve nizamı sağlamak adına duruma el koymak mecburiyetinde bırakmıştı. Bu olaydan sonra ordunun önemi, İmparatorluğun siyasi yaşamında sürekli bir artış çizgisinde olacaktı.

Kitabın Bize Sundukları

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin altı yılını ele alan bu eser örgütün

nasıl bir ortamda 1908 devrimine yürüdüğünü, 1914'e varana kadar durmaksızın geçirdiği toplumsal ve siyasal değişimleri ortaya koymaktadır. 1908 Temmuz isyanları, 1976 Anayasası'nın geri getirilmesi amacının başarıya ulaşması, Cemiyet'in yapısı ve iktidara yaklaşımı gibi önemli başlıklarda okura birinci el kaynaklar yardımıyla yapılan zengin bir üretimi sunan Feroz Ahmad, örgütün bir bütünlüğü yakalamaktan çoğu zaman yoksun yapısını da gözler önüne seriyor. Cemiyet, ancak 1914'te, her biri bir hizbin temsilcisi olan Enver-Talat-Cemal üçlüsünü kuracak noktaya gelebiliyor.

Feroz Ahmad, Rus Çarı ve İngiliz Kralı'nın Reval'deki görüşmelerinin isyanlarla olan bağı ile Cemiyet'in nasıl ve kimlerce yönetildiği gibi önemli başlıklarda Batı kaynaklarındaki basmakalıp fikirleri kırıp bilinmeyenleri aydınlığa kavuşturuyor. Örgütün iktidar odağı haline gelmesinden muhalefetin güçlenmesine ve gerileme döneminin başlamasına, çöküşün ardından nasıl yeniden canlandığına kadar okura detaylı ve bütünlüklü bir tablo sunan eserde adı geçen tüm kişilerin biyografik bilgilerini içeren bir bölüm oluşu da okurun gidişatı takibini daha kolay ve sağlıklı kılması açısından önemli bir yan taşıyor. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yapısını, ıslahat anlayışını ve siyasetini kavrayıp anlamlandırmak açısından oldukça açıklayıcı ve önemli olan bu eserin Cemiyet üzerine okumak arzusunda olan tüm okurlarımızın kitaplıklarında yerini almasını tavsiye ediyoruz.

Tarihten Teoriye Siyaset ve Egemenlik



SEVİM TANER

Yurttaşlardan Lordlara:

Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi

Ellen Meiksins Wood

Yordam Kitap, 2008, Çeviren: Oya Köymen

Özellikle bizim gibi içinde yaşadığımız düzende tarafların altı çizilecek ölçüde vahşileştiği, kendi eşitsizliğini dolaylı yollardan ortaya koysa dahi gelişen iletişim yöntem ve araçlarıyla her bireyin kolaylıkla farkında olduğu bir tarih uğrağında, geçmiş uygarlıkların mülkiyet, devlet, demokrasi ve din gibi konulardaki sistematüğini, yani siyaset teorisini okumak bana zorlayıcı geliyor. Elbette bana “bundan 50 yıl önce okusan anlaması daha kolay olur muydu?” sorusu yöneltildiği takdirde buna verebilecek bir cevabım yok; fakat özellikle devlet, egemenlik, din, demokrasi ve mülkiyet gibi meseleleri güncel siyasi tartışmalardan soyut ve o dönemin yapısını baz alarak okumak, örneğin Ukrayna’da bir savaşın çıktığını veya İslam dininin belirli bir mezhebinin devlette oluşturduğu bağlayıcılığın her gün bir kadının öldürölmesine sebebiyet veriyor olduğunu düşünmeden yüzyıllar öncesinin siyaset teorisini incelemek hem duygusal hem teorik aşınmalar ortaya

çıkartır. Kendimde gördüğüm bu dezenformasyonu, bu yazıdan hareketle *Yurttaşlardan Lordlara* kitabını okuyacaklara bir uyarı olarak geçmek isterim.

Siyaset Teorisi Nedir?

Disipliner bir bilimsel alanın muhatabı olan bu soruyu en gelişkin, derinlikli ve üstüne söz söylenemez şekilde cevaplamak yerine günümüzde nelere yanıt ürettiğini vurgulamak bu yazı için daha doğru olur.

İnsanlık konar göçerden tarıma, ilkelden uygar, eskiden moderne geçerken yalnızca günlük yaşantısında daha gelişkin ve konforlu bir modele geçmedi; hatta ilk artık ürünün elde edilmesi, takasın yapılması ve yaşanan toplulukların toplumlara, kolonilerin halklara dönüşmesinde asıl öznel farkı yaratan toplumsal işbölümleri ve bu işbölümlerini gerçekleştiren toplum üyelerinin aralarındaki ilişki biçimleri olmuştur. Bizi bugüne getiren ise bu işbölümlerinin ve belirli bir işi yapmaktan doğan sıkışmaların, birlik ve basit talepler biçiminde patlaması, bunun da tarihte ayın yüzeyindeki izler gibi sıçramalara sebep olmasıdır.

Siyaset teorisi ise tarihin bizi çıkarttığı yolculuklarda karşılaştığımız birçok soruya yanıt üretir. Örneğin, ailesinden yeni yeni harçlık almaya başlamış bir çocuğun, nerdeyse kendi başına değeri bile olmayan paranın dünyamızdaki yerini anlamlandırarmamasının yanıtı bir yandan siyaset teorisindedir. Ne olmuştur da kendi maddi değeri neredeyse hiç olan bu cisim için dünya nüfusunun çoğunluğu sabahın erken saatlerinde uyanır ve tüm ihtiyaçlarını onunla karşılar? Veya kanunlar dediğimiz, bugün uğruna hapisaneler inşa ettiğimiz ve mahkemeler düzenlediğimiz suçlar bir takım insanın uydurduğu kurallardan mı ibarettir? Haklarımız uğruna mücadele ettiğimizde copuyla, adaletsizliğe uğradığımızda yandaş yargıcıyla ve sokakta ise yobazıyla karşıımıza çıkan devlet halihazırda bizim icadımız değil midir?

Sayıli kadın Marksistlerden Ellen M. Wood'un ikili serisinin ilk kitabı olan *Yurttaşlardan Lordlara* benim bu soruları çözümleye-

bilmemi sağlamıştır. Siyaset teorisinin ne olduğu sorusuna ve-rilecek yanıtı doğduğu yer olan Atina'da aramış, bu gezintiye Polis'ten çıkmış, cumhuriyetten imparatorluğa geçen Roma'ya uğramış ve gezintisini 15. yüzyıl ortaçağında bitirmiştir. Gezin-tisi sırasında ise siyaset teorisinin kurucu eser ve yazarlarına de-ğinmiştir. Siyaset, politika, mülkiyet, demokrasi, felsefe, ahlak ve din gibi kavramların güncel anlamlarından ziyade tarihte nasıl çığ-gibi birikerek ortaçağa kadar geldiğini gözlemleyebilmemiz için tarih perdesini aralamıştır.

Siyaset teorisinin yapıcıları ve yazıcıları büyük ölçüde bizden de-ğildir. Çoğunluğu dönemin farklı egemen sınıflarından oluşmuş, çalışmayan ve erkek kişilerdir. Bu olgunun anlatıyı bükebilecek bir yanı olsa da takdir edersiniz ki bir köylünün veya serfin siyaset teorisıyla ilgili üretim yapacak kısıtlı imkanı vardır. Bu durum siyaset teorisini çöpe atmamızı gerektirmez. Egemenlerin korku-ları, endişeleri ve savundukları fikirler bize iki taraf için de fazlaca şey anlatır.

Siyaset teorisi dediğimizde mercek bir yandan batıya odaklanır. Yalnızca Batı dünyasını incelemek veya Batı'nın ne olduğu bu-rada girmeyeceğimiz bir tartışma konusudur, bize sınırlı bir ala-nı incelemekten ötürü meseleye dair sınırlı miktarda hakimiyet verse de Batı'nın bu konuda incelenmesinin belirli özgünlüklere dayandığını söylemek gerek.

Batı Siyasi Düşüncesinin Tarihi

Bu tarih de her bir tarih konusu gibi bir çatışmadan meydana gelir. Ancak burada beklentilerimizin aksine durum egemenler ile ezilenlerin tarihi değildir. Siyaset tartışması sınıflardan azade olduğu için değil, belirli bir segmentteki sınıfların bu tartışma-lara dahil olanlarının hakkı ve imkanı olmamasından kaynaklı-dır. Kısaca bu tarih, mülk sahipleri ile devletin ve sömürücüler ile üreticilerin arasındaki çelişkilerin tarihi olmayı sürdürmüştür. Özgünlük ise burada devreye girer. Sömürenler ile çalışanlar ara-sındaki ilişkiler, yöneticiler ve halk arasında olanla özdeş değildir.

Romalılar ise devlet ile halk arasına keskin ayrımlar koymuş ve mülkiyete daha sıkıdan bağlanmışlardır. Birbirinden bağımsız şekilde var olan mülkiyet ve devleti kabul edip egemenlik ve mülkiyet hakkı farklılaşmasını yaratmışlardır.

Bu düzenin aksine feodal devletin mülkiyete sahip olma dışında tanımladığı bir egemenlik biçimi yoktur. Merkezi bir otoriteden ziyade feodal devlet “parselleşmiş egemenliği” örgütler.

Egemen sınıflar emekçilerden gelen basıncı saymakta ve bu basıncı kontrol etmek, sistemin devamlılığını sağlamak için devlete ihtiyacı olduğunu bilmektedir. Bununla birlikte devletle girdiği çarpışmalardan da haklı çıkmak, dönem ne kadar katı ve hiyerarşik olursa olsun sorgulama ve itaatsizliğin hayatta kalması için hep önemli olmuştur.

Nasıl Bir Demokrasi?

Demokrasi tartışması, savunucuları ve karşıtları arasında yaşamak için çalışmak zorunda olanların derin siyasi konulara dair hakimiyet kurma zamanlarının var olup olmadığından çıkar. Bizim bu soruya bugünden verebileceğimiz cevabın çok net olmasının yanında, o zamanki tartışmalar için de oldukça ilerletici niteliktedir. Aynı zamanda o zamanın demokratik Atina’sı köleliği de teşvik eden şekildeydi. Meclisin gündemini belirleyen konsey üyeleri yılda bir kere kurayla seçilir, mecliste ise her türlü konu gündem edilebilir. Elbette aristokrasinin bu mecliste de büyük bir nüfusu vardı ve kadınların hiçbir rolü yoktu. Solon döneminde önemsiz görülen kölelik, demokrasinin şahlandığı zamanlarda 310.000 kişilik nüfusunun yalnızca üçte birine tekabül ediyordu.

Bunun yanında “isegoria” sözcüğü, bizim anladığımız şekliyle kendini ifade etmek ve herkesin eşit olmasından farklı olarak kamusal alanda var olanların kendilerini ifade etmelerinin ve sözlerini söylemelerinin önemini vurguluyordu. Sonuçta, Atinalıların demokrasi anlayışının bazı tarafları bizimkini aşarken bazıları da gerisinde kalır. Kısacası çok boyutludur.

Keşke Atina'da mı Yaşasaydık?

Bugün içinde yaşadığımız toplumun, eşitsizliklerin yasalar ile desteklenmekten ziyade ekonomik altyapıdaki dizaynı sayesinde süregeldiğini görüyoruz. Herkesin eşit doğduğunu yazan anayasaların yönetmeliğinde yaşıyoruz; fakat kapitalizm öncesi hiçbir devlet düzeninde bu yok. Yani yasalar, toplumdaki eşitsizliğin kurulduğu ilk basamak. Atina demokrasisi de bu koşullarla değerlendirilmeli.

Kapitalizmle birlikte ise, herkesin kağıt üzerinde eşit olduğunun söylendiği, ancak gerçek bir toplumsal eşitliğin tüm imkanlarının yok edildiği bir döneme girdik. Belki de bu nedenle, günümüzde demokrasi Atina'daki "isegoria"nın, yani eşit söz hakkının ötesine geçmek zorundadır. Kapitalizmin egemenliği, birçok şey gibi demokrasinin anlamını ve bu yöndeki mücadelenin ufkunu da genişletmiştir. Artık demokrasi, söz söyleme hakkının ötesinde, mülkiyetin yarattığı eşitsizliğin ortadan kaldırılması mücadelesini ifade etmektedir.



KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

Gerek dünya çapında gerekse Türkiye ölçeğinde neoliberal kapitalizmin halklara yönelik saldırısı tek boyutlu olmanın çok ötesinde. İşçi sınıfının haklarından çalışma yaşamının kurallarına, eğitim ve sağlık modellerinden çevre koruma politikalarına kadar tüm başlıklarda, deyim yerindeyse topyekun imha mantığıyla yürütülen bir saldırıdan söz ediyoruz. Elbette, bu saldırıların dolaysız muhataplarından biri de kadınlar. Kadınlar hem emekçiler olarak hem emek-gücünün yeniden üretimi sürecinin mağdurları olarak hem toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarını en ağır biçimde yaşayanlar olarak hem de temel insan hakları gasp edilen yurttaşlar olarak neoliberal saldırının kesintisiz biçimde yöneldiği hedef oldu.

Tablonun karanlık yüzü böyleyken, bir de aydınlık yüzü var elbette. Kadınlar, aynı zamanda, söz konusu neoliberal saldırıya karşı en güçlü, kitlesel, kararlı ve kesintisiz mücadelenin de özneleri oldu. Brezilya'dan Rusya'ya, Afganistan'dan Yemen'e neoliberal otoriterliğe, nihayetinde ülkemizdeki Saray Rejimi'ne karşı mücadelede en ön safları hep kadınlar doldurdu. Öyle ki, toplumsal muhalefetin geri çekildiği uğraklarda sergilediği direniş kudreti ile kadınlar herkes için yeniden umut yarattı. Türkiye, kadın mücadelesinin en etkili ve en güçlü olduğu ülkelerden biri oldu ve olmaya da devam ediyor. Her 8 Mart'ta olduğu gibi, bu yıl da 8 Mart'a kadınların yarattığı direnme azmi ve mücadeleyi sırtlanma özverisi ile giriyoruz. Tam da bu nedenle, Komünist'in bu sayısındaki "Türkiye'de Kadın Olmak: Eşitlik, Özgürlük, Emek Mücadelesi" başlıklı dosyamızı Türkiye İşçi Partili Kadınlar hazırladı.

